

النَّحْوُ فِي الْكَلَامِ كَامِلٌ فِي الطَّعَامِ

شَيْءٌ مِنْ عِلْمِ الْعِلْمِ

نَاشِرُ

أَبُو الْقَاسِمِ السَّعْدِيُّ الْمَظَاهِرِيُّ

مَكْتَبَةُ السَّعْدِيِّ (دَارُ الْعُلُومِ) شَاهِ بُهْلُولِ سَهْمَانِ پُور (پو)

تمام فنون کے کتب ہمارے ویب سائٹ اور پلے سٹور سے فری ڈاؤن لوڈ کریں۔ ہم روزانہ کی بنیاد پر اس میں مزید نئے کتب شامل کر رہے ہیں نئے شامل شدہ کتب لیے روزانہ ہمارے پلے سٹور اور ویب سائٹ کو باقاعدگی سے چیک کیا کریں۔

اپنی کتاب کو ہمارے ویب سائٹ پر شائع کرنے کے لیے رابطہ کریں

منطق	خطبات	تفاسیر
معانی	سیرت	احیث
تصوف	تاریخ	فقہ
تقابل ادیان	صرف	سوانح حیات
تجوید	نحو	درس نظامی
نعت	فلسفہ	لغت
تراجم	حکمت	فتاوی
تبلیغ و دعوت	بلاغت	اصلاحی
تمام فنون	مناظرے	آڈیو دروس

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الرجوع في الكلام كامل في الطعام

بلا اعراب

شرح مائة عامل

تأليف

الشيخ الامام عبد القاهر الجرجاني

رَحِمَهُ اللَّهُ تَعَالَى

مكتبة السعدى دار العلوم شاہ بہلول پٹانہ دہلی

ابتدائیہ ۱۲ شد اسماء ذات حق تعالیٰ و دیگر اسماء ۱۲ منتجب اصل اولاً حرکت میز که این دو لام واقع است نقل کرده باقبل دادند و چون
برائے تخفیف مضاف کردند الله شد لیه لام ازل را ساکن کرده و در فم ادغام کردند الله شد ۱۲ کذا فی مبداء الرحمن که در محن و رحیم بخشا بنده و این هر دو از دعوت مشتق اند مثل
خوان و ندیم مگر محن خاص برائے خداست و تسخیر باین اسم برائے غیر خدا درست نیست و برائے تسخیر کذاب محن ایمان گفته میشود و صرف محن بخلاف رحیم که الملاقش بر غیر خدا

ما تر است و لهذا محن را بریم مقدم آوردند و ترکیب

۵ قول الله بعد لام ما الله مجرد متعلق ثابت مقدر علی بارها

مضاف باضمیر واحد مکرر فاعل راجع بجان الله مضاف الیه

موصوف موصوف بالصفة مفت موصوف باصفت موصوف

علیه و آخر حرف مضاف الیه مضاف باضمیر واحد مکرر فاعل راجع

بجان الله مضاف الیه موصوف مفت و الصاکله مفت

او موصوف باصفت موصوف شد و موصوف علیه با موصوف

خود مجرور جار مجرور متعلق مذکور گشت و ثابت

با متعلق خود خبر مبتدا گویید و مبتدا با خبر خود جمله اسمیه انشائی

ابتدائیہ شد ۱۲ نعام بفتح فون و مد و نعیم هر دو اسم

جمع یعنی نعمت است نه جمع زیر که نعام انعام از انعام جمع

تستندون که جمع گفته جمعیت معنوی مراد گرفته باشد شرح

مما امر سیل اذا الحمد لله علی نعمایا الحمد لله علی انعامه مراد

است چه محمود علیه را واجب است که از افعال مجرور

باشد و نعمت از افعال مجرور نیست بلکه نعمت دادن کنایه

الشرح ۱۲ قول و الصلوة و آخر حرف مضاف الیه مفت

مبتدا علی بار سید مجرور مضاف الانبیاء مضاف الیه مضاف

با مضاف الیه مبدل منه شد و محمد موصوف باصفت المصطفی

بدل مبدل منه بادل مجرور جار با مجرور موصوف علیه و آخر حرف

مضاف علی جار آل مضاف باضمیر مضاف الیه موصوف المحبب

صفت موصوف باصفت مجرور جار با مجرور موصوف موصوف

علیه با موصوف متعلق نازل و مقدر خبر مبتدا با خبر جمله اسمیه انشائی

موصوفه گویید ۱۲ سید القوم رئیس آنها و باین معنی است

که نبی بافضل سائر انبیاء و اندو تمجید بقبل آنحضرت است که انا

سید ولد آدم و لا نفر ولد آدم معنی نبی نوع انسان است ۱۲ شد

۹ لغات محلی و عربی هر دو مترادف یعنی همتا و شایسته و پیرو

خواجه در کتب نجومی را قاطعاً میگوید شیخ عبدالقاهر مراد باشد امام آنکه میباید باشد و در این باب پیشاور علم نجوم را داشت و در علم دین زیر که شیخ مذکور از متعصبین علمائے معتزله بود کنیت او

ابو بکر ۱۲ شد قول علم حاضر معروف غیر انت در کتب فاعل ان حرف مشبیه فعل مقتضی امام منصوب خبر فروع العوالم فاعل ان جار انحر مجرور متعلق کائنات مقدر علی جار با اسم موصوف

مجرور آلف فعل باضمیر واحد مکرر فاعل متعلق منصوب مفعول الشیخ موصوف الامام مفت اولی و افضل مضاف بجانب علماء که مضاف لبسوی الامام است صفت

ثانیه مبدل منه عهد مضاف بالقاهر مضاف الیه موصوف ابن مضاف باضمیر مضاف بجانب الرحمن صفت موصوف باصفت بدل و مبدل منه بادل فاعل (بقیة الشیخ پر

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ط

الحمد لله على نعمائه الشاملة والآله الكاملة

والصلوة على سيد الانبياء محمد المصطفى

وعلى اله المجتبى، أعلم ان العوامل في النحو على

ما لفق الشيخ الامام افضل علماء الانام

عبد القاهر بن عبد الرحمن الجرجاني

لفظ ابن هرگاه در میان دو علم آید الفاز کتابت بیفتد ۱۲

۱۲ بسم الله بئس استنات یا الصاق داک بحسب نم نشان و علامت چیزی و با صلاح نوبان اسم کلمه که به انشاء

کلمه دو بحر معنی لاالت کند و پنج یک از زبان مانعی مال و استقبال مقارن بود و بجای مقابل فعل حرف است

منتجب و بر این تقدیر در بسم الله انصاف من بیانی خواهد بود ۱۲ قول بسم الله الخ با حرف بار اسم

مضاف الله مضاف الیه موصوف الرحمن صفت اول و الرحیم صفت ثانی موصوف با هر دو صفت

مضاف الیه او با مضاف مجرور جار مجرور با بدئی فعل مقدر که واحد متکلم است و انا ضمیر فاعل ثانی

در دو ستر متعلق فعل شد پس فعل با فاعل و متعلق خود جمله فعلیه انشائی اجزاء شد و اگر جار با مجرور متعلق ثابت

گردد اندو آن صورت خبر مبتدائی محذوف که ابتدا باشد خواهد بود و بر این تقدیر جمله اسمیه انشائی

گردد اندو آن صورت خبر مبتدائی محذوف که ابتدا باشد خواهد بود و بر این تقدیر جمله اسمیه انشائی

گردد اندو آن صورت خبر مبتدائی محذوف که ابتدا باشد خواهد بود و بر این تقدیر جمله اسمیه انشائی

گردد اندو آن صورت خبر مبتدائی محذوف که ابتدا باشد خواهد بود و بر این تقدیر جمله اسمیه انشائی

گردد اندو آن صورت خبر مبتدائی محذوف که ابتدا باشد خواهد بود و بر این تقدیر جمله اسمیه انشائی

گردد اندو آن صورت خبر مبتدائی محذوف که ابتدا باشد خواهد بود و بر این تقدیر جمله اسمیه انشائی

گردد اندو آن صورت خبر مبتدائی محذوف که ابتدا باشد خواهد بود و بر این تقدیر جمله اسمیه انشائی

گردد اندو آن صورت خبر مبتدائی محذوف که ابتدا باشد خواهد بود و بر این تقدیر جمله اسمیه انشائی

بقیہ حاشیہ صفحہ ۱۱ کا صفت موصوف باصفت بدل و بدل منہ بادل نامل الف بافتور و فاعل ملا موصول امیل و موصول بالجر و متعلق بہ کائناتہ مقدسہ ذکر کردہ کائناتہ مقدسہ باستقامت خود مال العوالم ذوالحال کام ان است و مائتہ مضاد و معبر و عامل تیز و مضاف الیہ تمیز یا تیز طبر ان بالاسم و خبر و در تاویل مفہوم دیہ موصول بہ اطم با نامل مفعول جملہ فعلیہ انشائیہ ابتدائیہ است ۱۱ مل ۱۱ برہان معرب گرگان از بلا و غرارد م یا از قرائع استرا باد و قریرہ است از قرابت شیراز ۱۲ مل ۱۱ الامام علیہ السلام و بالکسر یعنی نعمت ۱۲ مل ۱۱ بنار مل ۱۱ انور مل ۱۱ مل ۱۱

و تہمتہ و جملہ ۱۲-۱۳- (حاشیہ صفحہ ۱۱)

ترکیب ۱۱ مل ۱۱ مفعول با نامل مفعول با نامل خود کائناتہ است و مفعول بہ خود ثراہ کہ مضاف و مضاف الیہ است جملہ فعلیہ انشائیہ معترضہ شدہ پچہین جملہ کہ قطعہ انا نامل تلویب و تقنی و مفعول است با نامل کہ ضمیر واحد مذکر غائب در و متہ است راجع بجانب اللہ و مفعول اول کہ الجنتہ با شد و مفعول ثانی کہ مضاف و مضاف الیہ است جملہ فعلیہ انشائیہ معترضہ باعتبار مطلق گردیدہ کزانی مل ترکیب ۱۱ مل ۱۱ تصرف ۱۱ مل ۱۱ قرلہ لفظیہ خبر مبتدائی مخدوف یعنی بعضہا مبتدا با خبر جملہ اسمیہ خبریہ و پچہین معنویہ خبر مبتدائی مخدوف کہ بعضہا ۱۲ مل ۱۱ فاللفظیہ مبتدائیہ مال من ہار ضربین مجرور متعلق ثابت مجرور متعلق کائناتہ مال علی ہار ضربین مجرور متعلق ثابت مخدوف خبر مبتدائیہ خبر جملہ اسمیہ خبریہ ۱۲ مل ۱۱ سامیہ خبر مبتدائیہ مخدوف امد ہا مبتدا با خبر جملہ اسمیہ قیاسیہ خبر مبتدائیہ مخدوف ثانیہا ۱۲ مل ۱۱ فالسماعیہ آہ نازلہ مطلق درین جملہ بیان چنانکہ در فاللفظیہ سماعیہ ذوالحال و مبتدائیہ انکہ المضمون منہا ہار با مجرور متعلق کائناتہ مقدسہ گردیدہ مال شد احد و تسعون تمیز یا تیز کرک مالاً باشد خبر گشت چنانکہ عدوان مبتدا با خبر جملہ اسمیہ خبریہ مبینہ شد چنانکہ وال معنویہ آہ باعتبار مطلق ۱۲ مل ۱۱

۱۱ مل ۱۱ واد حرف عطف متنوع فعل مضارع معروف التسمیہ ذوالحال من ہار با ضمیر واحد مؤنث غائب راجع بجانب مائتہ عامل ممل مجرور متعلق کائناتہ مقدسہ مال ذوالحال با مال فاعل شد علی بار ثلثہ عشر تمیز یا تیز و تیز تمیز یا تیز ہار با مجرور متعلق فعل فعل با نامل و متعلق جملہ فعلیہ خبریہ مفعولہ گشت ۱۲ مل ۱۱ النوع

موصوف باصفت الاول مبتدا حروف موصوف تہم فعل مضارع ہی ضمیر واحد مؤنث فاعل مستتر راجع بجانب حروف فاعل الاسم مفعول با نامل و مفعول جملہ فعلیہ خبریہ گردیدہ صفت گشت و موصوف باصفت خبر مبتدائیہ شد و مبتدا با خبر جملہ اسمیہ خبریہ ابتدائیہ گردیدہ ۱۲ مل ۱۱ معنویہ جانیہ آہ ام دین و اما اشارہ است بعدہم تکفیر مفتقر لہ ۱۲ مل ۱۱ ہار با مجرور متعلق ثابت مال ۱۲ مل ۱۱

سقى الله ثراه وجعل الجنة مثواه
مائة عامل لفظية ومعنوية
فاللفظية منها على ضربين سماعية
وقياسية فالسماعية منها احدى
تسعون عاملا والقياسية منها
سبعة عوامل والمعنوية منها
عددان وتتنوع السماعية منها
على ثلاثة عشر نوعا

ایں ہر دو خبر مبتدائی ہر قسم ۱۲ مل ۱۱

النوع الاول

حل ۱۰ حروف عالمہ غیر عالمہ مقدم شدہ سبب اہتمام شان عالمہ و بہ جهت کثرت حروف باربرائے حروف مقدم شدہ شرح مع تمرنات ۱۲ اسم فعل یعنی انتہ
والقاء للیقین چنانچہ شرط محذوف است تقدیر عبارت اناجرت ہما الا اسم ناستہ من قبلہا عالمہ غیر علی الجہ ۱۲ ترکیب ۱۰۳۰ واد حرف عطف تسمی فعل مضارع مجہول
محتفی در مفعول ہی ضمیر واحد مؤنث غائب مستتر راجع بجانب حروف مفعول عالمہ لیسیم عالمہ موصوف باصفت خود جبارہ مفعول بہ فعل با مفعول عالمہ لیسیم عالمہ مفعول بہ
جملہ فعلیہ خبریہ معلومہ گرویدہ ۱۲۰۰ ضابطہ معبر عن یک

حروف تجر الاسم فقط وتسمى حروفا

جاءة وهي سبعة عشر حرفا الباء لا لصاق
مبتدا ۳ ميميزا تميز خبر مبتدا ۱۲۱ مبتدا ۱۲۲
وهو اتصال الشيء بالشيء اما حقيقة نحو

به داء واما مجازا نرحو مررت بزي

اي التصق مروري بمكان يقرب منه

زيد ولا استعانه نرحو كتبت بالقلم و

قد تكون للتعليل نرحو قوله تعالى انكم

ظلمتم انفسكم باتخاذكم العجل و

للصاحبة نرحو اشتريت الفرس بسرجه

حرفی باشد با اسم خود تعبیرے یا بدھوں باد لام و تلو کاف
وآء اگر خبریہ مفعول ہاں باشد یا زائد یا میان خود کو کر کے
دھوں من و فی و انیس باست کہ در ضربت تا و فاعل است
د الی و دل حرف استفہام نہ باد لام میگویند لغض مانی
الشرح ۱۲۰۰ واد حرف عطف مبتدا اتصال مصدر
مضاف بجانب الشیء کہ فاعل است با حرف بار الشیء
مجرور متعلق اتصال و اتصال با مضاف الیہ متعلق مینر اما
حرف تعبیر حقیقتہ تميز مینر یا تميز خبر مبتدا و مبتدا با خبر جملہ
اسمیه خبریہ معلومہ شدہ ۱۲۰۰ مررت فعل بانامل با حرف
بارزید مجرور متعلق بفعل فعل بانامل و متعلق خود جملہ خبریہ
یہ گرویدہ مفسر بالغی شملی حرف تعبیر التصق فعل ماضی
معروف مرور مضاف بجانب یار کہ ضمیر واحد مکمل است
فاعل با حرف جبارہ مکان موصوف یقرب فعل مضارع
معروف من حرف ہار با مجرور کہ ضمیر واحد مذکر فاعل رابع
بجانب مکان ست متعلق بفعل زید فاعل فعل بانامل
و متعلق خود جملہ فعلیہ خبریہ گذشتہ صفت شدہ موصوف باصفت
متعلق بالتصق واد فاعل و متعلق خود جملہ فعلیہ خبریہ
مفسر بالکسر مفسر بالغی با مفسر بالکسر مضاف الیہ نحو واد
با مضاف الیہ خبر متبدا انے محذوف است کہ مثاله
باشد ۱۲۰۰ استقامت یاری کردن و خواستن ۱۲۰۰ تا ج
ای یاری خواستن فاعل از مجرور باربرائے مصدر فعل داین باربر
آلت داخل میشود و ہمیں جہیت بائے الزنام اوست
و بائے ادا و ہم صلہ فعل و تکملہ فعل و گاہی بائے استقامت
داد معنی بائے سبب داخل میسازند و اگر را بنظر سبب
ی گردانند شرح بعد از رسول ۱۲۰۰ واد عطف قد حرف تحقیق

تکون فعل ناقص ضمیر واحد مؤنث غائب راجع بسوی ۱۱ اسم اولام بار تعلیل جاز مجرور بار مجرور متعلق ثابتہ محذوف خبر از ۱۲۰۰ نحو مضاف قول مصدر مضاف بسوی
فاعل کہ ضمیر واحد غائب راجع بجانب اللہ کہ مکمل مذکور است ان بکسر حرف مشبہ بفعل کہ اسم اول کلمتہ فعل بانامل مع مفعول کہ انفس باشد و متعلق کہ با مبتدا
و مجرور و اد اتخاذا مصدر مضاف بجانب کہ فاعل اوست و العجل مفعول بہ جملہ خبریہ شدہ خبران گرویدہ واد مع اسم و خبر مفعول قول شد واد با مفعول خود مضاف الیہ نحو
کہ خبر مبتدا محذوف است ۱۲۰۰ نہ برائے بائے صاحبہ و ملامت است یک آنکہ و در موضع بالظلم مذکور شود دوم آنکہ با مفعول خود را با مال ششمنی ساز و چنانکہ تہ جاد کہ الرسول
بالحق ای مع الحق و فقا و یا نحو اھبط لکم منای مع سلم و سلم علیک شرح ۱۲۰۰

نحو مضاف قول مصدر مضاف بسوی
فاعل کہ ضمیر واحد غائب راجع بجانب اللہ کہ مکمل مذکور است ان بکسر حرف مشبہ بفعل کہ اسم اول کلمتہ فعل بانامل مع مفعول کہ انفس باشد و متعلق کہ با مبتدا
و مجرور و اد اتخاذا مصدر مضاف بجانب کہ فاعل اوست و العجل مفعول بہ جملہ خبریہ شدہ خبران گرویدہ واد مع اسم و خبر مفعول قول شد واد با مفعول خود مضاف الیہ نحو
کہ خبر مبتدا محذوف است ۱۲۰۰ نہ برائے بائے صاحبہ و ملامت است یک آنکہ و در موضع بالظلم مذکور شود دوم آنکہ با مفعول خود را با مال ششمنی ساز و چنانکہ تہ جاد کہ الرسول
بالحق ای مع الحق و فقا و یا نحو اھبط لکم منای مع سلم و سلم علیک شرح ۱۲۰۰

مل له مراد از تعصیه تعدیه ملقة است و این نامیه با است این معنی فعل را تغییر میدهد و فعل را متغیض معنی تغییر میگرداند چنانکه در نحو تضعیف پس معنی ذهبت
بزیاد از بهیسه و میرزه و اینها بخلاف تمام حرف که تعدیه و اینها

یعنی ایصال معنی فعل بسوئی منقول او باشد ۱۲ ش ۱۳ د بائی

متاخر را با اسمی عوض و با بول نیز نام نهند و این متغیر

اعراض و انما می آید ۱۳ و لقمه که از اندیش نسخ یافته شده و در

اکثره جری المقتضات می قسم الصاق معنی قسم است بر قسم

به مثل قسمت بالله و بسا است که فعل محذوف باشد

شرح ترکیب ۱۲ و قوله نحو بالله آه نحو مضاف

با ماضی الله مجرور متعلق انقسم واد فعل واحد تکلم انا

منیزه نامل در و مستتر فعل با نامل و متعلق خود جمله

فعلیه گردیده قسم شد لام حرف تاکید فعل فعل انما مجرور

نامل در و مستتر کاف حرف جار با مجرور خود و املا متعلق

با فعلن و او با نامل و متعلق خود جمله فعلیه گردیده جواب

قسم شد و قسم با جواب خود جمله تیره انشائی گشته مضاف

الیس که خبر باشد و او با مضاف الیه خود خبر مبتدائی

مخفف است که شاله باشد ۱۲ و قوله نحو زیاده

بالله دریده مبتدأ بالبدل بار با مجرور متعلق ثابت مقدور خبر و

باقی مجرور ترکیب بالا که گذشت ۱۳ کنانی مل ترکیب ۱۳

له قوله نحو قوله تعالی و لا تمقوا الی آخره و او حرف

ملف لا برائے نهی ملقوا فعل با نامل با حرف

ما را یی مضاف بجا نب کم مجرور و جار با مجرور

متعلق بفعل مخدائی حرف جار با مجرور و اهلکته

متعلق فعل گردیده فعل با نامل و متعلقا خود

جمله فعلیه انشائی گشت ۱۲ و ۱۳ و ۱۴

عه چنانکه لام باره بر فیر معین مفسور میباشد

مکروه و نازل چو لا لایه و یا لایه مفتوح و با ضار

و للتعدیه نحو قوله تعالی ذهب الله
خبر مبتدأ که الباء مضافه ۱۲

بنورهم و نحو ذهب بزیاد ای اذهبت
نور ایشان را که کسب کرده بود و در ۱۲ فتح العزیز

و للمقابله نحو اشتریت العبد بالفرس

و للقسمة نحو بالله لا فعلن کذا و لا استطاف

نحو ارحم بزیاده و للظرفیه نحو زیده بالبلد

و للزیاده نحو قوله تعالی و لا تلقوا یا یدیکم
و میثاق زیاده و ستمانی خود ۱۳

الی التهلكة، و اللام للاختصاص نحو الجل
بجانب هلاکت ۱۳ متعلق ثابت و در ۱۲

للفرس و للزیاده نحو ردف لكم ای
خبر یا مقار ملف ۱۲

ردفکم و للتعلیل نحو جئتک لا کرامک
فعل با نامل ۱۲

ترکیب له بعد تعلق بفعل بحصول مجرور دلالت میکند لیکن این فرض مطلوب نیست باشد چون نزم الشر للشقاوة یعنی بعد چسپیدن بدی به بختی ماضی شلال
لام را لام میورد و لام تعقیب نیز نام است ۱۲ له نحو لزم الشره نحو مغاف نزم فعل ماضی ضمیر واحد مذکر غائب در مستقفا علی البشر مفعول به لام حرف تار بالشقاوة

مجرور متعلق فعل شد و اد با فاعل مفعول به متعلق خود عمل
فعلیه خبری گرید و بعضی الشر امر فرغ خواند و فاعل قرار
و هندی این غلط محض است ۱۳ له در بعضی نسخ
لا بداء الغایة فی المكان نورست من البقرة الی اکوثة
و فی الزمان در بعضی صرف فی المكان و نسخ کتاب
موافق شرح عبدالرسول است ۱۴ له قوله ولتبین
آه ای از امر پوشیده اظهار مقصود میکند و نشان
آنست که اگر بجایش اسم موصول نهیست جمع باشد چنانکه
من الاوثان الذی هو الاوثان صحیح است ۱۵ شش
له قوله تعالى فاجتنبوا ثوبا من لبس له تعقب اجتنبا
فعل با فاعل الریس مفعول به من هاء الاوثان مجرور مفتوح ای
حرف تفسیر الریس موصوف الذی اسم موصول بر
مبتدا الاوثان خبر مسند موصول گرید و او با صله
خود صفت موصوف موصوف و صفت مفسر با کسر
شده مفتوح بالفتح یا مفسر با کسر مفعول به فعل
و او با فاعل و مفعول به جمله فعلیه انشائیة گشت
باقی خود معلوم است ۱۶-

له غیر کوفیان و اخفش و در ذیاتی من دو شرط
نمود اندیکه آنکه ده کلامیکه نفی یا نفی یا استغیام
به بل باشد واقع شود چول ما دایت من احو
ولا یغرب من احد بل ضربت من امدوم آنکه
مجرور او کمره باشد چنانکه اذا مثله ظاهراست
کوفیان و اخفش هیچ شرط نه کنند در استدلال
بآیت کوبه یغفر لکم من ذنوبکم می آید که من در کلام
موجب یعنی کلامیکه مد نفی و نفی و انتفهام نیست
واقع است و مجرورش معرفه است کذا فی الرضی و

وَالْقِسْمُ نَحْوُ اللَّهِ لَا يُؤَخِّرُ الْأَجَلَ وَالْمُعَاقِبَةُ

این برائے قسم باشد متعلق باقسم مقدر و در او قسم

نَحْوُ لَزِمَ الشَّرَّ لِلشَّقَاوَةِ وَمِنْ وَه

چسپیداد شر را پس بد بختی ماضی شلال

لَا بُدَّاءُ الْغَايَةِ نَحْوُ سَرَتٍ مِنْ

متعلق با فاعل ۱۲

شرح بابی

مساند و بعضی فرض مقصود را گفتند ۱۲

الْبَصَرَةِ إِلَى الْكَوْفَةِ وَلِلتَّبَعِيزِ

ماجر مجرور متعلق فعل ۱۲

نَحْوُ اخَذَتْ مِنَ الدَّرَاهِمِ أَيْ بَعْضَ

متعلق فعل ۱۲

مفسر ۱۲

مفسر ۱۲

الدَّرَاهِمِ وَلِلتَّبَيِّنِ نَحْوُ قَوْلِهِ تَعَالَى

فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ الْأَوْثَانِ أَيْ

و آن بجا باشند ۱۲

بلیدی را

پس بد بختی ماضی

الرِّجْسَ الَّذِي هُوَ الْأَوْثَانُ وَلِلزِّيَادَةِ

نَحْوُ قَوْلِهِ تَعَالَى يَغْفِرُ لَكُمْ مِنْ ذُنُوبِكُمْ

ماجر مجرور متعلق فعل

گناهای شما ۱۲

عواجد بخشید برای شما

جواب از طرف سیدیه و فیو آنکه من درین باب را می تبییض است و اگر چه در آیت ان الشر یغفر الذنوب جمیعاً و ده مغفرت همه گناها را ثابت شده
لیکن عمل این آیت بر موافقت آن لازم نیست و آنچه در کلام عرب واقع شده و کان من مطر شاذ است ۱۲-

ترکیب له وقد یکن بالبداء واد مطلق قد حرف تحقیق برائے تقلیل مضارع یکن فاعل انما فاعل ناقص اسم مرفوع وخبر منصوب راجع الی اسم موصول بدو فاعل بجانب ضمیر واحد مؤنث نائب مفعول فی فعل مقدر کثرت باشد واد بانامل خود که ضمیر هر دو مستتر راجع بجانب ماست و با مفعول فیہ جملہ فعلیہ خبریہ گشتہ صلا اسم موصول واد باصله خود اسم یکن شد داننا اسم نامل فی حرف بار اسم موصول قبل مضاف بجانب ضمیر واحد مؤنث نائب مفعول فیہ ثبت مقدر واد بانامل خود که ضمیر واحد مؤنث

نائب باشد ودر دستہ مفعول فیہ جملہ خبریہ گشتہ صلا

موصول گردید واد باصله خود خبر در بار و بار با خبر در

خود متعلق واد باصله خود خبر یکن و یکن با اسم

و خبر خود جملہ فعلیہ خبریہ گردیدہ جزئی مقدر گشت ان حرف

شرط واد جملہ را اینجا در کان فعل ماضی ناقص متقنی اسم

مرفوع وخبر منصوب با اسم موصول بعد مضاف بجانب

ضمیر واحد مؤنث نائب مفعول فیہ ثبت مقدر واد

ماضی است ودر ضمیر فاعل مستتر فعل بانامل و مفعول

فیہ خود جملہ فعلیہ خبریہ گردیدہ صلا موصول شد موصول

باصله خود اسم کان گردید من حرف بار مضاف بجانب

با اسم موصول قبل مضاف بجانب ضمیر واحد مؤنث نائب

مفعول فیہ ثبت مقدر واد بانامل که در ضمیر مستتر است

و با مفعول فیہ جملہ فعلیہ خبریہ گردیدہ صلا موصول گردید واد

باصله واد خبر مضاف الیه مضاف واد خبر وین که متعلق

تا بتقدیر است واد خبر کان واد با اسم و خبر جملہ خبریہ گشتہ شرط

متر واد واد بانامل مقدر جملہ شرطیہ مطووع گردید و بهین نیج ترکیب

قرارداد لا یکن ثامن جنس اقبلها با ودر گفت لیکن بعد نقل قلا

حرف نفی و بعد ان شرطیہ لم جازم فعل مضارع

زائد است ۱۲۔ کذا فی مل الترکیب ۱۲۔ له جلا

در دخول و خروج مذہب است اول دخول از دونه حقیقت

و خروج از دونه مجاز و باعکس پس دخول را نفی پس مذہب

بطریق مجاز باشد و در مذہب مذہب مذہب است حد و کتب است

کای مذہب اکثر فاعل است و فیض است که جمود نوحین بکن از دونه

اشترک ای دخول و خروج هر دو بطریق حقیقت است چه آمد آن

الی دخول و خروج دلالت نمیکند بیکدیگر با یک مع الدلیل از دست

و در تکیع است کای مذہب متعارف کرده شد و سوا

این مذہب مذہب ضعیف اندر تخم تفصیل چنانکه در کتاب است و مضاف اخرج مذہب پنجم را بدو وجه اشتیاق و اول این که مذہب با ضابطه در کتب اصول ذکر کرده اند و از لغت

ما بعد آن ایکه فایت اگر اورا مصدر کلام شامل است پس زیر بنیاد اعل باشد مثل مرافق و اگر مصدر کلام شامل نیست پس آن فایت خارج خواهد بود مثل الی العین و در مذہب

پنجم به تجربه مذہب چهارم باشد زیرا که اول و دوم موجب شک شده و پنجم اشتراک خواه فعلی باشد خواه معنوی موجب شک است پس در مذہب جنسیت بعد شریعت شامل در خروج

شک اشتراک بهما خروج فایت خواه شد زیرا که مشکوک فیہ است پنجم به مقتضای جنسیت بعد شریعت هم تبادل در دخول شک انتزاعی و اول خواه شد زیرا که مشکوک است کثانی الشرح ۱۲۔ عه بین حکم از دخول الی مجاز و نه شد ۱۲ ش ۱۲۔

والی لا انتهاء الغایة فی المکان نحو

متعلق تا باشد حال است یا صفت ۱۲

مبتدأ ۱۲

سرت من البصرة الی الکوفة و

خبر مبتدأ

استعار حرف مطلق ۱۲

للمصاحبة نرحو قوله تعالی و

مضاف مضاف الیه مفعول به است ۱۲

فعل بانامل ۱۲

لا تأکلوا اموالکم الی اموالکم

لا تأکلوا اموالکم مع اموالکم ۱۲

ای مع اموالکم و قد یکن ما بعدها

داخل فی ما قبلها ان کان ما بعدها

من جنس ما قبلها نرحو قوله تعالی

مضاف مضاف الیه مفعول به ۱۲

فاغسلوا وجوهکم و ایدیکم الی

مفعول باشتیاء مطلق ۱۲

پس بشوید و نه باشد خود و نه باشد خود تا آخر ۱۲

المرافق و قد لا یکن ما بعدها داخل

اسم کان گردید من حرف بار مضاف بجانب

فی ما قبلها ان لم یکن ما بعدها
من جنس ما قبلها نحو قوله تعالى ثم

اتموا الصيام الى الليل وحتی لا انتهاء
فعل تام کثیر مراراً
تاسع ۱۲ مبتدا ۱۳ خبر ۱۴

الغایة فی الزمان نحو نمت البارحة
تاسع ۱۲ خبر ۱۳ مبتدا ۱۴

حتى الصباح وفي المكان نحو سرت
تاسع ۱۲ خبر ۱۳ مبتدا ۱۴

البلد حتى السوق وللصاحبة نحو
تاسع ۱۲ خبر ۱۳ مبتدا ۱۴

قرأت وردی حتى الدعاء ای مع الدعاء
فعل تام کثیر مراراً
تاسع ۱۲ خبر ۱۳ مبتدا ۱۴

وما بعدها قد یكون داخل فی حکمها
تاسع ۱۲ خبر ۱۳ مبتدا ۱۴

قبلها نحو اكلت السمكة حتى راسها وقد
خورد مای را تا سر را
تاسع ۱۲ خبر ۱۳ مبتدا ۱۴

حل له وحتی بالعین لغت نهاییه است و این
معمود متی حین بعین خوانده اند و حتی بسر و جری آید
یکی مالمعروف آن مثل جارسست در معنی انتها لیکن
واجب است که دخول متی جزوے از اجزای
ما قبل باشد مثل مات الناس متی الانبیاء و دم
ابتدائی و استینافیه هم نام دارد و حرف ابتدائی
و آن حرف ابتداست که پس ادکلام متاندر
متعلق باقبل اند و آن اعراب باشد از دو
معنی صور جاریه و آن اصل است و مقصود بالبیان
که نمت در اصل نرمت بود بعد سلب حرکت
نون کسر و او بنون دادند و او را انگذند نمت
شمار ۱۲ ترکیبش از اسبق ظاهر الا اینکه اسم یکن
مقدم است ۱۳ مع ترکیب آن از اسبق ظاهر
است ۱۴

ترکیب له قولہ ہی مختصہ آہ واد حرف عطف ہی مبتدا مختصہ اسم مفعول با حرف بار اسم موصوف الظاہر صفت موصوف بمقت مجرور گروید و ہا با مجرور متعلق مختصہ شد

واد با متعلق خبر اول با حرف جار خلاف مضاف الی

مضاف الیہ واکل مجرور متعلق ثابتہ گشتہ خبر ثانی

مبتدا با ہر دو خبر ان خود جملہ اسمیہ خبریہ معطوفہ گروید ۱۲

۱۱ قولہ فلا یقال آہ واد حرف عطف برائے تعقیب

لاحرف فی یقال فعل مضارع مجہول حتا مفعول مالم

لیم نام لفظ فعل بالمفعول مالم لیم نام لفظ فعلیہ خبریہ نتیجہ گروید

وہمچنین د یقال باعتبار عطف جملہ نتیجہ است ۱۳

۱۴ قولہ ولیہ دین واد حرف عطف علی حرف بار

ہا ضمیر واحد مذکر غائب متل مجرور متعلق ثابتہ

مقدّم گشتہ خبر مقدم دین مبتدائے مؤخر مبتدائے

مؤخر با خبر مقدم جملہ اسمیہ خبریہ گروید ہ مضاف الیہ

مضاف کہ نحو باشد بواسطہ حرف عطف گشت ۱۵

مل عہ لیکن چون الی بر مفسرے آید الفش یا بدل

میگرد و زیراکہ ہر اے کہ در آخر حرف یا اسم فیہ ممکن

واقع شود وقت لحوق ضمیر در آخر یا منقلب میشود

چو الیہ ولیہ ولدیہ و در معنی اختلاف است مبرود

کوفیاں بنا برد خول اد بر مفسرہ بازت داد بقول

شاعر مصرع - فنی شتاگ یا امن ابی زیاتسک کردند

مجرور بشد و قول شاعر حکم کردند گفتہ کہ حتی ہم

بلا ہر شخص است چرا کہ الی اصل است حتی فرع

پس حتی بر سبب انحراف رتبہ خود بر ضمیر نمی آید و اگر

در آید بر طبق قاعدہ مذکور الفش را یا بدل سازند

گروید چنیہ پس دریں صورت الف را بغیر حودرت

متغیر ساخته باشند زیرا کہ حکمت بودن الی کہ اصل

دو وسیع العرف است از معنی استغناست و الفش

بحال خود ماند عطف امثال کہ الی و علی و فیو باشد لازم

۱۶

۱۷

۱۸

۱۹

۲۰

۲۱

۲۲

لا یكون داخل فيه نحو المثال المذكور

ای نمت البارحة عن العبا ح ۱۳

وهي مختصة بالاسم الظاهر بخلاف الی

فلا یقال حتا و یقال الیہ و علی

لا استعلاء نحو زیدا علی السطح و علیہ

الدرہ اسمیہ خبریہ گروید مبتدا ۱۳

دین وقد تكون بمعنى الباء نحو مورت

علیہ بمعنی یرث بہ وقد تكون بمعنی

فی نحو قوله تعالى ان کنتم علی سفر ای

فی سفر و عن البعد و المجاوزة نحو رمیت

السهم عن القوس و فی الظرفیة نحو

مفعول

می آید ۱۲ شرح عہ مثال استعلائے مجازی وازہیں تبیل ست کان علی ترکیب متما مقینیا زیراکہ او تعالی از استعلائے شی برتر است ۱۳
کذانی الرضی ۱۲: ۱۳

كان يوم الجمعة الى الان وقد تكونان

۱۰ قرلا ابتداء مضاف هم مضاف الیه مضاف
برویت مصدر که مضاف است بیائے شکلم
فاعل وایاه مفعول مصدر با فاعل و مفعول مضاف
الیہ را و با مضاف خود اسم کان مقدم شد
کان فعل ناقص غیر مستتر رابع با ابتداء اسم کان
یوم مضاف الجمعۃ مضاف الیه متعلق ثابتاً
خبر الی الآن جار مجرور متعلق کان یا آنکه ابتدا
مبتداء کان آه جمله خبریہ شد ۱۲ ۱۱
ف موصوف با صفت مجرور جار که متعلق
۱۳ ۱۲ ۱۱ ۱۰ ۹ ۸ ۷ ۶ ۵ ۴ ۳ ۲ ۱

ترکیب له قوله نحو انايته آه ما حرف نفی رأیت فعل با ناعل ضمیر منصوب متعل و احد من ذکر غائب مفعول مذ حرف جار یومین مجرور معطوف علیہ او حرف عطف منذر حرف جار یومین مجرور معطوف معطوف علیہ با معطوف متعلق بفعل با ناعل و مفعول به متعلق بجملة فعلیہ خبریہ گردیده منصرف بالفتح شای حرف تفسیر جمع مضاف الیه مضاف الیه مضاف الیه و همین پنج رویت مضاف الیه و معد و مضاف بجانب فاعل که یا ضمیر و احد متکلم است و ایه مفعول به رؤیت با ناعل و مفعول به مضاف الیه

مضاف شد مضاف با مضاف الیه نیز مضاف الیه که مدّة با شد گردیده مدّة با مضاف الیه هم مضاف الیه مضاف که جمع باشد گذشته و او با مضاف الیه مبتدا شد لمان خبر او مبتدا با خبر جمله اسمیہ خبریہ مفسر بالکسر گردید ۱۲ له در ربّ هشت لغت است منم را و فتح بای شده و منم را و فتح بای مخفّفه و منم را و منم بای مخفّفه و منم را و سکون بای مخفّفه و فتح را و فتح بای مخفّفه و منم را و فتح بای مشدود و پس او تا می فتانیه مفتوحه و منم را و فتح بای مخفّفه و پس او تا می فتانیه مفتوحه کنانی الرضی ۱۲

له قوله و لا یكون مجرور با آه و اء حرف عطف اللفی یكون فعله انا فاعل ناقصه مجرور مضاف بجانب ضمیر و احد مؤنث غائب اسم و الا حرف استثناء لیکن از روی لفظ لغواست نکره موصوف با موصوفه صفت خبر یكون با اسم و خبر جمله فعلیہ معطوفه گردیده بوجه لغو بودن الا از روی لفظ به ضابطه است و ان اینکه هر گاه کلامیکه نفی و نسی و استفهام بناسد واقع نمی شود مستثنی به جهت قیام او مقام مستثنی منه بر حسب عوامل اعراب پذیرد ۱۲

له قوله ربّ و بیل کریم آه ربّ حرف جار و بیل موصوف مفعول به متعلق بجملة فعلیہ خبریہ گردید ۱۲ له برائے و او قسم سه شرط است یکے صنف فعل پس اتم والله معین نبود زیرا که و او به نسبت اصل خود که با ست در قسم کثیر الاستعمال است و دم در قسم سوال متعلی نفع شود پس و الله خبری

درست نیست بخلاف بالله خبری سوّم آ که بر ضمیر نمی آید پس و ک گفتن درست نیست بخلاف بک و آنکه با اصالت با حکم کرده اند گفته اند که اصل با برائے الصاق است پس حرف بالطلق فعل قسم است و با قسم به و داد که بدل ست از با از جهت تناسب لفظی که هر دو صفتی هستند و تا بهل ست از و او مثل وراث و کلمه و کلمه و همین جهت از و او خاص است و صرف بلام الله تعالی در آید کنانی الرضی ۱۲ ۵ ۵ عه عطف است بر لا یكون سابق و ترکیب مثل ترکیب آن ۱۲ عه و تقد یكون للتکثیر نحو ربّ مال صرّفه ۱۲

بمعنی جميع المدّة نحو ما رأیته مذیومین

او منذیومین ای جميع مدّة انقطاع رویتی

ایا یومان وربّ للتقلیل و لا یكون مجرورها

الانکرة موصوفة و لا یكون متعلقه الا

فعلا ما ضیا نحو ربّ رجل کریم لقیته

وقد تدخل علی الضمیر المیه و لا یكون

تمیزة الانکرة موصوفة نحو ربّه رجلا

جواد او الواء و القسم و هی لا تدخل الا

علی الاسم الظاهر لا علی المضمّر نحو

له **والله لا شرين الدين وقد تكون بمعنى رب**

فعل ناقص هي ضمير فاعل اسم ۱۲

فحوو عالم يعمل بعلمه اي رب عالم

كأن ضمير ۱۲

يعمل بعلمه والتاء للقسم وهي لا تدخل

مبتدأ ۱۲

الاعلى اسم الله تعالى فحوو تالله لا ضربين

بما هو ضمير ۱۲

زيلا اعلم انه لا يد للقسم من الجواب فان كان

فعل با فاعل ۱۲

جوابه جملة اسمية فان كانت مثبتة وجب

بالضمير ۱۲

ان تكون مصدرة بان اولها لا ابتداء فحوو والله

بما هو ضمير متعلق قسم ۱۲

ان زيدا قائم والله لزيد قائم وان كانت

معلق بزائد كانت ۱۲

منفية كانت مصدرة بما ولا وان مثل والله

شعلق بمصدرة ۱۲

خبر كانت ۱۲

جزا ۱۲

تركيب له قول والله آه واد حرف بار الشئ هو
متعلق با قسم مقدر ك فعل واما متكلم وانا ورو مستتر
فاعل او فعل با فاعل وتعلق خود جملة فعلية كروية قسم
شلام حرف تا كيدا شر بن فعل وانا ضمير فاعل ورو
مستتر اللين مفعول به فعل وفعول به جملة فعلية خبرية
گشته جواب قسم شد قسم با جواب خود جملة قسرية انشائية
كروية ۱۲

له قول لانا لا بد ان حرف مشبه بفعل ضمير اسم لا
نفي بنس با اسم ان موجود محذوف خبر ان ملق من
الجواب هر دو هاء مجرور متعلق خبر لانا اسم و خبر خبر ان
له قول نانا كانت آه واد حرف معلق برائے جزا
حرف شرط برود جملة ورو كانت فاعل اد

فعل ناقص هي ضمير فاعل راجع بمجاوب جملة ورو
مستتر اسم و خبر جملة فعلية خبرية گشته شرط شد وجب
فعل با فاعل معروف ان حرف ناقص فعل مضارع
يكون فاعله اذا فاعل ناقص هي ضمير موزن راجع بمجاوب
جملة اسمية مستتر اسم او مصدرة اسم مفعول از قسم
بما هو ضمير متعلق عليه حرف معلق لام مضاف
بجانب الابتداء معلوف معلوف عليه بما معلوف خود
مجرور بار بما مجرور متعلق با مصدرة وادو با متعلق خود
خبر يكون يكون با اسم و خبر جملة فعلية خبرية گشته ورو
تا ويلي مفروضة فاعل وحب كروية وجب با فاعل
خود جملة فعلية گشته جزا كروية شرط با جزا جملة
شرطية بنده جزا كروية شرط گشت ۱۲ عه بار بما مجرور
متعلق بعل وچنين بعل مفسر ۱۲ عه جملة فعلية كروية
تركيبش از سابق ظاهر است خبر ۱۲ عه ان بازيد
اسم و قائم ضمير جواب قسم ۱۲

حل له در جمله فعلیه که جواب قسم واقع است اگر فعل
مانعی مثبت است تصدیق بلام و قد هر دو اولی
باشند مگر در نعم و کسب بسبب عدم تعریف تنها لام
کافی بوده آیه کریمه و الشمس و منها که جواب قسم
أَنْفَعُ مَنْ زَكَّاهَا واقع است برکات اتفاقاً از لام التثانی
رفت و اگر فعل مضارع مثبت است پس اکثر
اوش لام و آخرش فون تاکید بود مثل والله لا فون
زیداً مگر وقت و آمدن لام بر متعلق فعل مضارع
که بر فعل مضارع مقدم باشند تنها لام کافی است
مثل آیه کریمه و لیکن تمم او قلتم لالی الله تمشون
وقت مصدر بودن فعل مضارع مثبت که جواب
قسم واقع است بسوئے لام برود آورند و احتیاج
فون نیست زیرا که اندو ملائت استقبال یک هم کافی
باشد و اگر فعل مضارع منفی بود پس نفی او باوان
ولا بود لیکن باوان و تنیکه بر زمان آینده مقید نباشد
پس ظاهر مال هر دو نفی مال برود ازین جاست
که مبرود الله لا اقوم و والله ان اقوم را درست نمی باشد
زیرا که نذهب او آن است که مقیم علیه مال نبود
نفی فعل مضارع که جواب قسم است به لم و لن
درست نیست لیکن نحو یان به چیزه که منفی او
برای اختصار درست است نفی فعل مضارع می
ناید کذا فی الارضی و کما ہے حرف نفی از فعل مضارع
که جواب قسم افتاده است وقت موجود بودن
قرینه محذوف میشود مثل آیه کریمه تا الله تقوت
تذکر یوسف ای لا تقوت ۱۳ کذا فی شرح الجامی

ما زید قائماً و الله لا زید فی الدار و لا عمر
مطلق ثابت خبر ۱۳

و الله ان زید قائم و ان کان جوابه جمله
مطلوبه و خبر القسم ۱۳

فعلیه فان کانت مثبتة کانت مصدرة باللام

وقد اوباللام وحده مثل والله لقد قام
حال یا متر شفا کیر ۱۳ جواب قسم ۱۳

زید و والله لا فعلین کذا و ان کانت
جواب قسم ۱۳ ترکیبش مثل سابق ۱۳ لے جمله ۱۳

منفیة فان کانت فعلاً ماضیا کانت مصدرة

بما مثل والله ما قام زید و ان کانت فعلاً

مضارعاً کانت مصدرة بما و لا و لن مثل والله
لے مع فون التا کیر ۱۳

ما فعلین کذا و الله لا افعلین کذا و الله

ترکیب ۱۰ قولہ قد یكون جواب آہ واد حرف عطف قد برائے تحقیق و تعلیل مضارع یكون فطہ از افعال ناقصہ جواب مضاف بجانب القسم اسم محذوفاً خبر یكون باسم و خبر جملہ فعلیہ خبریہ گردیدہ جزائے مقدم شدن حرف شرط مقتدی دو جملہ کان فطہ از افعال ناقصہ قبل مضاف بجانب القسم مفعول فیثابت

مقدم مفعول فی خبر کان شد جملہ موصوف کان حرف بار الجملہ موصوف التی اسم موصول وقعت فعل ماضی معروف ضمیر واحد مؤنث فاعل رابع بجانب جملہ نامل او جواب مضاف بجانب ضمیر واحد مذکر فاعل مفعول بہ فعل فاعل و مفعول بہ جملہ فعلیہ خبریہ شدہ صلہ گشت موصول باصلہ صفت موصوف باصفت مجرور ہا با مجرور متعلق ثابتہ مقدم موصوف موصوف باصفت اسم کان کان باسم و خبر جملہ فعلیہ خبریہ شدہ شرط مؤخر شرط با جزا مقدم جملہ شرطیہ گردیدہ ۱۲ مل ۱۰ این جملہ کہ در میانش قسم واقع است یا بعدش قسم در گردیدہ است باعتبار سننے جواب قسم واقع است گریاض است از جواب قسم و گاہی پس عمل امیر قرینہ بخذف جواب قسم دلالت میکند و در حقیقت آن جملہ جواب قسم نہا شد مثل آیه کریمہ اللہ ترکیف فَعَلَّ ذُلُّكَ بِعَادٍ کہ پس هَلْ فِي ذَلِكَ قَسَمٌ لِّذِي حَبْرَةٍ واقع است دلالت میکند کہ لیاخذن و یاتقین کہ جواب از و التَّخْبِيرُ وَلِيَالِ عَشِيرَةٍ واقع است ازین جا محذوف شدہ ۱۲ کذا فی الرئی ۱۰ قولہ و قال بعضهم آہ واد حرف عطف قال فعل ماضی معروف بعض مضاف بجانب ہم ضمیر جمع مذکر فاعل نامل إن بالکسر حرف مشبہ بفعل باسم خصوب و خبر رفع شیخوہ الامم موصوف الواقع اسم فاعل کہ بعد مضاف بجانب ضمیر واحد مرفث فاعل مفعول فیہ او صفت است اسم ان یكون فعل ناقص ہو ضمیر مستتر اسم منصوب اسم مفعول علی بار با مفعولیہ مجرور متعلق او منصوباً با متعلق خبر یكون باسم و خبر جملہ فعلیہ خبریہ گردیدہ خبر ان شد ان اسم و خبر مقولہ تال بانامل و مقولہ جملہ فعلیہ و خبریہ معطوفہ گردیدہ ۱۲ عہ مضاف مضاف الیہ ہا با مجرور متعلق محذوف تاکیدی مبتدا کہ حاشا معطوف باشد ۱۲۔

لن افعل کذا وقد یكون جواب القسم

ترکیب جملہ ۱۰ مثلہ با حذو نامل بعدا سبق ظاہر است ۱۲

محذوف ان کان قبل القسم جملہ کالجملہ

التي وقعت جوابہ مثل زید عالم والله

ای والله ان زید عالم او کان القسم واقعا

متعلق با قسم مقدمہ مضارع واحد متکلم است ۱۲

بین الجملة المذكورة مثل زید والله

مفعول فیہ واقعا ۱۲

عالم ای والله ان زید عالم و

ترکیب خبر ظاہر است ۱۲

حاشا وخلا وعد اکل واحد منها

لا استثناء مثل جاء فی القوم حاشا

جار مجرور متعلق محذوف خبر ۱۲ فعل بانامل ۱۲

زید وخلا زید وعد از زید وقال بعضهم

مستثنی ۱۲

عہ مضاف مضاف الیہ ہا با مجرور متعلق محذوف تاکیدی مبتدا کہ حاشا معطوف باشد ۱۲۔

ترکیب قرل فحینه آه تقدیر او فین الما کان کذا حرف عطف برائے تعقیب میں بدل منہ واد بدل کہ مضاف است بموسے کان کذا جملہ فعلیہ خبر محذوف است منہ
ایہ را کہ جملہ فعلیہ ہو مصنف کردند و تنوین موضع در آخر و اندر حینند شد و او مفعول فیہ تکرر و ہذہ اسم اشارہ بشار الیہ خود کہ الالفاظ باشد اسم افعالاً خبر

او تکرر با اسم خبر و مفعول فیہ جملہ فعلیہ خبریہ

محذوفہ گردید ۱۲ قرل کما فی المثال المذكور

حرف جار ما اسم موصول فی حرف جار المثال موصوف

الذکور مصفت مجرور شد جار ہا مجرور متعلق ثابت

مقدور گشت واد فعل ماضی معروف مجرور مستتر

ضمیر فاعل فعل بانامل و متعلق جملہ فعلیہ خبریہ

گردیدہ صلہ شد موصول با صلہ مجرور گشت جار ہا

مجرور متعلق ثابت مقدور گردید و خبر مبتدئ محذوف

است کہ لغیر باشد ۱۲ مل ۱۲ برواقف موقع

استقلال قول ما ہذا الکلام فی منہ ذلک الکلام

پر شیعہ نیست کہ این کلام و تفریع او بر کلام سابق

معنی ندارد مثال ۱۲ شرح دور یعنی نسخہ فی المثال

المذکور نحو جار فی القوم ماشا زیداً و فلان زیداً و عدا

زیداً واقع است موافق ہمیں نسخہ ترکیب باری

ماشیر ثبت است ۱۲

۱۲ قرل ما مصدریہ است و موضع فلا نصب

است بنا بر مال ہدون بتاویل المصدر ہا اسم فاعل

یا بنا بر ظرفیت بہ تقدیر وقت ای غالباً مجہم

عن ریداد وقت غلو ہم من زید ۱۲

۱۲ قرل متعین بفعلیت خواہند بود و امثال

حرفیت خواہند داشت و جری و کسائی و ناری

و ابن جنی بجزاز جر بعد ما خلا و عدا تقدیر زیادت

ما زعم کردہ ابن ہشام مد نمودہ بایں طریق کہ

اگر بہ قیاس گفتہ اند پس این قول ناسازست

زیرا کہ ما قبل جار مجرور زیادہ نمے شود بلکہ

بعد او مثل عما قلیل بما رحمۃ و اگر بسامع گفتہ

اند پس این از شدوز است کہ برو قیاس دست نخواہد شد ۱۲ ش عہ غیر متصرف بسبب قیام اینہا مقام الاداء متصرف

نیت ۱۲

ان الاسماء الواقعة بعدها يكون منصوبا
على المفعولية فحينئذ تكون هذه
الالفاظ افعالا والفاعل فيها ضمير
مستتر دائما فامثال المذكور في معنى
جاء في القوم حاشا زيدا و خلا زيدا
وعدا زيدا و اذا وقعت خلا و عدا بعد
ما مثل ما خلا زيدا و ما عدا زيدا و
في صدر الكلام مثل خلا البيت زيدا
وعدا القوم زيدا تعيينا للفعلية

حل له فرق در میان آن مکسوره و آن مفتوحه است که آن مکسوره معنی جمله را تغییر نمیدهد و مفتوحه جمله را بتامیل مفرد میگرداند زیرا که بجبهت بودن فتح و دو بارش را شبه فعل است و ما بعد فعل که مفردی باشد لهذا ما بعد آن را در تادیل مفرد ساختند که او مثل فعال است پس مکسوره میشود و قتی که خبر از امان می افتد مثل زید از ناضل و این قول العلم از من را با وجودیکه کسو واجب است شامل نیست و چون در ابتداء و آید نیز مکسور باشد چنانکه اعلینا ک الکوثر و در صله هم مثل و آتیناه من الکنوزان مغایر

لتنو به العبة اولى القوة و در جواب قسم نیز مثل والله ان زيدا قائم و هرگاه پس قول که معنی ظن و یقین است و آید و از آن حکایت خبر مقصود بود مثل قال انى عبد الله نیز بکسر باشد و پس نداهم چون شتی ان الله اصطفى لكم الدين و پس حتی که بر لئى ابتدا باشد نحو مرض حتى اعم لا يرعونه و پس و او مال مثل قال فریقنا من المؤمنین نكاهون و پس حروف افتتاح مثل الا ان اولیاء الله لا خوف علیهم و پس حروف تصدیق مثل نعم انه فاضل و در جواب کسی که گوید زید فاضل و مفتوح میشود هرگاه فاضل یا مفعول یا مضاف الیه اگر چه مضاف الیه حیث باشد زیرا که در مضاف الیه اصل افراد است مثل ادم یفهم اننا انزلناه و لا تخافون انکم اکثرتم و فعلت هذا من حیث انکم تحب و همچنین چون ابتدا واقع شود چون من آیات انک تری الا انی غافله یا مجرور بحرف جر باشد یا پس و لا استناعیه یا الو شرطیه یا بعد ما توفیقیه یا مذمنا حمید و آید مفتوح بر و مثل عیبت من انکم قائم و لو لا انکم منطلق و لو انکم قمت قمت و اجلس ما ان زیدا قائم و ما رأیته فلا کس سافرت ان کذا فی المنزل و الشرح ۱۲ له قوله بلغنی ان زیدا منطلق الخ بلغ فعل ما ضی نون و تاء یعنی نگهدار عو فعل از کسر به سبب یا یا نیمه و احد حکم مفعول بک بالفتح حرف شبه فعل زید اسم منطلق خبر ان با اسم و خبر جمله فعلیه خبریه بتادیل مفعول مفعول بالفتح گردیدای حرف تغییر ثبوت مصدر

النوع الثاني

مشتق بالمشبهه ۱۲

الحروف المشبهة بالفعل وهي تدخل

جمله خبر ۱۲

مشتق بالمشبهه ۱۲

على المبتدأ والخبر تنصب المبتدأ

بشيء خبر ۱۲

مشتق تدخل ۱۲

وترفع الخبر وهي ستة حروف أن

ای خبر ۱۲

مضاف الیه ۱۲

ای ثانی ۱۲

وان وهما التحقيق مضمون الجملة الاسمية

مضاف الیه مشتق ۱۲

مضاف الیه مشتق ۱۲

مثل ان زيدا قائم ای حققت قیام

جمله فعلیه مفسر ۱۲

با اسم خبر جمله اسمیه مفسر ۱۲

زيد وبلغنی ان زيدا منطلق ای بلغنی

مشتق ۱۲

مشتق ۱۲

ثبوت انطلاق زید وکان وهي للتشبيه

ثالثا مبتدأ محذوف ۱۲

نحو کان زيدا اسد ولكن وهي

رابعها ۱۲

خبر ۱۲

اسم ۱۲

مضاف بجانب الانطلاق که فاعل او مت و او هم مصدر مضاف بسوی فاعل خود که زید است ثبوت با مضاف الیه خود مفسر با کسر شد مفسر بالفتح با فتره با کسر فاعل بلغ غشت فعل فاعل مفعول جمله فعلیه خبریه گردیده بواسطه حرف عطف مضاف الیه مضاف که مثل باشد گشته ۱۲
هـ جار مجرور متعلق ثا مبتدأ خبر ۱۲ هـ متعلق ثابثا مال یا متعلق ثابث خبر ثانی ۱۲

تركيب له قوله وللهذا لا تقع الآتين آه واد حرف

عطف لام حرف جار بار بر لئ تنبيه بمنه انهم ذاك
اشاره بمنه اشراد مع فاكيم اسم شدة محلا مجرور جار
مجرور متعلق لا تقع ثم لا حرف لئ تقع فعل مضارع
موصوف هي حمير فائيه رابع بجانب لكن نامل إلا
حرف استفهام معنى زير اكلايه غير موجب بروتشني
منه دو دكره ناسد الا انه في لئ لئ هو بين محاف
بجانب الهمتين كرموصف است ألتين اسم موصول
مكونان فعل ناقص بما ضمير تنبيه مؤنث مد مستتر
اسم و متغايرتين اسم نامل با حرف بار مفهوم مجرور
جار بالمجرور متعلق متغايرتين واد با متعلق خود خبر مكنونان
واد با اسم وخبر جملة فعلية خبرية شدة موصول بامل
صفت موصوف اصفت مضاف اليه مضاف اليه مضاف
اليه مفعول فيه فعل با نامل ومفعول فيه ومعلق
مقدم خود جملة فعلية خبرية موصوفة كرموصف ١٢-
٢- قوله كرموصف آه فعل با نامل ومفعول به جملة فعلية
خبرية شدة خبر فعل شدة واد با اسم وخبر جملة اسمية
اثنا عشرية غشة مضاف اليه مضاف كرموصف شدة ١٣
٣- قوله ليت الشباب آه ليت حرف مشبه بالفعل
الشباب اسم وليد وفعل مضارع موصوف هو
ضمير مستتر نامل او فعل با نامل جملة فعلية خبرية
شدة خبر ليت شدة ليت با اسم وخبر جملة
اسمية اثنا عشرية شدة ١٢- ع حروف مشبهة
اسم منصوب وخبر مرفوع مي خواهد ١٢- ٤

للاستدراك اي لدفع التوهم الناشئ

من الكلام السابق ولهذا لا تقع الابين
متعلق ناشئ ١٢ موصوف ١٢ موصوف ١٢ موصوف ١٢

الجملتين اللتين تكونان متغايرتين

بالمفهوم مثل غاب زيد لكن يكر احاضر
نمل ١٢ نامل ١٢ اسم ١٢ خبر ١٢

وما جاءني زيد لكن عير اجاءني وليت وهي
نمل ١٢ نامل ١٢ اسم ١٢ جملة خبر ١٢

للمتني مثل ليت زيدا قائما اي اقمي قيامه لعل

وهو للتزجي مثل لعل السلطان يكرمني و

الفرق بين التمني والتزجي ان الاول يستعمل
بتكويل بخبر مبتدأ ١٢ متعلق بمزوف ١٢

في الممكنات كما هو والمتنعام مثل ليت الشباب
مترفعه ١٢ جملة مترفعه ١٢

ترکیب لہ قولہ فلا یقال آہ نابرائے تعقیب حرف لا حرف نفی یقال فعل مضارع مجہول لعل باسم وخبر مفعول الم لیس فاعل فعل مجہول بمفعول الم لیس فاعل جملہ فعلیہ خبریہ مقبیرہ ردید ۱۲ حل ۱۳ بعد دخول ما کاندہ افعال والفاء لیت جائز است مثل قول الشاعر شعر الیتما ہذا الحام لنا والی مما متنا ونصف فقہی بر ربح ونصب ہذا الحام ومبرو الفاء حسن روایت کردہ و افعال قلیل است بسبب ضعیف شدن معنی فعل در ہر دو در لعل و کاندہ مکنما افعال

مسموع و شعر و زکسائی و اکثر حماة قیاس انہا در افعال بر لیتا شائع است بسبب مفرق در میان انہا و در میان لیتا و ہر گاہ در لیتا با وجود ضعیف شدن معنی فعل افعال مسموع شد اگر دریں حرف ہم افعال درست شود موجب نبود لیکن الفادلی است بالاتفاق بسبب عدم سماع و سیویرہ و خبر لیتا صرف بسبب سماع مشہور افعال را منع مینماید نہ دیگر حرف مذہب مشہور آن است کہ ما کاندہ حرف است و ابن و دستویر گفتہ کہ محکہ مبہم است بمنزلہ غیر شان پس اسم خواہد بود و مجاز کہ بعد از دست خبر ۱۳

کذا فی الرضی و کف و رلفت یعنی باز ایستادن چون بسبب این ماکر بر حرف مشبہ بفعل داخل میشود حرف مذکورہ انا افعال بازمی ایستند ہذا و انا

ما کاف نام نہاد نمرد ۱۲ ۵ نزد ملائے معانی لفظ انا موضوع است بر کف قسریک بر چیزے مثل انا تا مازید یا چیزے بر حکم مثل انا زید تا م ۱۳

شرح نحو میر ۱۲ ۵ قولہ النوع الثالث الخ النوع موصوف بالثالث مفت مبتدا شد ما معطوف علیہ ولا معطوف موصوف المشبہتان اسم مفعول با حرف بار ایس مجرور محلاً متعلق بشبہتان فی حرف ہا و النفی معطوف علیہ واد حرف عطف الدخول مصدر علی بار المبتدا معطوف علیہ واد حرف عطف اللب معطوف معطوف علیہ با معطوف مجرور ہا با مجرور متعلق الدخول واد با متعلق خود معطوف معطوف علیہ با معطوف مجرور ہا با مجرور متعلق بالمشبہتان و المشبہتان با متعلقات مفت موصوف با مفت خبر مبتدا واد با خبر جملہ اسمیہ خبریہ ابتدائیہ شعر ۱۲ ۶

یعود والتزجی مخصوص بالمیکنات فلا

یقال لعل الشباب یعود و تدخل ما الکاف

علی جمیعہا فتکفہا عن العمل کقولہ تعالیٰ

انما الہکمالہ واحد و انما زید منطلق

النوع الثالث

ماولا المشبہتان بلیس فی النفی والدخول

علی المبتدا والخبر ترفعان الاسم وتنصیان

الخبر و تدخل ما علی المعرفة والنكرة

مثل مازید قائما ولا تدخل لا الی علی

علیہ با معطوف مجرور ہا با مجرور متعلق بالمشبہتان و المشبہتان با متعلقات مفت موصوف با مفت خبر مبتدا واد با خبر جملہ اسمیہ خبریہ ابتدائیہ شعر ۱۲ ۶

تركيب قول هذه الحروف الخمسة آه واد حرف علف
هذه اسم امثلة الحروف موصوف والخمسة مفت
موصوف باصفت مشار اليها دست اسم اشاره
بإشارة اليه مبتدا تنصب لعل مضارع معروف هي
ضمير نائبه رابع بجانب هذه الحروف فاعل الاسم
مفعول به لعل با فاعل ومفعول به جملة فعلية خبرية
كروية بجزائه مقدم شدا ذا كلمة شرطية مطلقى دو جملة كان
فعله انا فاعل ناقصة خبرية واد رابع بسوى اسم اضافة
اسم مفعول ال حرف هاء بالجر واسم موصوف لمخزفت متعلق باسم
مفعول شدة واد متعلق خبرية كان واد اسم خبر جملة فعلية خبرية
كروية شرطية واد خبرية بجزائه مقاد جملة شرطية كروية خبرية اضافة
الحروف ومبتدا خبر جملة اسمية معلولة كشت ١٢ ل
له واد بنى دخولش بر معرفه هم بانزدا شدة و
بعض اشعار رامتند خود گردانیده ودرنگان
تا دلش می کنند و در تسهیل با و وصف تقریر و لطافت
دخول لا بر معرفه قیاس سدا بنى بانز شمره ١٣
له قول استثناء بیرون کردن در را ملاح
نحو بان بیرون کردن چیرے از حکم ما قبل بکلمه الاد
آنچه در معنی الاست مستثنى بر دو قسم است
متصل و منقطع متصل آنکه از دوشی ذی عدد بالا
و آنچه در معنی الابد بیرون باشند و منقطع آنکه
بشی ذی عدد بالا و غیره بیرون باشند پس تعریفیک
ما صاحب منتخب نموده بر هر دو قسم مستثنى راست
نمی آید ١٢ عه ای اذا نصبت بها الاسم فانت
عن ان تجعلها عاملة غیر عمل التنصب ١٢ ۛ ۛ

النكرة نهو لا رجل ظريفا
متعلق بمنزل ١٢
اسم ١٢
خبر ١٢

النوع الرابع
موصوف مفت مبتدا ١٢

حروف تنصب الاسم فقط وهي سبعة
خبر ١٢
موصوف ١٢
مفت ١٢
مفعول ١٢

احرف الواو وهي بمعنى مع نحو استوى الماء
خبر مبتداى مخزوف ١٢
نقل ١٢
فاعل ١٢

والخشية والاد وهي للاستثناء نحو جاني
مفعول مخزوف ١٢
تأنيها ١٢
مبتدا ١٢
خبر ١٢

القوم الازيد اويا وهي لنداء القريب و
مستثنى بالمتشنى من فاعل ١٢
بار برود متعلق ثابتة ١٢

البعيد وايا وهيا وهما لنداء البعيد واى
سابقا ١٢
مثل تركيب جملة سابقا ١٢

والهمزة المفتوحة وهما لنداء القريب وهذا
سابقا ١٢
بأنه من القريب

الحروف الخمسة تنصب الاسم اذا كان مضافا

ترکیب له یا حرف ندا قائم مقام ادعوا فعل ضمیر شکم عامل عبدالله معناه باسماف الیه مفعول به فعل بانامل و مفعول به جمله فعلیه و همچنین درایله بیادای

الی اسما اخرنحو یا عبدا لله وایا غلام زید

وهیا شریف القوم وای افضل القوم

واعبد الله وترفع الاسمان لم یکن

ذلك الاسم مضافا مثل یازید ویا رجل

النوع الخامس

حروف تنصب الفعل المضارع وهي اربعة

احرف ان ولن وکی واذن فان للاستقبال

وان دخلت علی الماضي نحو اسلمت ان

ادخل الجنة وان دخلت الجنة وتسمى هذه

ادخل الجنة وان دخلت الجنة وتسمى هذه

ادخل الجنة وان دخلت الجنة وتسمى هذه

وهمزة یاید گفت ۱۲ له قوله وترفع الاسم ان لم یکن
ذلك الاسم آه واد حرف مطلق تنبع فعل ضمیر فایس
فامل الاسم مفعول به فعل بانامل و مفعول به جمله فعلیه
ضمیر مکرر ویه جزای مقدم سلطان حرف شرط لم حرف جازم فعل
مطلق یکن فعل یازن ان اقصه ذلك اسم اشاره الاسم مستلزم
الی اسم یکن الاسم یکن فاینا فیکون باسم ضمیر فعلیه ضمیر
شروط مکرر ویه شرط جزای مقدم جمله شرطیه گردید وضمیر مکرر ویه
الحرف الیه باشر با متعارف ۱۲ مل له این حرف
آنر فعل مضارع والفظا یا تقدیر یفتح وبنده برگاه ویا
فعل مضارع ضمیر تشبیه وجمع مذکر واحد مؤنث ماضی
نباشد وضمین اتصال این ضمائر فک انرا را
ساقط گردانند و بانون ضمیر جمع مؤنث مبنی بر سکون
باشند زیرا که فون بما قبل خود سکون بجواب پس بما
قبل فون فتح ممکن باشد و حذف فون هم بجهت
ضمیر بودن او ممکن نیست و آنکه با ضمیر تشبیه وجمع
مذکر و مخاطبه لائق است اعراب بر رفع باشد
و در حالت نصب و جزم ساقط شود و تقدیم
فواصب بر جواز بجهت آن که اصل در فواصب
فعل مضارع آنست که فعل مضارع را بتبادل اسم
مصدومی گردانند پس مناسب شد ذکر اعراب که
مضارع را اسمی نماید پس اعراب اسم ۱۲
شرح تبصرات ۱۲ قوله ان ولن ان ضمیر مبتدائی
مخدوف است که اعدا باشد یا مفعول بقوله انی
و همچنین لن آه ۱۲ ه ان بجهت مشابهت او با
ان مشدود و درینکه هر دو جمله را بتبادل مفرد
میگردانند عمل میناید چنانکه معنی احب ان تقدم
احب قیامک میگردند و سه حرف باقی به سبب مشابهت ایشان با ان درین که هر یک برای استقبال است نزد مجرور عمل مینایند و نزدیک غلیل
سه باقی خود عامل فی شوند بلکه بعد ایشان ان مضمی باشد ۱۲ شرح تبصرات ۱۲ ۴

احب قیامک میگردند و سه حرف باقی به سبب مشابهت ایشان با ان درین که هر یک برای استقبال است نزد مجرور عمل مینایند و نزدیک غلیل
سه باقی خود عامل فی شوند بلکه بعد ایشان ان مضمی باشد ۱۲ شرح تبصرات ۱۲ ۴

تَرْكِبٌ قَوْلُهُ وَاصِلُهَا لَا إِنْ آهَ وَادَّ حَرْفٌ مَلْفٌ أَصْلُ مَضَافٍ بِجَانِبٍ ضَمِيرٌ فَتَأْتِي رَاجِعٌ بِجَانِبٍ لَنْ مَبْتَدَأُ لَا إِنْ ذَا الْحَالِ عِنْدَ مَضَافٍ بِسُوءِ الْخَلِيلِ مَفْعُولٌ فِيهِ تَأْتِي مُتَقَدِّمًا

بِأَفْعُولٍ فِيهِ مَالٌ ذَا الْحَالِ بِأَمَالٍ خَبِيرٌ مَبْتَدَأُ مَا خَبِرَ

جَمْلَةُ اسْمِيَّةٍ خَبِيرٌ مَعْلُوفٌ كَرُوْدٌ ۱۲ مَلْ ۱۳ قَوْلُهُ وَفَرَادُ

أَصْلُ لَنْ لَا كُنْتُ بِهِ انْقِلَابُ الْفِ بَنُونَ تَائِلٌ شَدُو

سَيِّدِي لَنْ رَاحِرٌ بِرَاسِهِ كُنْتُ ۱۲ كُنْتُ فِي الرَّحْمَى ۱۲

۱۳ قَوْلُهُ لَنْفَتِ الْهَمْزَةُ آهَ فَحَرْفٌ بَرَأٌ تَقْيِيبُ مَزْنَتِ فَعْلٍ

بِأَنْشِ مَجْزُولٍ الْهَمْزَةُ مَفْعُولٌ بِأَلَمْ يَسْمُ نَاعِلٌ تَخْفِيفًا مَفْعُولٌ لَوْ لَعَلَّ

مَجْزُولٌ بِأَفْعُولٍ بِأَلَمْ يَسْمُ نَاعِلٌ تَخْفِيفًا مَفْعُولٌ مَجْزُولٌ بِأَفْعُولٍ بِأَلَمْ يَسْمُ

نَاعِلٌ مَفْعُولٌ جَمْلَةُ عَلِيَّةٍ خَبِيرٌ مَعْلُوفٌ كَرُوْدٌ ۱۲

۱۳ قَوْلُهُ وَكِي مَبْتَدَأُ السَّيِّئَةِ هَارٍ مَجْزُولٌ مُتَعَلِّقٌ ثَابِتٌ خَبِرَ

مَقْشَرٌ بِالْفَتْحِ أَيْ حَرْفٌ قَفِيرٌ يَكُونُ فَعْلًا اِزْدِغَالٍ تَقْصُرُ

۱۴ مَوْصُولٌ قَبْلَ مَضَافٍ بِجَانِبٍ ضَمِيرٌ فَتَأْتِي رَاجِعٌ

بِجَانِبٍ كِي مَفْعُولٌ فِيهِ ثَبِتٌ مَقْدَرٌ كَرَامِلٌ أَوْ ضَمِيرٌ

وَإِذَا مَذْكُورٌ فَتَأْتِي كَرَامِلٌ دَوَّسْتَرٌ فَعْلٌ بِأَمَالٍ

وَمَفْعُولٌ فِيهِ جَمْلَةُ فَعْلِيَّةٍ خَبِيرٌ كَرُوْدٌ جَمْلَةُ مَوْصُولٌ شَدُو

وَمَوْصُولٌ بِأَصْلِهِ اسْمٌ يَكُونُ سَبَبًا خَبَرًا لَمْ حَرْفٌ هَارٍ أَسْمُ

مَوْصُولٌ بَعْدَ مَضَافٍ بِجَانِبٍ ضَمِيرٌ مَفْعُولٌ فِيهِ ثَبِتٌ

مَقْدَرٌ كَرَامِلٌ خَبِيرٌ نَاعِلٌ دَوَّسْتَرٌ فَعْلٌ بِأَمَالٍ وَ

مَفْعُولٌ فِيهِ جَمْلَةُ فَعْلِيَّةٍ خَبِيرٌ كَرُوْدٌ جَمْلَةُ مَجْزُولٌ هَارٍ

بِأَجْمَرٍ مُتَعَلِّقٌ يَكُونُ وَادُّ بِأَسْمٍ وَخَبَرٌ مَقْشَرٌ بِالْفَتْحِ

بِأَفْعُولٍ بِالْكَسْرِ مَجْزُولٌ هَارٍ بِأَجْمَرٍ مُتَعَلِّقٌ تَأْتِي مَقْدَرٌ وَادُّ

بِأَتَعَلَّقُ خَوْذُ خَبَرٍ مَبْتَدَأُ مَا خَبِرَ جَمْلَةُ اسْمِيَّةٍ خَبِيرٌ مَعْلُوفٌ

كُنْتُ ۱۲ ۱۳ ۱۲

هَ وَادُّ أَصْلُ إِذَا وَادُّ بِرَأً تَخْفِيفٌ

الْفِ رَاحِرٌ كَرُوْدٌ وَرَفْعٌ كُنْتُ عَنْ غَالِبٍ مَن

أَصْلُ إِذَا ظَرْفِيَّةٌ اسْتِ بَعْدَ حَرْفٍ جَمْلَةُ كَرَامِلٌ مَضَافٍ

الْيَمِ يَمُودُ تَوْرِينٌ يَمُودُ أَوْ دَادُ ۱۲

عَمَّ قَوْلُهُ إِلَّا آهَ الْا حَرْفٌ اسْتِثْنَاءٌ دَرَجَا لَعْنًا اسْتِ بِسْ فِي الزَّمَانِ مُتَعَلِّقٌ فَعْلٌ خَوَابِرٌ يَمُودُ وَبَيْنَيْنِ عَلَى الْفَعْلِ الْمُسْتَقْبَلِ مُتَعَلِّقٌ يَمُودُ خَوَابِرٌ يَمُودُ زِيرٌ أَوْ لَا دَر

أَنْجَاهُ لَعْنًا اسْتِ ۱۲

مَصْدَرِيَّةٌ وَلَنْ لَتَاكِيدُ نَفْيٌ الْمُسْتَقْبَلُ مِثْلُ

لَنْ تَرَانِي وَاصِلُهَا لَا إِنْ عِنْدَ الْخَلِيلِ فَحَذَفَتْ

الْهَمْزَةُ تَخْفِيفًا فَصَارَتْ لَنْ ثُمَّ حَذَفَتْ

الْأَلِفُ لَا لِتَقَاءِ السَّاكِنِينَ فَبَقِيَتْ لَنْ وَكِي

لِلْسَبَبِيَّةِ أَيْ يَكُونُ مَا قَبْلَهَا سَبَبًا لَهَا

بَعْدَهَا مِثْلُ اسْمَتِ كِي ادْخُلِ الْجَنَّةَ قَانَ

الْإِسْلَامَ سَبَبٌ لِدُخُولِ الْجَنَّةِ وَادُّنَ

لِلْجَوَابِ وَالْجَزَاءِ وَهُوَ لَا يَتَحَقَّقُ إِلَّا فِي

الزَّمَانِ الْمُسْتَقْبَلِ فَهِيَ لَا تَدْخُلُ إِلَّا عَلَى

مَوْصُوفٍ بِأَصْفَتِ مَجْزُولٍ ۱۲

عَمَّ قَوْلُهُ إِلَّا آهَ الْا حَرْفٌ اسْتِثْنَاءٌ دَرَجَا لَعْنًا اسْتِ بِسْ فِي الزَّمَانِ مُتَعَلِّقٌ فَعْلٌ خَوَابِرٌ يَمُودُ وَبَيْنَيْنِ عَلَى الْفَعْلِ الْمُسْتَقْبَلِ مُتَعَلِّقٌ يَمُودُ خَوَابِرٌ يَمُودُ زِيرٌ أَوْ لَا دَر

أَنْجَاهُ لَعْنًا اسْتِ ۱۲

مل له ای هرگاه فعل مضارع صحیح الآخر باشد و آخر این حروف جزم کنند وقت اتصال ضمیر تشبیه و جمع مذکور مخاطبه فون امرای سابقا گردد چون آنرا

فون ضمیر جمع مؤنث پیروز فعل مضارع مبنی بود و چون سابق اذین ذکر فواصب فعل مضارع بود لهذا پس او را جزو از مناسب افتاد و چون فعل مضارع ناقص الآخر باشد لام کلمه بیفتد ۱۲-

۵ه و این حرف بمشابهت ان مل جزم می نماید لهذا مناسب آن بود که مثال ان بازم مقدم می آورد بر دیگر جزو ۱۲ شرح مقدمه زعمش ۱۲-

۶ه و گاهی فعل مضارع به لم مرفوع میشود و بلیب ضرورت مثل قول شامسه لولا لئارس من نعم و استر بهم یرم الصلیقا لم یوفون بالجاء ۱۲ کذانی الشرح الوافی ۱۲-

۷ه قوله ولما مثل لم یدین که مضارع رماضی می گرداند باعتبار زمانه و این مذمب مجبور است و جزولی در لم ولما میگوید که هر دو لفظ مستقبل رماضی می گرداند یعنی اول و اول صحیح است که ادانظیر است سولے ثانی که نظیر ندارد ۱۲ شرح وافی و هرگاه ما همان لم است زیاده شده است بر و لفظ ما مثل اینا و اما شرطه پس بجهت همین زیادت بر چند اشیاء خاص گردید که در معنی نفی است و توقع است مثل قد رماضی مثبت برائے کسیکه متوقع سواری امیر باشد گفته می شود لمار کرب الامیر مثل قد کرب در اینجا بدم لمار ابدات شرط نمی آید پس ان لما یضرب درست نباشد بخلاف ان لم یضرب ستم منف فعل مجزوم در دو جائز است بخلاف لم مثل شایسته المدینة ولما ای لما او عليها ۱۲ کذانی شرح الوافی وارضی ۱۲- ترکیب

۵ه قوله لکنها مختصة آه لکن حرف مشبه بفعل ضمیر نائبه راجع بجانب لما اسم او مفعلاً منصوب مختصة اسم مفعول با حرف جار الاستغراق مجرور

متعلق بمختصة و او متعلق خود بر کون اکم و هرگاه آیه ضمیر مجرور ۱۲ ۵ه ترکیب انشال این تا قوله والشرط والجزء مکرر گذشت ۱۲-

الفعل المستقبل مثل اذن تدخل

الجنة في جواب من قال اسلمت

النوع السادس

حروف تجزم الفعل المضارع وهي

خسة احرف لم ولما ولام الامر

ولا النی وان للشرط والجزاء فلم تجعل

المضارع ماضيا منفيًا مثل لم يضرب

بمعنی ماضرب ولما مثل لم لکنها

مختصة بالاستغراق مثل لما يضرب

زيداى ما ضرب زيدا فى شىء من الازمنة
 الماضية ولا امر الامر وهى لطلب الفعل لما
 عن الفاعل الغائب مثل ليضرب او عن
 الفاعل المتكلم مثل لا ضرب ولنضرب
 او عن المفعول الغائب مثل ليضرب
 او عن المفعول المخاطب مثل لتضرب
 او عن المفعول المتكلم مثل لا تضرب ولنضرب
 ولا النهى وهى ضد الامر الامر اى لطلب
 ترك الفعل اما عن الفاعل الغائب او

تركيب له قوله لام الاسراء واد حرف عطف لام
 مضاف بجانب الاسراء مبتدأ مست و خبر او مثل
 ليضرب آه باشد درين صورت وهى لطلب آه
 جمله معتزلة خواهر بود و اى خبر مبتدأ مست و حرف است
 كه ثالثها باشد درين قوله وهى آه جمله اسميه
 معطوفه باشد و قوله مثل ليضرب خبر مبتدأ مست و حرف
 است كه مثاله باشد پس تركيب قوله وهى لطلب
 الفعل آه آنكه واد حرف عطف هى مبتدأ لام حرف
 بار طلب مصدر مضاف بجانب فعل كه مفعول
 او است اما حرف عطف من حرف فاعل موصوف
 يا غائب مفت مجرور بار با مجرور معطوف عليه واد حرف عطف
 من حرف بار الفاعل موصوف التكلم مفت مجرور بار با مجرور
 معطوف وحين اذن الفعل الفاعل من المفعول المتكلم معطوف
 معطوف عليه با معطوفات متعلق مصدر كه طلب
 باشد مصدر مضاف اليه و متعلق مجرور شد
 بار با مجرور متعلق ثابت مقدرواد با متعلق خبر
 مبتدأ مبتدأ با خبر جمله اسميه خبريه معطوفه
 باشد ۱۲ ۱۱ ۱۰ ۹ ۸
 عه تركيب اشله از ما سبق ظاهر است ۱۲ ۱۱
 عه تركيب همه مثل سابق است ۱۲ ۱۱

مل له وان همیشه برائے استقبال بود مگر هرگاه برکان داشتات اودا آید ملاحت ماضی و مستقبل بود خواهد داشت مثل آید کریمه ان کُنتُ ثَلَاثَةً فَقَدْ

ثَلَاثَةً ای اگر میگفتم روزا د ماضی میدانستی تو و ان
عَنْتُمْ مَجْنُبًا نَاكِرًا وَا، غرض ببرد انیکه ان شرطیه
هرگز کان را بسوی مستقبل منقلب نیاورد چرا که کان
بر ماضی بسبب خبری قوی الدلالة است و ماضی
هم بمن را اختیار نموده و ملازمه تفقازانی در ماضیه
کشاف و دیگر کتب هم بر همین اتماد نمود ۱۲ شرح
مانی و منفی شرط و جزا با وجود قرینه در شرط نام است و در
نشر محض منفی شرط و تفکیک منفی بلا بود و ملازم باقی باشد مثل
استثنای و لا اضربک و همچنین بعد از شرطیه شرط و جزا
بود ملازم اند هرگاه چیزی که مبتدای معنی جواب بود مقدم باشد
مثل الفعل فذلک الا انی لم اقل فذلک فانه انی انی ترکیب ۱۳
لکه قول فان کان الشرط والجزاء او الشرط و معده آه
فاحرف عطف برائے تعقیب ان حرف شرط متعلق
و جمله کان فعلی از افعال ناقصه بر بستاد خبر رود
الشرط معطوف علیه والجزاء معطوف بالشرط معطوف علیه
شرط و حرف عطف الشرط و جزا و حال و معده مضاف بجانب
ضمیر و معده مکرر نائب متعلق مضاف الیه حال معطوف
شرط معطوف علیه با معطوف اسم کان گردیده فعلی
موصوف با مضارع صفت خبر کان با اسم و خبر جمله
فعلیه خبریه گذشته شرط شد و فاعلی جزا خبر فعل
مضارع معروف ضمیر و معده مضاف نائب متعلق
مفعول ان فاعل علی حرف جار سبیل مضاف بجانب
الوجه خبر و جارها مجرور متعلق خبر و او با فاعل و
مفعول و متعلق جمله فعلیه خبریه گردیده جزا شد
شرط با جزاء جمله شرطیه معطوفه گردید و همچنین
ترکیب قول وان کان الجزاء و معده ۱۲ ÷ ۱۳

عنه خبر مبتدای محذوف که خاصها باشد ۱۲ - عنه نائب فاعل تسمی با متبادر عطف ۱۲ +

المخاطب او المتکلم مثل لا يضرب ولا تضرب

ولا اضرب ولا تضرب وان وهی تدخل

على الجملتين والجمله الاولى تكون فعلية

والثانية قد تكون فعلية وقد تكون اسمية

وتسمي الاولى شرطاً والثانية جزاء فان

كان الشرط والجزاء او الشرط وحده فعلا

مضارعاً فتجزمه ان على سبيل الوجوب

مثل ان تضرب اضرب وان تضرب ضربت

وان تضرب فزيد ضارب وان کان

شرط ۱۳ جمله اسمیه جزا ۱۲

بجمله ۱۲ و ۱۳

الجزاء وحده فعل مضارع فتجزمه

على سبيل الجواز نحو ان ضرب

النوع السابع

موصوف باسمات مبتدأ ۱۲

اسماء تجزم الفعل المضارع حال كونها

مشملة على معنى ان وتدخل على الفعلين

ويكون الفعل الاول سببا للفعل الثاني

ويسمى الاول شرطا والثاني جزاء فان

كان الفعلين مضارعين او كان الاول

مضارعاً دون الثاني فالجزم واجب في

این جمله جزائے شرط است ۱۲

مل له واین اسماء هرگاه بمعنی ان باشند
مل جزم نمایند لهذا ذکرشان پس آن مناسب
شد ۱۲

۲۵ بدانکه در عامل شرط و جزا اختلاف کرده
اند سیرانی گفته که عامل هر دو کلمه شرط باشد زیرا
که کلمه شرط دو فعل را میجوهرد یکی را با و دیگری
رابط میدهد مثل ابتدا ادا فعل تلو و حروف
مشبه بفعل که هر دو مبتدا و خبر عامل می باشند
و غلیل و مبر و باین جانب رفته اند که کلمه شرط
در شرط عمل میکند و این هر دو در جزا هر حرف شرط
ضعیف است قدرت بر دو عمل ندارد و این دست
نیمت زیرا که وقتی که حرف دو چیز را خواهر مثل ان
و ما بر دو عمل قدرت خواهر داشت و انقض گفت
که شرط مجزوم با دات بود و جزا بشرط فقط و این
هم در دست نیست زیرا که فعل مل جزم دهماید و کوفیه
گفته اند که شرط مجزوم با دات بود و جزا مجزوم بجوار
مثل جز مجزوم و این هم مخدوش است زیرا که جر
بجوار برائے ضرورت میباشند و مانعی گفته که شرط
و جزا هر دو معنی باشند بسبب آنکه برائے اسم
نمی آیند و این قریب بخت است ۱۲ کذا فی
الرضی ۱۲ ۳۵ زیرا که این اسماء عوامل هستند
مضارع معرب و الپس مل مدآن ظاهر شود
بمخلاف ماضی که معنی مست و عمل ماضی قبول

نمیکند ۱۲
ع حال از ضمیر که در تجزیم مستتر است و راجع

است بجانب اسماء ۱۲ ع فعل با فاعل ضمیر و اعد مؤنث فاعل راجع بسوئی اسماء - ۱۲ - ۱۲ - ۱۲

ترکیب له قولن و ماوتی تا آخریاملاً منزع است بهیت انیک خبر از میتدائی محذوف واقع است کرمال باشد یا منصوب که مفعول بفعل محذوف واقع شود و آن
افنی باشد و میتداند هر یک جمله مرکب باشد تقدیر او و تانیها و ثالثها تا آخر ۱۲ مل ۳ درهما اختلاف است نزد بعضی کلمه ایست غیر مرکب بهذن فعله درین
صورت کتبش میاید یعنی گفته اند که اگر فعله گفته شود غیر معروف باشد بسبب ناند بودن الف و اگر الف برای تانیث گفته شود نیز غیر معروف بود

نزد غلیل ماست کرد آخرش لفظ مالا حق شده
چنانکه در دیگر کلمات شرط مثل متی ما و غیره چون
بسیم آمدن در مثل مکرده بود لهذا الف مائی اولی به
باجل کردند به سبب تجانس هر دو در ملقه بودن و
قول غلیل قریب القیاس است از اقوال دیگر
در باب گفته که مرکب از مبنی کف و ما شرطیه
بود و این قول بعبید از حق است زیرا که کف با مبنی
شرطیه یعنی باشد و مهاد را استغمام یعنی مانع
استغمامیر آمده است و مهاد اسم است بدلیل
و جمع ضمیر بسوئے اود آیه کریمه مهاد تا تاد گاهی
ما و مهاد ظرف زمان باشند چنانچه گویند ما تجلس
اجلس و مهاد تجلس اجلس فیہ من الزمان
۱۲ کنانی الرضی ۱۲ که قوله فمن
آه مبتدا است و خبر از نحو من یکر منی آه و قوله لا یستعمل
آه جمله معترضه برای بیان معانی باین فط که لا تحرف
فنی یستعمل فعل مضارع مجهول بر ضمیر واحد مذکر نائب
نائب فاعل در دو ستر لا تحرف استثناء باعتبار
لفظ لغوی حرف جار ذوی مضاف بجانب العقول
مجرور جار با مجرور متعلق بفعل فعل بانائب فاعل و
متعلق جمله فعلیه خبریه معترضه شکر زیرا که در میان مبتدا
و خبر واقع است همچنین ترکیب لا یستعمل الانی فی ذوی
العقول نائباً مال از ضمیر مکرر در لا یستعمل مستتر است
واقع است و بهیچ وجه مبتدا و نحو آه خبر و جمله که
باین است معترضه ۱۲ که قوله وای الخ مؤکد هر
تاکید هر دو مبتدا لا یستعمل فعل منفی مجهول که ضمیر
نائب فاعل رابع بای دو ستر است الا حرف

المضار ۶ و هی تسعة اسماء من و ما و ای و
متی و اینها و انی و مهمتها و حیثما و اذما
فین و هو لا یستعمل الا فی ذوی العقول نحو
من یکر منی اکره ای ان یکر منی زیبا کر
وان یکر منی عمر و اکرمه و ما و هو لا یستعمل
الا فی غیر ذوی العقول غالباً نحو ما تشتر
اشترای ان تشتر الفرس اشتر الفرس ان تشتر
الثوب اشتر الثوب و ای و هو لا یستعمل الا
فی ذوی العقول و تلزمه الاضافة مثل
فعل و مفعول ۱۲

متی و اینها و انی و مهمتها و حیثما و اذما

فین و هو لا یستعمل الا فی ذوی العقول نحو

من یکر منی اکره ای ان یکر منی زیبا کر
فعل بانائیل و مفعول شرط ۱۲ تفسیر ۱۲

وان یکر منی عمر و اکرمه و ما و هو لا یستعمل

الا فی غیر ذوی العقول غالباً نحو ما تشتر

اشترای ان تشتر الفرس اشتر الفرس ان تشتر

الثوب اشتر الثوب و ای و هو لا یستعمل الا

فی ذوی العقول و تلزمه الاضافة مثل
فعل و مفعول ۱۲

استثناء لغوی جار با ذوی العقول مضاف الیه مجرور متعلق فعل مذکور و آن بانائب فاعل و متعلق جمله فعلیه خبریه واد با مبتدا جمله اسمیه شکر ۱۲ که ایدانت
کرای بفتح همزه و تشدید ی که از کلمه ممانات است به سبب لازم الاضافة بودن او معرب است واد شرطیه میباشند مثل یا یا ماد و اقله الاسما الحسنى و استغمامیر هم
می آید مثل ایهم اخوک موصوله هم مثل ائیم اشتر علی الرحمن متی و موصوفه نیز مثل با تها الریل و صفیت اسم میشود مثل برت بریل ای ریل ای کامل فی الریجولیه وای
موصوف است برای انیک از میان دو یا جماعت یکی بود و همین جهت اضافت او بجانب اسم ظاهر خواه معرفه بود خواه نکره و بسوی مضرور است است. بقیه انکه محذوف

صادق ^{له} شارح عبدالرسول میگوید نمیدانم
 شارح این حکم از کجا آورد زیرا که استعمال ای
 در غیر ذوی العقول هم کثیر است چنانچه در آیه کریمه
 آیاتاً تأتوا فذلک لعلکم تتقون یعنی پس معلوم شد که استعمال
 ای در ذوی العقول خاص نیست ۱۲-

ترکیب ^{له} مثل ایهم یضربنی آه مثل مضارع ای اکم
 بمعنی ان مقتضی شرط و جزا مضارع بجانب هم ضمیر
 جمع مذکر فاعل یضرب فعل مضارع ضمیر و امده
 مذکر فاعل در دستتر فاعل فون و تاء یعنی نگه دارنده
 فعل مضارع لا از حرکت کسریا ضمیر و امده متکلم
 مفعول فعل با فعل مضارع هم خود جمله فعلیه خبریه بریده شرط
 شد از ضمیر و امده متکلم انا ضمیر در دستتر و انا فاعل مضارع و مذکر
 فاعل متکلم مفعول فعل با فاعل مضارع فعلیه خبریه بریده
 جزا شد شرط با جزا جمله شرطیه بریده مضارع ایهم مضارع گشت که مثل
 اشد و از خبر شد است که مثل محذوف است وی تواند شرط جزا باشد
 جمله را لا استعمال مرفعه ای مرفعه با خبر است و در خبر لا اتفاق
 است یعنی گویند که ادراغ غیبت این بیرون شدن است از
 معنی و قیاس عربیت و بعضی گفته اند که خبر و جزا
 است زیرا که قاعده بر سبب اوتام میشود و بعضی
 گفته اند که خبر شرط است مع جزا و قول بعضی
 این است که خبر فقط شرط است ۱۲ کذا فی الشرح
 ۱۱۲ ۱۱۳ ۱۱۴
 خبر اینها یا خبر مبتدأ ای محذوف مثلاً باشد
 و ترکیب و امثله ظاهر است چنانکه گشت ۱۲

^{له}
 ایهم یضربنی اضربه ای ان یضربنی زید
 اضربه وان یضربنی عمر و اضربه ومتی
 وهو للزمان مثل متی تذهب اذهب ای
 ان تذهب الیوم اذهب الیوم وان
 تذهب غدا اذهب غدا و اینما و هو للمکان
 مثل اینما تمش امش ای ان تمش الی
 غیر ممکن است که تمکان خبر اینما باشد درائی و غیره میں قیاس باید کرد ۱۲
 المسجد امش الی المسجد وان تمش الی
 السوق امش الی السوق وانی وهو ایضاً
 للمکان مثل انی تکن اکن ای ان تکن

فی البلدة اکن فی البلدة وان تکن فی البادية
 اکن فی البادية ومهما وهو للزمان^{مبصرا ۱۲}
 مثل مما تذهب اذهب ای ان تذهب
 اليوم اذهب اليوم وان تذهب غدا اذهب
 غدا وحيثما وهو للمكان مثل حيثما تقعد
 اقعد ای ان تقعد فی القرية اقعد فی^{اقعد بائنا ۱۲}
 القرية وان تقعد فی البلدة اقعد فی
 البلدة واذا ما وهو يستعمل فی غیر ذوی
 العقول مثل اذا ما تفعل افعل ای ان تفعل

حل له وما دمیثا کانه است یعنی از اضافت
 باز میروید و اگر کما حث لازم الاضافت است و هرگاه
 صاف فرشت آمد آید از طلب اضافت باز دارد مثل
 تمام کلمات شرط بهم می باشد و با هم کلمات
 برائے آن است که هر با السبب تضمن معنی آن عمل
 جزم می نماید و برائے ایام است و بر همین جهت ما
 حاضر یعنی مستعمل نیگردد و گفته می شود مان غربت الشمس
 او طلعت پس بر کلمات برای ایام باشند ۱۲
 کنانی ارضی ۱۲ و ما ذا نزدیک سبب مثل ان حرف
 شرط است شاید و جیش ای که انا با و جرد آنکه
 هر معنی شرط و موضوع برائے مستقبل است و اگر
 بر مضارع و آید وقت لحوق ما بازم نمی شود پس
 انا که غالی از معنی شرط و موضوع برائے ماضی است
 پیگرد جزم خواهد نمود لهذا نزدش با مرکب میست سیرانی
 گفته که یقین نه نام که سوا میست که از حماه الا
 ما لا که باشد یعنی از حماه گفتند که ما را ملوان مست پس
 بفرستاد و آنیکه پس در آن تاکید باشد مثل آیه کریمه
 و انما ترین بر گاه مدیت بودن اما بنون زبون
 ما فتند لهذا یم اهل ما بنال مجر منقلب یا فتند
 لیکن بجبهت نبودن زن تاکید مدین بیت پس ادا
 قل الیشان تمام نخواهد شد بیت ۱۰ ادا و ظلت
 علی الرسول نقل له، مقامیک الا اطمان الهمس
 مبرو گفته که ادا بر اسمیت خود باقی و ما بازم دارد
 از اضافت پس درست چنانکه در میثا پس از ما
 بازم بجای مستقبل است ۱۲ کنانی ارضی ۱۲
 ما بازم و متعلق با بسته خبر ۱۲ ۵ ۱۲ ۴ ۱۲ ۴

ترکیب سے قرأ النوع الثامن الى آخره النوع موصوف الثامن مفت مبتدا اسما موصوف تنصب فعل مضارع معروف ہی خبر واحد مؤنث غائبہ درو مستتر فاعل الاسماء موصوف النكرات مفت موصوت بامفت مفعول بہ علی حرف جار التمييز خبر موصوف متعلق بہ فعل وفعل فاعل مفعول بہ متعلق بملة فعلیہ خبر بہ مفت مشد موصوف بامفت خبر مبتدا بالخبر

جمله اسمیہ خبریہ معطوفہ گردیدہ ۱۲۔

مل سے بدائع این اسماء کہ نصب دہندہ اسماء نكرات اعلاز مبنیات ہستند اسمائے عدد بجهت تلمس انہا حرف وادکم استقبایہ خبریہ چون تلمس معنی حرف است جہی است وکم خبریہ بسبب محمول بودن اور ہر کم استقبایہ ۱۲ سے نكرات بحسب کاف جمع محکہ درو اصطلاح محکہ خبریہ ست کہ برائی شئی غیر معین موضوع باشد و معرفہ اسمی است کہ برائی شئی معین ہر دو تميز اصل او تميز ست کسویای اول بجهت نقل کسو و نقلش بما قبل و بالتقائی ساکنین ساخط شد تميز گویہ مادہ مبین و تميز و غیرہ گریز و بعضہ بالفتح خبر ۱۲ شرح ۱۲۔

۱۱۔ قرأ الاول فلف مشرا لیم الاول مبتدا فلف مضاف بجانب مشر و مشرین و ثلاثین تاتعین مضاف الیہ باعتبار ملف مضاف بامضاف الیہ خبر مبتدا بالخبر جمله اسمیہ خبریہ گشتہ ہر مقدم شلذا کلمہ شرط ركب فعل ماضی مجہول ہو خبر واحد مذکر غائب راجع بجانب لفظ مفعول مالم لیم فاعلہ مع مضاف بجانب لفظ کہ مضاف است بمفعول امد واز امد تاتع مضاف الیہ باعتبار حرف ملف مضاف بامضاف الیہ باز مضاف الیہ لفظ مع مشد واد بامضاف الیہ مفعول فیہ فعل بانائب

فاعل و مفعول فیہ جمله فعلیہ خبریہ گردیدہ شرط مؤخرہ اجزای مقدم جمله شرطیہ مقلوبہ گردیدہ زیر اگر

مقطوعہ جمله ایست کہ بغیر ارتباط پیڑے بطریق تعداد واقع ہر دو ۱۲ سے و احسن همان ہر ذکر لفظ مشرا اختصار میرفت چہ مشرولی و اخوات خواہ مرکب با امد و اثنان باشد خواہ در اسم تام بخون جمع کہ از مامل قیاسیہ است داخل ست و در ترکیب در اسم تام بودن بیرون نخواہد کرد ۱۲ شرح عبد الرسول ۱۲ سے نصب بنا بر مفعولیت فعل محذوف کما معنی باشد ۱۲ ۹

الخیاطۃ افعل الخیاطۃ وان تفعل

الزراۃ افعل الزراۃ وان کان الفعل

الثانی مضارع ادون الاول فالوجهان فی

المضارع الجزم والرفع مثل اذا ما کتبت کتب

النوع الثامن

اسماء تنصب الاسماء النكرات علی التميز

وهی اربعة اسماء الاول لفظ عشر وعشرون

او ثلثون او اربعون او خمسون او ستون

او سبعون او ثمانون او تسعون اذ اربک

مل سے باید دانست کہ اسمائی اعداد دواہام مثل مقادیر ہستند لهذا از مبین ضرور افتاد و مبین گاہی مجرور میشود و گاہی منصوب و مجرور بر دو قسم است مفرد و مجموع از ثلث تا مشر و در اودون ثلثہ اضافت درست نیست زیرا کہ لفظ اسم جنس مفرد باشد یا مشی بر جنس و عدد دلالت میکند مثل و مل

در جملان بخلاف جمع کہ اود بر دو مخصوص مال نیست ولیکن منصوب پس آن از آمد مشر تا تسعہ تسعین میباشند و بہر سبب معنی ترکیب عشر با احد و اثنین تا تسعہ و تسعین شرط نمود ۱۲ کذا فی العاق

۱۱۲ : ۱۱۲ : ۱۱۲

سے نزد مجبور نما اثناعشر معرب المصدر است بہ سبب تعدد اختلاف در مثل جاد فی اثناعشر بالاف و رائت اثنی عشر بالیاء و بہ سبب اینکه اثنان بعد عطف فن مثل مضاف بسوی عشر گشتہ زیر کہ فن مشی بدون اضافت عطف نمیشود و لهذا مثل مضاف گردیدہ و ترکیب اضافی منافی بنا میشود و این درستہ گفتہ کہ اود مبنی المصدر است مثل اخوات خود و این مثل اختلاف اللذان والذین والذین و ہذا و ہذین است پس تمام مرکبات عددیہ پنج و آمدند و این از ضبط قریب است و از محکم بعید در فرق نمودن در میان اللذان و اثناعشر و مبین است

مال اثناعشر ۱۲ کذا فی الرضی ۱۲ - ۱۳ در ثلثہ عشر رجلاً و اربعہ عشر رجلاً تا نیت جز و اول را فاہ بہ چند اسم و معلل ساقتند اسہم آن اینکه معدود در نجایا جماعت است پس تا بنظر جماعت معدود لاحق شد و چون مذکور بہ نسبت مؤنث اسبق است لهذا تا را علامت گرفتند و برائے فرق تا نشان مؤنث ساقتند زیرا کہ ترک علامت ہم علامت باشد و اقرار کرد مذکور اسم عدد با قبا اصل معنی عددیہ با تا موضوع است چنانچہ مانسی پس در مذکور تا را باقی داشتند و در مؤنث

مع احدًا و اثنین او ثلث او اربع او خمس

او ست او سبع او ثمان او تسع فان کان

السبب مذکر اف طریق التركيب في لفظ

احدًا و اثنین مع عشر ان تقول احد عشر

رجلا و اثناعشر رجلا بتنا کیر الجریین وان

کان مؤنثا فتقول احدی عشرة امرأة و

اثناعشرة امرأة بتانیت الجزین و طریق

ترکیب غیر ہما الی تسع مع عشر ان تقول

فی المذکر ثلثة عشر رجلا و اربعة

برائے فرق ساقط کردند ۱۲ شرح عبد الرسول عہ ہا مجرور متعلق مقدّر کائن ۱۲ عہ مضاف ہا مضاف الیہ مفعول فیہ ۱۲ سے بتاول مفرد جز مبتدا ۱۲

عشر رجلا الى تسعة عشر رجلا بتانيث
 الجزء الاول وتذكير الجزء الثاني وفي
 المؤنث ثلث عشرة امرأة واربع عشرة
 امرأة الى تسع عشرة امرأة بتذكير
 الجزء الاول وتانيث الجزء الثاني و
 اما طريق التركيب في الواحد و
 الاثنين الى تسع مع عشرين واخواته
 الى تسعين فعلى سبيل العطف فان
 كان السبب مذكرا فتقول في تركيب

تركيب له قوله واما طريق التركيب في الواحد والاثنين
 آه واد حرف عطف لما كمل البيت كدفع معنى شرط
 است طريق مضاف بجانب التركيب كما صدرت
 في بار واحد مجرور معلق عليه واد حرف عطف
 الاثنين معلق معلق عليه بالمعطوف مجرور
 بار واحد مجرور متعلق التركيب الى حرف بار تفع مرفوع
 مع مضاف مشرع معلق عليه واد حرف عطف
 اخوات مضاف بجانب ضمير واحد مذكر فائب
 معلق معلق عليه بالمعطوف مضاف اليه
 مضاف بمضاف اليه مفعول فيه ثابت مقدر
 الى حرف بار تسمين و متعلق ثابت مذكور على
 بار سبيل مضاف بجانب العطف مجرور بار با
 مجرور متعلق ثابت مذكور ثابت مقدر بمفعول فيه و
 متعلقات مفت موصوف باصفت مجرور بار واحد مجرور
 متعلق التركيب بمتعلقات مضاف اليه مضاف
 بمضاف اليه مبتدأ بجائى شرط فابركى جزا ان
 حرف شرط متقنى ودجمله كان فعلة انا فاعلى ناقصة
 اسم مرفوع وخبر منصوب بخبر اسم مذكر خبر كان
 باسم وخبر مفعول عليه خبرية كروية شرط فابركى جزا
 تقول فعل مضارع معروف انت ضمير واحد مذكر معلق
 وروسته والفعل في بار الواحد معلق عليه واد حرف
 عطف الاثنين معلق معلق عليه بالمعطوف متعلق
 تقول چنانكه لاني فير وما واحد عشرون وملا ضمير تميز
 مقوله تقول چنانكه اثنان وعشرون رجلا بتذكير الجزا اول
 نیز متعلق تقول وتقول بانامل ومقوله مفعول متعلق
 جمله فعلية خبرية كشته جزا شرط بار واحد مجرور شرطية كروية

الواحد والاثنتين لا في غيرهما احدى

عشرون رجلا واثنان وعشرون رجلا

بتذكير الجزء الاول وان كان المميز

مؤنثا فتقول احدى وعشرون امرأة

واثنان وعشرون امرأة بتانيث الجزء

الاول وفي تركيب غير الواحد والاثنتين

تسع مع عشرين تقول في المميز المذكور ثلاثة

وعشرون رجلا واربعة وعشرون رجلا

بتانيث الجزء الاول وفي المميز المؤنث ثلث

تركيب له قول وفي تركيب غير الواحدة ما دام طه في
بار تركيب مصدر متدى مجرور نقلاً مضاف في مضاف
اليه مضاف الواحد مجرور نقلاً معطوف عليه واو ملحق
الاثنتين معطوف معطوف عليه يا معطوف مضاف اليه
مضاف بامضاف اليه ذوالحال الى جاتس مجرور
بار بمجرور طرف مستقر متعلق منتها مقدم مال ذوالحال
يا مال مضاف اليه مع مضاف مشرين مجرور نقلاً
مضاف اليه مضاف بامضاف اليه مفعول فيه
تركيب مصدر بامضاف اليه مفعول فيه مجرور بار
مجرور متعلق مقدم تقول تقول فعل منير انت فاعل
في بار الميز موصوف بامفت مجرور بار بمجرور متعلق
تقول ثلثة وعشرون مميز ربلاً مميز مميز بامميز معطوف
عليه واو حرف ملحق اربعة وعشرون مميز ربلاً مميز
مميز بامميز معطوف معطوف عليه يا معطوف ذوالحال
بامار تانيث مصدر مضاف الجزر مجرور نقلاً موصوف
الاول مفعول موصوف بامفت مضاف اليه
مضاف بامضاف اليه مجرور بار بمجرور متعلق منتها
حال ذوالحال با حال مفعول به فعل با فاعل و
مفعول به ومتعلقات جمله فعليه خبرية معطوفه

ترکیب قولاً بعد ما استفهامیه آه امر مضارع بجانب باکر ضمیر تشبیه مذکر غائب راجع بجانب لزمین مبتدأ استفهامیه خبر مبتدأ خبر خبریه گردیده جزائے
مقدم شدن حرف شرط که برود جمله و دو کان فاعله از افعال ناقصه ضمینی اسم مرفوع و خبر منصوب بر ضمیر واحد مذکر غائب که راجع بجانب کم اسم متعینا که فاعله از افعال

بعضه پذیرفتن لام حرف جار متعلقه مضارع بجانب
استفهامیه مجهول جمله مجهول متعلق متعینا و دو استقل
خبر کان باسم و خبر جمله فعلیه خبریه گردیده شرطاً و شرط
شرطاً و خبر از برای مقدم جمله شرطیه می باشد گشت ۱۲
که کم استفهامیه و خبریه برود و صدقات میکند لیکن
استفهامیه برود و کن حکم مجهول است و در حق او
مخاطب معلوم است و گاهی حکم بم مالم می باشد
مگر مسود و استفهامیه و خبریه برود و در مقابل
مجهول برود بهین جهت بجانب قیصر کریمین برود
باشد احتیاج می افتد و قیصر مخدوف نمی شود
به دلیل چنانکه بر گاه ذکر و نیار در میان باشد
گفته میشود کم مذکر ای کم و نیار مذکر و کم مذکر
ای کم می باشد و مذکر ای کم و نیار مذکر کم مذکر
اکثر است زیرا که او در صورت فضلات واقع
است ۱۲ کنزانی از فی ترکیب ۱۲ که در افعال
خبریه آه و او حرف ملف الثانی مبتدأ با خبریه خبر جمله
اسمیه خبریه گشته جزائے مقدم گردید ان حرف شرط
مقتنی شرط و جزالم حرف بازم فعل مضارع یکن
فعل از افعال ناقصه اسم مرفوع و خبر منصوبی خوا به
بر ضمیر واحد مذکر غائب و در ستر اسم متعینا که فاعله
لام حرف جار با مجرور که بعضه مضارع بجانب الاستفهامیه
است متعلق متعینا و او با متعلق خبر یکن و او با کم و
خبر جمله فعلیه خبریه گردیده شرطاً و شرطاً و شرطاً
با جزائی مقدم جمله شرطیه معلومه گردید ۱۲

وعشرون امرأة واربع وعشرون امرأة

بتذكير الجزء الاول وعلى هذا القياس

تسع وتسعين والثاني كم معناه عدد مبهم

وهو على نوعين أحدهما استفهامية ان

كان متضمنا لمعنى الاستفهام وهو

ينصب التمييز مثل كم رجلا ضربته و

الثاني خبرية ان لم يكن متضمنا لمعنى

الاستفهام وهو ينصب الميزان كان بينهما

فاصلة مثل كم عندي رجلا وان لم

که قولاً و ان لم یکن آه و او حرف ملف ان حرف خبر
برود جمله و دو حرف ملام یکن فاعله از افعال ناقصه

اسم مرفوع و خبر منصوب بملام و خبریه تشبیه مذکر غائب راجع بسوی کم و قیصر مفعول فییه ثابت مقدم و او با مفعول خبر خبریه فاعله ان یکن باسم
و خبر جمله خبریه شرطاً و خبری از برای خبریه بجانب خبر واحد مذکر غائب راجع بجانب کم مبتدأ مجهول که مفعول حالی حرف جار با خبر واحد مذکر غائب
راجع بجانب کم فاعله مجهول متعلق است متعلق مجهول مذکر مجهول مسند با متعلق خبر مبتدأ خبر خبریه جمله شرطیه معلومه گردید ۱۲ ÷

تكن بينهما فاصلة فميّزة مجرور بالاضافة
ای در میان کم و تمیز ۱۲

اليه مثل كم رجل ضربت و كم غلمان اشتريت
تبعاً ۱۲

والثالث كايين وهو مركب من كاف التشبيه
مضاف باصناف اليه مجرور ۱۲
موصوف صفت خبر ۱۲
مبتدأ ۱۲
نمبر ۱۲

واي لكن المراد منه عدم مبهمة لا المعنى
مجرور باشاره ۱۲
موصوف صفت خبر ۱۲
موصوف ۱۲
موصوف ۱۲

التركيبى مثل كايين رجلا لقيت وقد
لقت مفعول ۱۲
بسياسه از زمان ملاقات مردم ۱۲
مفك ۱۲

يكون متضمنا للمعنى الاستفهام نحو
نقل ناقص و ضمير اسم ۱۲
مضاف اليه ۱۲
مضاف ۱۲
نمبر ۱۲

كايين رجلا عندك والرابع كذا وهو
مبتدأ ۱۲
موصوف ۱۲
موصوف ۱۲
نمبر ۱۲

مركب من كاف التشبيه وذا اسم الاشارة
۱۲

ولكن المراد منه عدم مبهمة ولا يكون
و معنى تركيبى مراد نیست ۱۲

تركيب له قوله مثل كم رجل الى آخره مثل مضاف كم خبره
مضاف و ضمير قبل تميز و مضاف اليه كم خبره با تميز
تخذ مفعول به فعل مذكور واقع است و اين ضربت فاعله
او ضربت فعل مذكور واقع است و اين ضربت فاعله
است كذا اگر بر دل كم رجل اي آيد و يا غير او اشتغال نمي
داشت مائل اوي گرديد باي تركيب ظاهر ۱۲
محل كه كايين بجهت ايكه كاف تشبيه چون براي
كه در اصل مركب است مدغم و معنی تشبيه اندك سلب
گرديد از مجرور كاف و اي معنی واعد مراد گشت و آن
كثير العدد باشد و اين مجرور مثل اسم مفعول و مفعول
كم خبره پس گويي كه اسم مبني بر سكون است چنانچه
در من و تخوين ليست و مبهين بجهت و در آخرش نون
نكاسته مي شود در مرتبه او در بنا ازا فوات او كم
است و در عين پنج لغت آمده كايين برون كن كمين بگاه
برون كن كاغ كيا كن برون كن كمين و كاپه برون كن كمي
و كيا برون كن كح ۱۲ كذا في العادق ۱۲ كه كذا نيز
پس كم خبره مصدر و ملاز كنات است و از چه مي شود
حكايات هم كذا مي شود مثل قول عرب كان في الوقت
الظلماني كذا كذا بمنزلة كيت و ذيت و مبني است
بجهت آنكه او در اصل اذا از اسماء اشارة است كه
برو كاف تشبيه در آمده و معنی تشبيه از و سلب
است پس فا بر اصل خود باقي است ۱۲ كذا في
العادق ۱۲ و كذا مثل كايين است و كذا مجرور هر
دو هم است نزد سامع مگر اين كه در ذال شاه
در اصل است بسوئى چيزى كه در ذهن متكلم
است بخلاف ائى كه او برائى عدم مبهمة است كه
تميز بعد كذا و كايى در حقيقت از كاف است نه از فادائى ۱۲ كذا في الرضى ۱۲

مثل بلہ زید اے د عزیزا او ثا الشہادونک فاندہ
 موضوع لخذ مثل دونک زید اے خذ زید
 و رابعہا علیک فاندہ موضوع لا لزم مثل
 علیک زید اے الزم زید او خامسہا حیہل
 فاندہ موضوع لایت مثل حیہل الصلوۃ
 اے ایت الصلوۃ و سادسہا ہا فاندہ
 موضوع لخذ مثل ہا زید اے خذ زید
 وقد جاء فیہ ثلاث لغات ہا سکون
 الهمزة و ہاء بزيادة الهمزة المكسورة
 مکان الف ۱۲

صل لہ دون دراصل لازم الاضافت است ابن
 بامضاف بسونے کاف خطاب بناے اور برکت
 بہست فرق در بناے اصلی کہ سکون بود بر فتح بعلت
 ابن کہ ادا خف الحركات است ۱۲ کنانی الصادق ۱۲
 لہ مرکب از حی و صلی بخض ایت و کا ہے حرف
 حی بخض اقبل مستعملی شود مدرین بنکام تدری
 بطی می شود مثل قول مؤذن حی علی الصلوۃ لے
 اقبل ۱۲ لہ وقد جاء فیہ ثلاث لغات ہا واد
 حرف عطف قد حرف تحقیق برائے اقرب یعنی
 بحال باد فعل حاجی معروف فی حرف ہا را ضمیر واحد
 مذکر نائب محلاہ مجرور ہا را مجرور با مجرور متعلق ہا را
 ثلاث مضاف و ممیز لغات موصوف با اخری مفت
 مضاف الیہ و ممیز ممیز با تمیز فاعل و فعل با فاعل
 متعلق جملة فعلیہ خبریہ معطوفہ کشت ۱۲ ۶
 ح مرکب از علی حرف باد و کاف خطاب ۱۳

ترکیب ۱۰ قرار داد بدین ملاسماء آه واد حرف ملف لا برای فعلی صفت الجنس بد بعضه چاره اکم ولام بدل نه اسم اشاره الاسماء اشاره الی اسم اشاره با مشار الیه

موجود با متعلق موجود مقدر گردید بن حرف جار فاعل مجرور
 جار با مجرور متعلق موجود مذکور موجود مسطور است
 خود خبر لا با اسم و خبر جمله اسمیه خبریه معلومه گشت ۱۲
 ۱۰ و ۱۱ ثلثه منها موضوعه الی آخره واد حرف ملف ثلثه
 موصوفین حرف جار با خبر واد ثلثه فاعله مجرور متعلق
 ماضی مکرر واد با متعلق صفت موصوف با صفت مبتدا شد
 موضوعه اسم مفعول لام حرف جار الفاعل موصوف
 الماضی صفت مجرور جار با مجرور متعلق موضوعه واد با
 متعلق طبر مبعده با خبر جمله اسمیه خبریه معلومه گردید ۱۲ مل
 ۱۰ هیات و اصل هییت بود یا بسبب تحرک و
 انفتاح با قبل با ف بدل شد و در چند لغت است
 بفتح تاء و مجازی و کسر و از زنی تمیم و ضم نه و بعضی
 و کما به الی او بهمنه بدل میشود گفته میشود هیات
 بمحرکات ثلثه و زتا و آهن تخمین در لغات مذکوره
 هم درست است و بعضی گفته اند برای اسمائے
 افعال بهیئت در آهن لاینها بجله مجزوم نصیبی از
 اعراب نیست و همین مختار رضی است و بعضی
 گفته اند که اینها معاد دارند مثل ایشان نصب
 است بنا بر مصدیت رضی گفته که این قول نیک
 است زیرا که اگر معاد باشد قبل اینها از تقدیر
 افعال ضرور است پس قائم مقام فعل نباشد و
 معنی هم نخواهند بود و بعضی گفته اند که اینها مبتدا
 هستند و ما بعد از مثل مرفوع ظاهر در هیات
 زید و ضمیر مقدر مد صله قائم مقام خبر است ۱۲
 کذا فی المنهل ۱۲ ۱۰ در سرمان چند لغت است
 بفتح سین و این مشهور است و بکسر و ضم نیز ۱۲

وهاء بزيادة الهزة المفتوحة ولايد
 لهذه الاسماء من فاعل و فاعلها ضمير
 المخاطب المستتر فيها و ثلثة منها موضوعه
 للفعل الماضي و ترفع الاسم بالفاعلية
 احدها هيئات فانه موضوع لبعدها مثل
 هيئات زيدا اي بعد نريد و ثانيها
 سرعان فانه موضوع لسرع مثل سرعان
 زيدا اي سرع زيدا و ثالثها شتان فانه
 موضوع لافترق مثل شتان زيدا و

کذا فی الصادق ۱۲ ۱۰ ترکیب همه ظاهر است ۱۲ ۱۰

مل له بعضه گفته اند که هرگاه این افعال سوائے حدث صرف بزمان دلالت میکنند و دیگران بر هر دو لهذا اینها به نسبت دیگران ناقص گردیدند و همین جهت نام

اینها ناقص شد و در قی گفته که این وجه پنج است زیرا که سوائے کان مثل صادرال براتعال است و راجع دال بر بودن مع و همچنین دیگر اخوات او و مادام دال بر معنی بودن دائمی و امانال دال بر استمرار و همچنین دیگر اخوات او و لیس دال بر اتعال پس این همه دال بر حدث که خبر برودلالت نمیکند لیکن کان بر کون که حصول ملق است دلالت می کند و خبرش بر کون مخصوص که حصول قیام باشد و است و این دو فائده از قیام زید حاصل نیست ۱۲ که از فی التهل ترکیب ۱۳ قوله لانها لا تكون مجردة لام حرف جار آن حرف مشبه بفعل ضمیر و امد مؤنث فائده راجع بجانب افعال اسم اول لا حرف نفی تكون فاعل از افعال ناقصه اسم مرفوع و خبر منصوب بمنجا بهی ضمیر و امد مؤنث فائده راجع بسوائے الافعال در مستتر اسم او با حرف جار مجرد مضاف بجانب الفاعل مجرد جار با مجرد متعلق فعل کلانا موصوف باتانامفت خبر تكون باکم و خبر متعلق جمله فعلیه خبریه گردیده خبر آن الفاعل شد آن با اسم و خبر جمله اسمیه خبریه متانفیه بتدلیل مفرد گشته متعلق سمیت شد ۱۲ قوله فلا تملو عن نقصان آه نا حرف مطلق برای تعقیب لا حرف نفی تملو فعل مضارع معروف بهی ضمیر و امد مؤنث فائده راجع بجانب الافعال در مستتر فاعل من حرف جار بانقصان مجرد متعلق فعل فعل بانامل و متعلق خود جمله خبریه تنبییه شد ۱۲- ۱۳ و بعضی هفده فعل گفته اند که آن آض و ماد و مدار و سیزده مذکور در کتاب سیمویه گفته که افعال ناقصه چهار فعل اند کان و صادر و مادام و لیس و باقی لمحات اند و ظاهرا نیست که غیر محصورند و صاحب باب سیمیه گفته و آض و ماد و مدار را ملحق ساخته و مصنف تبعیت او کرده و ما جار و قعد خبر ناقص آمده اند ۱۲ صادق عه جار مجرد متعلق محذوف الکائنه صفت الاقل ۱۲ ۶

عمر و ای افترق زید و عمرو ۶

النوع العاشر

الافعال الناقصة وانما سميت ناقصة

بمحو ترکیب بالا که گشت ۱۲

لأنها لا تكون بمجرد الفاعل كلاما تاما فلا

تخلو عن نقصان وهي تدخل على الجملة

متعلق تدخل جمله خبریه ۱۲

فعل ضمیر فاعل ۱۲

چهار

الاسمية ای المبتدأ والخبر فترفع الجزء

تفسیر جمله اسمیه ۱۲

موصوف صفت مجرد ۱۲

الاول منها ویسمى اسمها وتنصب الجزء الثاني

جمله معترضه ۱۲

مفعول موصوف ۱۲

منها ویسمى خبرها وهي ثلاثة عشر فعلا

مفعول موصوف ۱۲

الاول كان وهي قد تكون زائدة مثل

جمله خبریه ۱۲

مبتدأ ۱۲

چهار فعل اند کان و صادر و مادام و لیس و باقی لمحات اند و ظاهرا نیست که غیر محصورند و صاحب باب سیمیه گفته و آض و ماد و مدار را ملحق ساخته و مصنف تبعیت او کرده و ما جار و قعد خبر ناقص آمده اند ۱۲ صادق عه جار مجرد متعلق محذوف الکائنه صفت الاقل ۱۲ ۶

ان من افضلهم كان زيدا ^{جاء خبره} وحينئذ لا تعمل ^{اسم ۱۲}

وقد تكون غير زائدة وهي ترجى ^{جاء خبره} على ^{جاء خبره}

معنيين ناقصة وتامة فالنا قصة ^{جاء خبره}

ترجى ^{جاء خبره} على معنيين احدهما ان يثبت ^{جاء خبره}

خبرها ^{جاء خبره} اسمها في الزمان الماضي سواء ^{جاء خبره}

كان ممكن الانقطاع مثل كان زيدا قائما ^{جاء خبره}

او ممتنع الانقطاع مثل كان الله عليما ^{جاء خبره}

حكما وثانيتها ان يكون بمعنى صار مثل ^{جاء خبره}

كان الفقير غنيا ^{جاء خبره} اي صار الفقير غنيا ^{جاء خبره}

تركيب قوله وحينئذ لا تعمل اه تقديره او حينئذ لا تعمل اه تقديره او حينئذ لا تعمل اه تقديره
كذا لا تعمل فاد حرف مطلق مبدل منه لا بدل
ومضاف كان كذا جملة فعلية خبرية مضاف اليه
بعد محذوف وتنوين در آخره عوض مضاف اليه
محذوف مبدل منه بادل مفعول فيه لا حرف نفى
يعمل فعل مضارع معروف به ضمير واحد مذكور غائب
دور مستتر فاعل فعل بافاعل ومفعول فيه جملة فعلية
خبرية معطوفة مشددة ۱۲ قوله ناقصة بارفع است
به ضمير مبتدأ محذوف يعني اعمدها بالنصب
برائى كى مفعول به فعل محذوف است كذا معنى باشد
يا خبرها بربطية از معنيين ۱۲ مل ۲ در
عبارة مصنف مسامحة است زیرا كه معنی
ثانی بودن او بمعنی صد نیست مگر ایكه لفظ ان
يكون مصدر صي ساخت شود يعنى معنی ثانی ماسل
آید وقيقه كان بمعنی صار باشد ۱۲ كذا فى الشرح
: ۱۲ : ۱۲ : ۱۲ : ۱۲ :

والتامة تتم بفاعلها فلا تحتاج الى الخبر فلا
تكون ناقصة وحينئذ تكون بمعنى ثبت
مثل كان زيد اي ثبت زيد والثاني صار
وهي للانتقال اي لا انتقال الاسم من حقيقة
الى حقيقة اخرى نحو صار الطين خرفا
او من صفة الى صفة اخرى مثل صار
زيد غنيا وقد تكون تامة بمعنى الانتقال
من مكان الى مكان اخر وحينئذ تتعدى
بالي نحو صار زيد من بلد الى بلد والثالث

حل له نحو بان كان را بر چهار قسم نموده اند ناقصه و
تامة وزائده واثانية وادان است که اسم او ضمیر
شان باشد معنفا ذکر شانیه را ترک کرده زیرا
که او قسم علییه نیست بلکه در ناقصه داخل است
در شرح باب است در کان که ضمیر شان باشد
ناقصه بود مثل کان زید قائم اسم او ضمیر شان است
و ما بعد او خبر لیکن وقتیکه اسم او ضمیر شان بود خبرش
جمله باشد ۱۲ مشرح ترکیب ۱۳ قوله حینئذ تكون
آه تقدیرش مین ادا کان کنز آه و اد حرف عطف مین
مبدل منه و اذ ابدل مبدل منها بدل مضاف بجانب
جمله فعلیه خبریه که کان کنز باشد مضاف و متون
موض مضاف الیه و ما آخر حینئذ و او مفعول فیہ مکنون
فقط انا خال ناقصه مقضی ام مرفوع و خبر منصوب
هی ضمیر و امد مؤنث نائبه رابع بجانب التامة
ام با حرف هاء معنی مضاف بجانب ثبت مجرور بار
با مجرور متعلق ثابته مقدر و خبر مکنون با اسم و خبر
و مفعول فیہ جمله فعلیه خبریه مملوئه گردید ۱۲ حل ۱۲
۱۳ صاده اصل یعنی انتقل باشد و حق اوست
که تامة متعلق شود و هرگاه متضمن وجود بود بعد مدم ناقصه
باشد مثل صار الطین خرفا ای طین ادلا سفاله
بود بعد نبودن سفاله سفاله گردید و تکیه بر اصل خود
مستعمل می شود و این کم است تامة بود ۱۲ شرح ۱۲
۱۳ بغضین سفاله زیرا که حقیقت طینه غیر حقیقت
خرفیه است ۱۲ صفت مکان چون غیر منحرف است لهذا بر بفتح شد ۱۲ ۴

ترکیب له قرأ فی هذه الثلاثة لا اقتران مضمون الجملة آه فابرائی بیان هذه اسم اشارة للثلاثة مشار اليها مبتدأ لام حرف جارا اقتران مصدره ضاف بمجانبة مضمون ك
مفعول او مست ومضاف است بمجانبة الجملة با حرف جارا وقا ت مضاف بمجانبة ضمير واحد مؤنث فاعلمه متصل موصوف التي اكم موصول هي مبتدأ بالعصا
والغنى والساء خبر غرضه كذا في الاست خبر بمواسطه حرف مطلق اند جمله اكم خبره كرويه مصدره موصول با مصدره موصوف با صفت مجهول جارا بمجرور متعلق اقتران
واو استعلق ومضاف اليه مجهول جارا بمجرور متعلق

ما مبتدأ مقدور واو استعلق خبر مبتدأ با خبر جمله اسمية خبرية
مبتدأ مشدود ۱۲ مل ۱۲ له واو اين هر سه ناقصه وانه
هر دوی آید هر گاه ناقصه بودند بر افعی و معنی
باشند یک بعضی صارت ملحق خبر اعتبار از ذکر بر آن
ترکیب فعل دلالت میکند که آن صبح و ساء و ضحی
باشند بلکه باعتبار زمانها که بهشت فعل بر آن
حال است و آن ماضی و حال و استقبال بود دوم
بعضی کان فی الصبح و کان فی المساء و کان فی الضحی
پس بنا بر این بعضی مضمون جمله بعضی مصدر خبر که مضاف
بسوی اسم بود مقررین جهان فعل باشد که بر آن
ترکیب فعل و بهشت او دلالت میکند پس معنی
اصبح زید امیرا المدت زید و در زمان ماضی بزمان
صبح نزدیک شد معنی یصبح زید تا قیام زید
در زمانه، حال یا استقبال نزدیک بعضی می شود یا
خواهد شد و انقش زیادتی اصبح و امسی پس ما که
برائی تعبیر بود حکایت کرده چون ما اصبح ایلها
ما امسی او قاتلها و ابو عمر در کرده و سیرانی گفته کاین
از کتاب سیرت نیست بلکه ما شیه بود در کتاب
او میگویم آنچه انقش حکایت کرده اگر ثابت شود
این هر دو مجرور از محدث برائی صبح و ساء و زمان
ماضی خاص باشند چنانکه لفظ کان مجرور برائی
ماضی است ۱۲ له صناد حاصل آه معنی مضاف
بمجانبة ضمیر واحد مذکر فاعلمه که رابع بمجانبة اصبح
زید مبتدأ حاصل فعل ماضی معروف فاما مضاف بمجانبة
ضمیر واحد مذکر که رابع بسوی زید است فاعل فی

اصبح والرابع اضحی والخامس امسی
فهذه الثلاثة لا اقتران مضمون الجملة
باوقاتها التي هي الصباح والضحی و
المساء فحوا صبح زید غنيا معناه حصل
غناه فی وقت الصباح ونحو اضحی زید
حاکما معنا حصل له الحكومة فی وقت
الضحی ونحو امسی زید قاریا معناه
حصل له قراءته فی وقت المساء و
هذه الثلاثة قد تكون بمعنى صار

حرف هاء با وقت مضاف بمجانبة الصبح مجرور متعلق حاصل وصل فعل با فاعل متعلق جمله فعلیه خبریه کرویید خبر مبتدأ اسمیه خبریه مبتدأ مشدود ماند
در جمله که خبر از مبتدأ واقع است مبدل خبر تفسیر بر آن مبتدأ است چنانچه سابق معلوم شد ۱۲ له قوله مخفی زید ما کانا فاما مضاف انھی فاعل از افعال
ناقصه مقضی اكم مرفوع و خبر منصوب زید اكم ما کانا خبر انھی با اكم و خبر جمله فعلیه خبریه گذشته مضاف الیه شد مضاف با مضاف الیه خبر مبتدأ
مخروف است که مثال له باشد ۱۲ - ۴

مثل أصبح الفقير غنيا وامسى زيدا كاتباً
واضح المظلم منيراً وقد تكون تامة

مثل أصبح زيد بمعنى دخل زيد في
الصباح وامسى عمرو اي دخل عمرو في
المساء واضح بكر اي دخل بكر في الضحى

والسادس ظل والسيابع بايت وهما الاقتران

مضمون الجملة بالنهار والليل نحو ظل زيد

كاتب اي حصل كتابته في النهار وبات زيد

نائماً اي حصل نومه في الليل وقد تكونان

تركيب له مثل اصبح زيد يعني آه مثل مضاف اصبح
فقط انفعال ناقص لكن مدرين باناساست يعني بر
ناحل تام استعدي فاعل فعل بانامل جمله ضليه
مكتبة ذوالحال شر باصرف بار مضاف دخل
فعل باضي معروف زيد فاعل في حرف بار الصباح
مجرد بار باجرور متعلق دخل شد دخل فعل بانامل
ومتعلق جمله ضليه خبر مكرشة مضاف اليه گردد مضاف
بامضاف اليه مجرد بار باجرور متعلق ثابتاً مقدور وار
بمتعلق حال فوالحال بانامل مضاف اليه مثل واخر
مبتدأ مفعول محذوف است كما مثله باشد ۱۲ مل
لله قل ازلم تمر ليه قل ليكل ظلالاوات مصدر او جيرة
وبيت وبيت ومضارع او بيت بيت كباغ
بيج ويات ويات ويات بر مشهور برود مخف ناقص
مستعمل ميشوند و اين ملك گفته كر قل تاسه باشد
بني مازال ودام ۱۲ كذا في الشرح ۱۲
له بقية گفته اند ك بات تاسه مي باشد گفته
مي شود بات القوم و بات بالقوم و شيكا ان مخف
لاول كثر بالقوم و در مضي است ك بات تاسه مي آيد
بني تام ليلا ذبول غواه مقينه باشد غواه
نها شد و در كلام عرب است سر و بت ۱۲ ۴

مل له قول الصبي كفته امة انساں در شکم مادر خود چنین است بعد از فعل تا وقتیکه شیر نز شد و می است تا زمانیکه بالغ نبود بعد از آن شاب باشد تا چهل

سال پس تر کهل بود تا شصت سال پس شیخ است تا آخر عمر ۱۲ ش ترکیب ۱۳ دهی لتوقیت آه و اد حرف علف ای مبتدایم بار لتوقیت مصدر مضاف بجانب شیء که مفعول به است با حرف هاء در مدت مضاف بجانب ثبوت که مصدر است و او مضاف بجانب خبر که مضاف است بجانب خبر و امر مؤنث فائمه لام حرف هاء ام مضاف بسوء فمیر و امر مؤنث فائمه مجرور هاء بالجور و متعلق بثبوت و او با متعلق و نامل مضاف الیه مضاف که لفظ مدة است و او با مضاف الیه مجرور جار بالمجرور متعلق لتوقیت و او با مضاف الیه که مفعول به است و با متعلق مجرور جار بالمجرور متعلق ثابت مقدر و او با متعلق خود خبر مبتدا با خبر جمله اسمیه خبر معطوفه شد ۱۲ که مازال و او با حرف وادی است مضارع او با مزال مثل ناف یخاف باشد و این محض ناقص مستعمل میگرد و لیکن زال یزول قال یقول ناقص مستعمل نمی شود پس مازلت امیر البغم زاد ما ازول امیر گفته نخواهد شد و همچنین زال یزول نیز ناقص مستعمل نیست ۱۲ که ما برح بجر الزا یعنی زال عن مکان ناقصه و تامه مستعمل میگرد و متعدي بنفسه و بمن بانفی و بدرون نفی می شود مثل برست بابک و ما برح من موضع و لن ابرح الارض

۱۲ ۱۳ و ما انفک یعنی ما انفعل ناقصه و تامه مستعمل میشود و متعدی می آید بمن مثل ما انفک من هذا الام

بمخصوصا مثل ظل الصبی بالغواب الشاب

شیخا و الثامن مادام و هی لتوقیت شیء

بمدة ثبوت خبرها لا سمها فلا بد من

ان يكون قبلها جملة فعلية او اسمية نحو

اجلس مادام زيد جالسا و زيد قائم

مادام عمرو قائما و التاسع مازال و العاشر

ما برح و الحادي عشر ما انفك و الثاني

عشر ما فتى و قد يقال بكسر التاء و الهزة ما فتأ و ما

افتأ و كل واحد من هذه الافعال الاربعة

بهمزة از باب افعال شرح

۱۲ ۱۳ و ما فتى بجر تاءى فو قاضیه و همزه در آخر از باب علم لعلم یعنی ما برح کن سوزى ناقصه مستعمل نمی شود لیکنه بیای تحتانی گفته اند لیکن در کتب نمود لغت مشهور یافته شد ۱۲ شرح ۱۲ عه اسم يكون فاعل ظرف که متعلق ثابتا است و آن خبر مقدم میگرد ۱۲ عه بلغ التاء و الهزة و نظاموس مثلث آمد ۱۲ عه متعلق ثابت خبر مبتدا که کل واحد با متعلق خود است ۱۲ عه

لَدَوَامٍ ثَبُوتٌ خَبَرُهَا لَا سَمَاءٌ مِّنْ قَبْلِهِ وَ

ترکیبش مثل آن گذشت ۱۲

يَلْزَمُهَا النِّفْعُ مِثْلُ مَا زَالَ زَيْدٌ عَالِمًا وَمَا بَرِحَ

زَيْدٌ صَائِمًا وَمَا فَتَى عَمْرٌ وَفَاضِلًا وَمَا انْفَكَّ

بَكْرٌ عَاقِلًا وَالثَّالِثُ عَشَرَ لَيْسَ وَهِيَ لِنَفْعٍ

مُضْمُونِ الْجُمْلَةِ فِي زَمَانِ الْحَالِ وَقَالَ

بَعْضُهُمْ فِي كُلِّ زَمَانٍ مِثْلُ لَيْسَ زَيْدٌ قَائِمًا

متعلق نفی مصدر با متبادر عطف ۱۲

وَأَعْلَمُ أَنَّ تَقْدِيمَ أَخْبَارِ هَذِهِ الْأَفْعَالِ عَلَى

مشارا لیه

اقدام بر بیان مفعول به اسم آن مضاف ۱۲

أَسْمَائِهَا جَائِزٌ بِإِبْقَاءِ عَمَلِهَا مِثْلُ كَانَ

متعلق بخبر یا تقدیم ۱۲

قَائِمًا زَيْدٌ وَعَلَى هَذَا الْقِيَاسِ فِي الْبَوَاقِ

خبر ۱۲

حل له برجاه نفی در میان این افعال مأخوذ است
همان حرف نفی بران افعال مدأید معلق اینها نفی
النفی باشد نفی النفی استمرار ثبوت بود پس معنی
این افعال دعاء شد و این سماعی است ۱۲
سه مذ برای ابتدای مدت باشد و قبل با نفی از باب
علم یعلم مصدرش قبول بالفتح یعنی پیش آمدن و
پذیرفتن و زمانه که سوئی فعل مضاف است مخوف
و آن جزو مدت است پس بنا بر معنی اول تقدیر
کلام اینجا ابتدای مدت دعاء ثبوت خبر برای اسم
زمان پیش آمدن اسم است بر خبر و بنا بر معنی ثانی
تقدیر این که ابتدای آن مدت زمان پذیرفتن آن
است خبر ۱۲ شرح ترکیب ۱۲ سه قوله و هی
نفی مضمون آه واد حرف عطف هی مبتدای لام حرف
بار نفی مضاف سوئی مضمون که مضاف بجانِب الجملة
است مجرور هاد با مجرور متعلق ثابت مقدور فی
مف هاد زمان مضاف الحال مضاف الیه مجرور
هاد با مجرور متعلق نفی مسطرد واد با متعلقات طود خبر
مبتدایا خبر جمله اسمیه خبریه معطوفه شد ۱۲
سه قوله و علی هذا القیاس الخ علی هاد با مجرور خود که
اشاره مشارا لیه است متعلق خبر بران با متبادر عطف
است داعش تقدیم مقدم و فی البوای متعلق آن
بالقیاس رفع مبتدای مغرور علی هذا متعلق ثابت
مخوف خبر آن و فی البوای نیز بهمان ثابت متعلق
باشد ۱۲

ترکیب قولہ ایضاً و حرف مطلق ایضاً مفعول مطلق آخر منزه. بعضہ رجع مضاف حکم تقدیم اخبار نسبت اسما بیان کردہ اکنون در بیان حکم تقدیم اخبار نسبت لعل شروع کرد پس گوید اگر کسی در جریز کم بر چیز سے کہ پیش ازین بیان کردہام درین صورت ایضاً مفعول مطلق خواہد بود و گاہے گفتہ می شود ایضاً مضاف بعضہ ام نامل است کہ مال واقع است و مامل منفذ است تقدیر عبارت ازیکوی گویم در مالیکون رجع کنندہام ان اخبار بسوی اخبار و بعضے گفتہ اند ایضاً مفعول مطلق است

و نمل اما ض غیر مد مستر راجع بجانب الجواز ماد الجواز و ما باز گشت بعد فی چنانکہ میگوئی باء در دو و ایضاً ای ماد الجوی مؤخر ۱۲ شرح ۱۲ لعل تقدیم اخبار آہ تقدیم مضاف بجانب اخبار کہ مضاف است بجانب ضمیر و بعد مؤنث فائیدہ مفعول است علی جابر النفس مضاف بجانب ضمیر و بعد مؤنث فائیدہ راجع بہی افعال مجرورہ متعلق تقدیم و او با مضاف الیہ متعلق مبتدأ جائز اسم نامل ضمیر و بعد ذکر فائیدہ مد مستر راجع بجانب تقدیم مستثنی منہ بسوی کلمہ استثناء و مضاف بجانب لیس کہ مستثنا است و معلق علیہ و او حرف معلق الا افعال موزنہ التي اسم موصول کان فاعل انا افعال ناقصہ فی بار بالاولی کہ مضاف است بہ با ضمیر مؤنث متعلق فائیدہ مقدمہ فوہ اسم کان کان اسم موصول موصول باصل مضاف موصوف باصفت مستثنی و مضاف الیہ مستثنی منہ باصفتی نامل پائر و او با نامل خبر مجرور مبتدأ با خبر مجرور اسم خبر مجرور معلقہ گردید ۱۲ مل ۱۲ جانکہ تمام این افعال متصرف ہستند مگر لیس و ما دام ما نال و انحراف او کہ مصدر و اسم نامل آنما متعلق نمی شود مگر ہر گاہ کہ بدو نام باشند ۱۲ کہانی ازین ۱۲ گاہ زیر کہ این افعال برہ قسم اند بعضے ازینہا برای انشاء طبع و مدلول حصول خبر برای اسم مثل می نشان بدین طریقی الجود می بینی علی اللہ علیہ و سلم ان شفع لی پس درین ترکیب معنی قرب حصول خبر نیست زیرا کہ طبع چیز سے می باشد کہ بر حصول او موفق نمیدہی بر شئ غیر موقوف حصول حکم بقرب بگوید خواہد شد و بعضے ازینہا برای اخذ و شروع ہستند مثل طلق زیدان کنی ای زید

وایضاً تقدیم اخبارها علی انفسها جائز

سوی لیس والافعال التي کان فی اوائلها

ما مثل قاما کما زیدا وقال بعضہم تقدیم اخبار علی ہذا

الافعال ایضاً جائز سوی مادام انا تقدیم

اسماء علیہا فغیر جائز و اعلمان حکم مشتقا

ہذاہ الافعال حکم ہذاہ الافعال فی العمل

النوع الحادی عشر

افعال المقاربة وانما سمیت بهذا الاسم

لانها تدل علی المقاربة وهي اربعة

ضمیر اسم ۱۲ جملہ خبر ۱۲ مبتدأ ۱۲ خبر ۱۲

شروع در ذروا نمود درین ہم قرب حصول خبر بنا شد زیرا کہ قرب ملت مسافت را کہ بنودہ شرح انتظامی مسافت اخذ اگر چه طویل باشد کی قبل شروع در چیز سے قرب حصول خبر و بعضے برای قرب حصول خبر برای نامل آچند مثل کافیر کنی معنی آن حصول خبر کنی برای زید کہ قرب است پس ضمیر این افعال با افعال عامہ از قبیل تیر جمع بعض افرادہ اعم و بنا کہ شارح تسبیل ذکر کردہ است پس معنی قولہ علی مقاربتہ این کہ دالت بر مقاربتہ دین افعال مستحق است اگر چه در ضمن افراد باشد و ایکہ بعد اعم و مقاربت دالت میکنند تا کہ وارد شود کہ این خلاف واقع است و اگر خواهی اعلانی کہ این عمل افعال بر مقاربت دالت مینمایند پس دالت قسم سوم بر مقاربتہ بقیہ لکے ہر

ظاہر است لیکن قسم دوم بحجت اینکه شروع در بیان شدن قرب بر آن شکی ممکن نیست اما قسم اول ببلت اینکه ترقباً آگاه نمی کنند از قرب زیرا که چیز سے کہ وقوع او از وقت قبل مستبعد باشد در جای او محال بود چنانکہ در فرق نمایی و ترجمی دانستی یا این کہ ماضی در اصل بمعنی قرب بودن بعد از اناسل مذکور برای انشائی طبع معنی کلام متغیر گردد ۱۲ شرح مع مضاف بمضاف الیه فاعل فاعل مقدم ۱۳ حاشیہ ۱- ترکیب قولہ و حیثین یکن بمعنی قارب آہ تقدیر عبارت و حین اذا عمل ماضی بذالعمل ای رفع

الاول عسی و هو فعل لدخول تاء التانیث

الساکنة فیه نحو عست و غیر متصرف اذا

لا یشتق منه مضارع و اسم فاعل و

مفعول و امر و نهی مثلاً و عمله علی

نوعین الاول ان یرفع الاسم و هو

فاعله و ینصب الخیر و یكون خبره فعلاً

مضارعاً مع ان و حیثین یكون بمعنى

قارب نحو عسی زید ان یخرج فزیداً

مرفوعاً بانه اسم و فاعله و ان یخرج

الاسم و نصب الخبر جملہ مرفوعہ شد و عرض او تثنی
در آمد و در حرف مضاف میں تبدیل شد با ذیل مضاف
عل فعل ماضی ماضی فاعل فاعل مقدم ۱۳ حاشیہ ۱- ترکیب قولہ و حیثین یکن بمعنی قارب آہ تقدیر عبارت و حین اذا عمل ماضی بذالعمل ای رفع
مفعول به فعل با فاعل و مفعول به جملہ فعلیہ خبریہ
گشتہ مضاف الیه شد مضاف بمضاف الیه مفعول فیه یکن
فعل از از افعال ناقصه مقتضی اسم مرفوع و خبر
منصوب ہو ضمیر و امر مذکر فاعل راجع بجانب ماضی
اسم او با حرف هاء معنی مضاف بجانب قارب
مضاف الیه مجرور جار با مجرور متعلق ثابتاً مقدرواد
با متعلق خبری یکن ۱۴ اسم و خبر مفعول فیه جملہ فعلیہ خبریہ
معلومه گردد ۱۵ قولہ نحو ماضی فعلی از افعال مقاربه
زید اسم فاعل ان حرف ناصبه مخرج فعل مضارع
معروف ہو ضمیر و امر مذکر فاعل راجع بجانب زید
سسترد و فاعل فعل با فاعل جملہ فعلیہ خبریہ بتکلیل
مفعول گشتہ خبر شد ماضی با اسم و خبر جملہ فعلیہ انشائیہ
گرویدہ ذوالحال گشت با حرف هاء معنی مضاف قارب
فعل ماضی معروف زید فاعل ان یخرج جملہ فعلیہ
بتادیل مفعول مفعول به فعل با فاعل و مفعول به جملہ فعلیہ
خبریہ گشتہ مضاف الیه شد مضاف بمضاف الیه
مجرور جار با مجرور متعلق ثابتاً مقدرواد و با متعلق خود
مال ذوالحال بال مال مضاف الیه شد مضاف بمضاف
الیه خبر مبتدای محذوف کہ مثالی باشد ۱۶ جملہ
مستخرین بر آنند کہ ماضی اسم و امر و خبر و نصب
مثل کان و فعل مضارع مقرران بآن پس اسم المنصوب
الحال بحجت اینکه خبر او مست و از سیدیه منقول است

کہ بودن فعل مضارع بالان خبر ماضی منور است و

بمعنی گفته اند کہ ان زمانداست و بعضی گفته اند کہ فعل مضارع بالان مثلاً مفعول است مثل خبر کان

زید ان یخرج ای الخروج ہر گاہ ماضی مقید انشائی طبع شد معنی کلام از اصل متغیر گردد چنانکہ اصل معنی ما حسن زید ای شنی جملہ حسنا است چون مثال

مذکور معنی انشائی تعجب را مقید شد از معنی اصلی تغیر گشت درین نظر است زیرا کہ در ماضی بمعنی مقاربت و دو ضما ثابت است استعمالاً و کو فیه گفته اند کہ

فعل مضارع بالان در محل رفع است زیرا کہ از قبیل بل اشتمال واقع است و این وجہ قریب بقیاس است زیرا کہ در مثل زید و ان ماضی ان بقیہ لکے مطر

نمیت زیرا کہ معنی اصلی ماضی زید ان یخرج قارب
ما حسن زید ای شنی جملہ حسنا است چون مثال
مذکور معنی انشائی تعجب را مقید شد از معنی اصلی تغیر گشت درین نظر است زیرا کہ در ماضی بمعنی مقاربت و دو ضما ثابت است استعمالاً و کو فیه گفته اند کہ
فعل مضارع بالان در محل رفع است زیرا کہ از قبیل بل اشتمال واقع است و این وجہ قریب بقیاس است زیرا کہ در مثل زید و ان ماضی ان بقیہ لکے مطر

يقوموا چیزے کے بدل از فاعل است بجائی فاعل آمدہ معنی ہم مسامت میکنند زیرا کہ معنی بر می و متوقع است پس معنی معنی زیدان یقوم توقع کرده شود امید نموده غرض قیام اود علیہ بدل اشتغال و درو بسبب آنکہ در بدل اشتغال پس اجمال تفصیل است و در تفسیر پس ابهام شئی وقعت عظمی برائی آن شئی بود و در نفس چنانکہ در ضمیر شان میباشد و مذف آن

را فعل مضارع جائز است با ایک حرف مصدریت بر بہت بسیار آمدن آن بعد مرفوع معنی پس این مذف مثل مذف مصدر و البقاء معمول اوست ۱۲ کذا فی الرضی ۱۲ عہ متعلق محذوف کہ خبر مبتدئ محذوف است ۱۲ ۹
حاشیہ صفحہ ۱۲

۱۵ ای بمنزلة قارب وراعتیاج بمرفوع منصوب
۱۶ قولہ مطابقا مام ازان کہ مطابق حقیقہ باشد چنانکہ خبر ضمیر را جمع با م سند بود مثل اشتراک کہ کتاب یا کما ہر گاہ خبر مسند بسبب بمنہ خبر مسند بضمیر باشد مثل زیدان نخرج نفس بمنہ معنی زیدان بیوت و این ہشام گفتہ کہ مرفوع خبر این افعال بجز ضمیر نمود گفتہ نخواہد شد کا و زید بیوت
نفسہ ۱۲ - ۱۱

۱۷ قولہ ان یقمن آہ ہا یک ہر گاہ زید معنی ان یقوم بتقدیم زید بر معنی گفتہ شود در معنی مذکور است کہ احتمال دو وجہ دارد یکے آنکہ معنی ناقصہ بود بتقدیم بودن ضمیر را جمع بزید بدان دوم آنکہ نامہ بود بر تقدیم خالی بودن معنی از ضمیر لیکن اگر اسم ظاہر شئی یا مجموع باشد رضی بتعین نامہ بودن را رضی شود و بعضی در صورت تشبیہ جمع با احتمال قصہ ہا تال شود اند این طریق کہ ضمیر معنی را بشنہ و مجموع ماندی نمایند و عدم مطابقت ضمیر را با مرجع مشابہت معنی بلعل و عدم مطابقت ضمیر را با فاعل تخصیص ماسوائے این افعال مذوری نمایند و ہمین معنی شارح بقول

فی موضع النصب بانه خبره بمعنی قارب

زید الخروج ویجب ان یکون خبره

مطابقا لاسمه فی الافراد و التثنیۃ

والجمع والتذکیر والتانیث نحو عسی زید

ان یقوم و عسی الزیدان ان یقوموا

عسی الزیدون ان یقوموا و عست ہندا

ان تقوم و عست الہندا ان تقوموا

عست الہندات ان یقمن و ہذا ای

کون الخبر مطابقا للفاعل اذا کان الفاعل

مضاف بجانب ضمیر اسم او فعلا موصوف با مضارعا
صفت مع مضاف بجانب اَنْ مفعول فیہ کان با
اسم و خبر مفعول فیہ جمله فعلیہ خبریہ گشته مضاف الیه
شد مضاف با مضاف الیه مفعول فیہ ثابت بمقدور
داد با مفعول فیہ جمله اسمیہ شده خبر ذلک داد با خبر
جمله اسمیہ خبریہ معطوفه گردید ۱۲ حل ۱۲ ۱۲ اولی
چنان بود که مصنف بجائی اسم فاعله می گفت زیرا که
الملاقا م بر فاعله دبای شائع است که فعل
بجانب خبر محتاج بود و این با خبر نیست پس می
دین و حبه تام است این مشهور است و این ملک
گفته که منی مدام ناقص می باشد و دین با آن و
صله او که فعل مضارع باشد قائم مقام در جزو است
چنانکه که مدایه که میه احب الناس ان تیر که اگر آن
مع صله خود که تیر که باشد قائم مقام مفعول
است زیرا که دین مثال بخروج حسب از اصل
خود کسی قائل نیست و از این ملک محب است که
در وجه اول اَنْ با صله را بدل با احتمال اختیار کرده
چنانکه که فیه قائل اند و بناقص بودن منی مکم نموده
چنانکه نزدیک مجرور است و بدل را قائم مقام در جزو
گفته کنانی المنهل و المشرق ۱۲ ۱۲ قوله لا نلتایم
للقصود و لام حرف جلد اَنْ بالفتح حرف شبهه بفعل
ضمیر شان اسم لا حرف نفی تیم فعل مضارع معروف
للقصود فاعله فی حرف هار ضمیر واحد مذکر فاعله الجمع
بجانب الاجمال اول محمده جلد محمده متعلق فعل با حرف
باید و کن مضاف بجانب الخبر مجرور بابا محمده متعلق فعل
ذکر فعل با فاعله مستلزمات خود جمله فعلیہ خبریہ

اسما ظاهرا اما اذا كان مضمرا فليست المطابقة

بينهما شرط النوع الثاني من النوعين

المذكورين ان يرفع الاسم وحده وذلك

اذا كان اسمه فعلا مضارعاً مع ان فيكون

الفعل المضارع مع ان في محل الرفع بانه

۱۲۱ سمہ ویکون عسی حینڈا بمعنی قرب

مثل عسی ان یخرج زید ای قرب خروجہ
۱۲ مئی ۱۲

فَلَا يَحْتَاجُ فِي هَذَا الْوَجْهِ إِلَى الْخَيْرِ بِخِلَافِ

الوجه الاول لأنه لا يتم المقصود فيه بدن

کوه خنک ملا سرخه شنبه با هم خبر جلا ايم بتلاين خوشتره ابارا با مجرد متعل متعل مقدار که ميتاج باشد که از سياق کلام مفهوم مي شود ۱۲ + عه همچون
ترکيب بالا که گذشت ۱۲ -

حرف ہاں کا وہ محلاً مجرور متعلق بفعل فعل ہاں اعلیٰ و

مستحق جمله تعلیه خبریه شرطیّه برای جزائی حرف جار

باضمیر و احد مذکر غائب راجع بجانب دخول حرف

نفی که از روی معنی مذکور است متعلق ثابت واد

خبر مقدم خلاف مبتدائے مؤخر مبتدائی

مؤخرہ باخبر مقدم جلد اسکیمہ خبریہ شدہ جزا شرط

۱۰ اجزاء بملا شریطیہ معطوفہ گردید ۱۲-۵۳ بعضے کفۃ

اندر کفری کاد اثبات است و اثبات او بر خلاف

دیگر افعال نفی و این فلط است زیرا که اگر از کاد

زید یقوم نفی قرب قیام مراد است نہ اثبات پس

اثبات شیء مگر نہ نفی خواہد بود آٹے اگر گویند کہ

اثبات کا دبر نفی مضمون خبردالت میکند این قول

حق است و میگوید زیر که قرب بفعل بهر نفی فعل دال

می باشد و حصول فعل شروع در فعل بودن قرب لیکن

آنکه نفی ادوات با شراین هم غلط است الاز نفی

که در ماکدیت اقوم واقع است اثبات اراده کرده

باشد زیرا که لغی شئی اثبات نمی باشد و همچنین از لغی

قرب مضمون خبر را به اثبات نیز غلط باشد زیرا که

نفي فعل در انتهای آن فعل ابلغ باشد از نفي فعل

کہ از نفی مفهوم شود پس با قربت من العرب یعنی قریب

ضرب نشدم از ما ضربت بمعنی نہ زدم من در لغی فعل

کے بوداری ہر گاہ در دوزید بخرج قرینہ باشد کہ

برہنوت خروج بعد انتقائ اور بعد انتقائ قریب

دلائل کثرت ہیں ان قرینہ بر ثبوت مضمون دال

باشد و لفظ کار چنانکه در آیه کریمه مذکور باد

لَا يَتَّبِعُونَ إِي مَّا كَانُوا يَفْعَلُونَ قَبْلَ الذِّكْرِ ۚ أَكْثَرُ

الخبر فيكون الاول ناقصا والثاني تاما والثاني كامدا

وهو يرفع الاسم وينصب الخبر وخبره فعل مضارع

دغدغه ادا، وقد يكون، مع ادا، تشبه باله، لعنه مثل، كاد

کتابخانه عمومی مسجد جامع اصفهان

ریڈیاجی فریڈلر کو بحالہ اسمہ داد دی جی سی

النصب بانه خبره معنا قرب بجي ريدا و حليم باي
 مبتدا مبتدا مبتدا

المشتقات من مصدر الاحكام كالمثل لم يلد زيد
مثل صيغ الماضي ومضارع وفعل وغيره ١٢ متعلق محذوف خبر ١٣

یہی ولایکا دزید میچی و آن دخل علی کا د حرف النفا

ففيه خلاف قال بعضهم از حرف النفي فيه مطلقا ينفيد

معنی النفس و قال بعضهم انه لا يفيد كبد الاشارة باق على

_____

الرضی ۱۲ ترکیب ۱۴ قال فعل ماضی معروف لبعض مضاف بسوی ضمیر جمع مذكر فاعل راجع بجانب خاتمة فاعل ان بالکسر حرف مشبه به فعل اسم منصوب وخبر رفوع یتوا در حرف مضاف بجانب النفی اسم فی حرف جاز باضمیر واحد مذكر فاعل مائد بجانب کاد محلاً مجرور متعلق ثابته مقدّر که حال است از حرف النفی و ملحقاً فراده حال است از ضمیر که در ثابته مطلقه مستتر ثابت است درین صورت مال متداخل باشد و خواه حال است از حرف النفی مثل ثابته مذكر و درین صورت مال متزاد خواه در هر تقدیر و ذوالحال با مال خود اسم ان بالکسر لفظ فعل مضارع معروف به ضمیر واحد مذكر فاعل راجع بجانب حرف النفی و مستتر فاعل محض . یقیناً الگه صحیح

حاله وقال بعضهم انه لا يفيد النفي في الماضي وفي
المنه لا يفيد ۱۲ المنه لا يفيد ۱۲ المنه لا يفيد ۱۲

المستقبل يفيد والثالث كرب وهو يرفع الاسم
متعلق يفيد ۱۲ متعلق ۱۲ متعلق ۱۲

ينصب الخبر وخبره يجر فعلا مضارعا دائما لغيره
متعلق دائما ۱۲

نحو كرب زيدا يخرجه والرابع اوشك وهو يرفع الاسم
متعلق ۱۲ متعلق ۱۲

وينصب الخبر وخبره فعل مضارع مع ان او بغير
متعلق ۱۲ متعلق ۱۲

ان مثل اوشك زيدا ان يجر او يجر وقال بعضهم

ان افعال المقاربة سبعة هذه الاسر بعة
متعلق ۱۲ متعلق ۱۲

المذكورة وجعل وطفق واخذ وهذه الثلاثة
متعلق ۱۲

مرادفة لكرب وموافقة له في الاستعمال
متعلق ۱۲ متعلق ۱۲

۱۲ كذا في المنه ۱۲

مضاف بجانب النفي مفعول به فعل بافامل و
 مفعول به

خبر ان شمان با اسم وخبر مقوله قال قال
 بافامل ومقوله جمل فعلية خبرية مبدئية شد زيرا

بيان جمل اولي واقع است چنانچه ظاهر است ۱۲
 حاشیه صفحه هذا

مثل اوشك شمان منقولهم يوشك ان يكون كذا
 يكون كذا والعامة تقول يوشك ان يكون

يفتح الشين وهي لغة رديئة ۱۲
 لا ولا حتى شود به كاد اولي بمعنى كاد

دالت بر قرب حصول خبر و این اعراب افعال
 این باب است و قبل نیز بمعنی کاد در معنی

طفق بمعنی کاد و قبل و ان نیز مثل طفق و
 قرب مثل کاد و در معنی و هب مثل طفق

۱۲ کذا في المنه ۱۲

مل له فان ای افعال مشهوره نزد حماة چهار هستند و اما فعل نعم مین که محمول از فعل است مثل فعل اول فلان و لم الرجل زید اگر چه برای مدح است زیرا که

معنی او نعم القاضی و نعم العالم لیکن مدح افعال مدح و ذم شمار نمی شوند آری اگر در احکام و شرائط شارک افعال مدح و ذم باشد چنانکه در شرح قیسه سبیل است پس از محققیت این افعال است ۱۲ اشش ۱۵ بجیت نقل کسر از حرف علقی در فعلیکه فانی او مفتوح باشد و مین او علقی در لغت بنی نیم چهار لغت مطروحه است اول فعل بفتح الفاء و کسر العین و مین اصل است دوم فعل بفتح فاء و کون مین سوم مثل کسر فاء و کون مین چهارم بفتح کاف و لغت بنی نیم لغت بنی است در لغت بنی و مین جهت معصف بر قول سوم الکفار و دو سبویه گفته که تمامی عرب بر لغت بنی نیم اتفاق کرده اند و این حاجب ذکر کرده که پیش از نقل نعم و بنس بسوی معنی انشام چهار لغت جاری بودند اگر گوئی نما و فقا برای نشاء آمده اند گویم درین حاجب ماضی حرکت مین پیدا شده و آن ماضی سکون مین است پس از مدول بجانب اصل در جایکه نقطه منتقل الیه منتظر باشد مدول بسوی اصل در موضعی که لفظ منتقل الیه منتظر نیست لازم نیاید ۱۲-

۱۳ قوله خبر مبتدا محذوف و این مختار بسیار از حماة است که این حاجب هم یکی از آنها است و اول یعنی رفع زید بنا بر این که مبتداست و نعم الرجل خبر مقدم بر ادست مختار محققان است که بجنه انانها رضی است و غیره و این معصوم گفته که بدان وجه سوم نیز جائز است و آن اینکه مبتدا است که جزو محذوف ای در مدح و مکن است که گفته شود

که زید علف بیان از مدح است و این خلاف وقتی است که مخصوص بالمدح مد آخر آید لیکن هرگاه مقدم باشد و جبه اول متعین خواهد بود چنانکه در

معنی است ۱۲ کذالی الشرح ۱۲- معنی را جمع الکلام اسم یکون ۱۲- ۴

النوع الثاني عشر

افعال المدح والذم وهي اربعة الاول نعم اصله نعم مبتدا ۱۲ خبر ۱۳ مبتدا ۱۴

بفتح الفاء وكسر العين فكسرت الفاء اتباعا للعین ثم متعلق محذوف ۱۲

اسكنت العين للتخفيف فصار نعم وهو فعل مدح و فاعله مبتدا ۱۲ خبر ۱۳ مبتدا ۱۴

قد يكو اسم جنس معرفا باللام مثل نعم الرجل زيدا مبتدا ۱۲ خبر ۱۳ مبتدا ۱۴

فالرجل مرفوع بانه فاعل نعم وزيد مخصوص بالمدح مبتدا ۱۲ خبر ۱۳ مبتدا ۱۴

مرفوع بانه مبتدا ونعم الرجل خبره مقدم عليه او مرفوع مبتدا ۱۲ خبر ۱۳ مبتدا ۱۴

بانه خبر مبتدا محذوف وهو الضمير تقديره نعم الرجل هو مبتدا ۱۲ خبر ۱۳ مبتدا ۱۴

زيد فيكون على التقدير الاول جملة واحدة على التقدير موصوف مفت خبر ۱۲

ترکیب له قول و تدیکون فاعلاً و اد حرف عطف قد حرف تحقیق برای تقلیل فعل مضارع یکون فعلاً از افعال ناقصه اسم مرفوع خبر منصوب میخوابد فاعل
مضاف بجانب ضمیر واحد مذکر غائب اسم اسم موصوف مضافاً اسم مفعول الی حرف بار المعرف اسم مفعول با حرف بار باللام مجرور متعلق المعرف و او متعلق مجرور
بار با متعلق مضافاً و او با متعلق مفت موصوف بمفت

الثانی جملتین قد یکون فاعله اسم مضافاً الی المعرف^{۱۲}

باللام نحو نعم صا الفرس زید و قد یکون ضمیر امتیاز^{۱۳}
^{۱۴} اسم فاعل^{۱۵} خبر راجع^{۱۶} موقوف^{۱۷} مفت^{۱۸}

همیزا بنکرة منصوبة مثل نعم رجلا زید و الضمیر المستتر^{۱۹}
^{۲۰} موصوف^{۲۱} مفت^{۲۲}

عائد الی معهود ذهنی و قد یحذف المخصوص اذا دل^{۲۳}
^{۲۴} خبر^{۲۵} متعلق خبر^{۲۶} مستتر^{۲۷}

علیه قرینة مثل نعم العبد ای نعم العبد ایوب و القرینة^{۲۸}
^{۲۹} ای علی حذف المخصوص^{۳۰}

سیاق الایة و شرط المخصوص ان یکون مطابقاً للفاعل^{۳۱}
^{۳۲} خبر^{۳۳} مبتدأ^{۳۴} جملہ بتاویل مفرد خبر^{۳۵} متعلق مطابقاً^{۳۶}

فالأفراد و التثنية و الجمع و التذکیر و التانیث مثل^{۳۷}
^{۳۸} در بعض نسخ فی التثنی و التذکیر تم است^{۳۹}

نعم الرجل زید و نعم الرجلان الزیدان و نعم الرجال^{۴۰}
^{۴۱} فعل فاعل^{۴۲} موصوف^{۴۳}

الزید و نعمت المرأة هندی و نعمت المرأتان الهندان^{۴۴}

خبر یکون بالاسم و خبر جملة فعلیه خبریه معطوفه شد^{۴۵}
^{۴۶} قول المعرف بحسب ظاهر مرفوعاً بنصب است
مفت اسم جنس چنانکه در بعض نسخ یافته شد و درین
صورت حرف جر نباید گفت چنانکه درین ملک
ذاریع ممر ۱۲ ش^{۴۷} قول و قد یحذف المخصوص آه
و اد حرف عطف قد حرف تحقیق برای تقلیل فعل
مضارع یحذف فعل مضارع مجهول المخصوص مفعول
بالم لیم فاعلاً که نائب فاعل قائم مقام اوست اذا
از اسمائے ظروف مضاف بحضه وقت و ل فعل باضی
معروف علی حرف بار ضمیر واحد مذکر غائب راجع
بجانب حذف مجرور بار با مجرور متعلق به فعل قرینه
فاعل فعل با فاعل و متعلق جملة فعلیه خبریه گردیده مضاف
الیه شد مضاف با مضاف الیه مفعول فی فعل فاعلاً
و مفعول فی جملة فعلیه خبریه معطوفه گردید ۱۲ مل^{۴۸}
یعنی در جنس معرف بلام یا اذا ضافت مخصوص مطابق
فاعل باشد زیرا که مخصوص در معنی تفسیر از معرف
بلام است پس واجب است که المخصوص و جنس
مطابق فاعل بود باین طریق که از افراد فاعل باشد
خواه حقیقه مثل نعم الرجل زید خواه تاویل مثل نعم
الاسد زید و از مطابقت در تعریف بودن مخصوص
معروف مثل فاعل مراد نیست بلکه تخصیص در مخصوص شرط
است زیرا که مخصوص بعد اتمام تخصیص است لهذا
نعم الانسان رجل جائز ناسخ مکررین که در قتیکه
صفت آورده شود بجزیه که را فاعل جمالت باشد^{۴۹}
له قول و الجمع بهین جهت در آیه کریمه پس مثل

القوم الذین کذبوا تاویل کردند و گفتند که الذین کذبوا صفت القوم است و مخصوص بالذم محذوف و آن مثل بولاد باشد بتقدیر آیه چنین که پس مثل
القوم الذین کذبوا مثل بولاد ۱۲: له از کلام معذف جمع معذوم شد که نعمت الانسان معذوم است بجهت تذکیر انسان و تانیث هند مالا کفر و فی
و غیره جائز داشته اند لهذا اولی آنکه گفته شود که شرعاً مخصوص آنست که اطلاق فاعل بر وی صحیح باشد ۱۲ که فی الشرح ۱۲

تركيبه قوله فاعلا ايضا يكون آه واد حرف عطف فاعل مضاف بجانب خبره وامرؤ ذكر فاعل راجع بجانب مفسر مبتدأ يكون فعلا اذا فاعلا ناقصة بمعنى اسم مرفوع وهو منصوب
بضمير ماضٍ مذكور فاعل ماضٍ بجانب فاعل اسم المفعول مرفوع است والثلاثة مفت اولي والمذكورة اسم مفعول في حرف بار نعم محلا مجرد بار بالمجرد وتعلق المذكورة
واد مفت ثاني است بمفت الثلاثة مفت است انزالا لأمور واو با مصفات ثور مضاف اليه مضاف بمضاف اليه خبر يكون باسم وخبر محله فعلية خبرية معطوفة كروية ١٢ عنه قوله
ايضا بمنع رجوا مفعول مطلق آض مخذوف كاسر ماض

معروف است بمنع ارجع تقديره معنى ارجع الى حكم
فاعل ماض عن حكم فاعل نعم رجوا ولا تقهر على ما قدمت
في فاعل نعم يا مفعول مطلق آض مخذوف بمنع رجع كـ
فعل ماضٍ معروف است وخبر ماضٍ راجع بسوى حكم
فاعل نعم تقديره معنى اودا حكم فاعل نعم عودا برين
وونقدر مفعول مطلق فعل مخذوف خواجه لوجوده ليكون
مصدر اول محله فعلية انشائية معترضة واقع است و
مصدر ثاني محله فعلية خبرية معترضة ١٢ كذا في الشرح ١٢
س قوله حكم المخصوص بالذم آه واد حرف عطف حكم مضاف
بجانب المخصوص اسم مفعول بار نعم محلا مجرد وتعلق
المخصوص واو با متعلق ومضاف اليه مبتدأ كاف حرف بار
حكم مضاف بجانب المخصوص كاسم مفعول است بار حرف
بار بالمدح مجرد وتعلق المخصوص واو با متعلق مضاف
اليه مضاف بمضاف اليه مجرد بار بالمجرد وتعلق ثابت
مقدر في حرف بار جمع مضاف بجانب الاحكام كمرصوف
است المذكورة مفت او موصوف بمفت مضاف
مضاف اليه مضاف بمضاف اليه مجرد بار بالمجرد وتعلق
ثابت مسطور واو با متعلق خبر مبتدأ با خبر اسمية خبرية
معطوفة كشت ١٢ - للعه قوله هو مرادف لبس آه واد
حرف عطف هو مبتدأ مرادف مضاف بجانب لبس خبر
واد حرف عطف مرافق اسم فاعل لام حرف بار بالخبر
وامرؤ مذكور فاعل راجع بسوى ماضٍ مجرد وتعلق مرافق
في حرف بار با جمع مضاف بسوى وجهه كـ مضاف است
بجانب الاستعمال مجرد وتعلق مرافق بموافق باستقلالات
خبر است براسطه حرف عطف مبتدأ با خبر اسمية خبرية

معطوفة كروية ١٢ كذا في الشرح ١٢ حل له النساء مع امرأة است بغير لفظ ١٢ له يا كسومين نقل كروه بجانب آروند ١٢ له فاعل او يا اسم ماضٍ معروف
بلام باشد براسطه بلا واسطه يا ضمير متستر ميمر بكم منصوب ١٢ له اذا احتمال دو وجا عراب وجراد مزوف وقت بودن قربينه واخر اطعها لقت با فاعل ١٢ له ولا تلاق
الشيطان فبس الرقي اي هر مثل مذف مخصص است معصف او اذكر نموده چنانچه در نعم مثل آيه كرميه نعم العبد اي الوب آوده بسبب بودن كـ مخصص
بالذم مثل حكم مخصص بالمدح ١٢ ش ١٢ ÷

وفعت النساء الهندات والثاني لبس وهو فعل ذم
اصلاه لبس من باب علم فسرت الفاء لتبعية العين
ثم اسكنت العين تخفيفا فصارت لبس و فاعله ايضا احد
الامور الثلاثة المذكورة في نعم وحكم المخصوص بالذم
حكم المخصوص بالمدح في جميع الاحكام المذكورة مثل
لبس الرجل زيد لبس صاحب الرجل زيد لبس الرجل زيد
وبس الرجلان الزيدان وبس الرجال الزيدون وبست
المرأة هند وبست المراتان الهندان وبست النساء الهندات
والثالث ساء وهو مرادف لبس موافق له في جميع

درین صیغہ عمل خواہ بود و عامل او معدوف ۱۲ کذا فی الشرح ۱۲ مل ۱۴ ہر گاہ این افعال از میان افعال بھائیں خاص بودند مثل امتناع اختصار بیک مفعول و ہذا الغامد تعلیق لہذا این افعال داخل افعال ناقصہ از مطلق فعل کا از عوامل قیاسیہ ہوں میگویند کہ ذکر نمود ۱۲ شرح ۱۲ ۱۵ بخلاف افعال و دیگر اگرچہ از قلب صادر میشوند زیرا کہ قلب مصدر جمیع افعال اختیار است لیکن در مصدر و آنہا ہمارے نیز دھلے ہندو ہمارے اعضاء آدمی کہ جان کار کنند ۱۲ ف قولہ غیر لغ و لصب ہر دو درست اند اول با متبار جمل و ثانی با متبار استثنیہ ہوں ۱۲ ۹

النوع الثالث عشر

افعال القلوب انما سميت بهذا لافعالها من القلب
 ۱۲ متعلق محذوف طبر ۱۳ اسم ۱۴ مفعول محذوف طبر
 ولا دخل فيه للجوارح وتسمى افعال الشك اليقين ايضا
 ۱۲ متعلق ثابت خبر ۱۳ فعل هي ضمير نائب فاعل ۱۴ مفعول ثاني ۱۵ متعلق محذوف طبر

له وگاهی این افعال بر عملی آیند که مصدر بان که از حروف مشبه بفعل است پس علت آن زیرا قائم نزدیک سیبویه ان با صله خود مفعول است و برای افضل و غیر نیست و انقض گفت که مفعول ثانی مقدم است ای علت آن زیرا قائم ماصلاً ای قیام زید ماصلاً و بعضی گفته اند که ان با صله خود قائم مقام دو مفعول باب

لان بعضها للشك وبعضها لليقين وهي تدخل على

المبتدأ والخبر وتنصبها معا بان يكونا مفعولين لها

وهي سبعة ثلاثة منها للشك وثلاثة منها لليقين وواحد

منها مشترك بينهما اما الثلاثة الاول فحسبت وظننت و

خلت مثل حسبت زيدا فاضلا وظننت بكرانا وخلت خالدا

قائما وظننت اذا كان من الظنة بمعنى التهمة لم يقتصر المفعول

الثاني مثل ظننت زيدا اي اتهمته واما الثلاثة الثانية فعلت و

رايت ووجدت مثل علمت زيدا امينا ورايت عمرا فاضلا ووجدت

البيت رهينا وعلت قدحی بمعنى عرفت نحو علمت زيدا اي

علت است ۱۲ یقین باقتدار ثابت که به تشکیک مشکک زائل نشود و مطابق واقع بود و ظن باور کردن نسبت است با تجویز مرجوح بجانب تقیض و شک اذعان نسبت با تجویز مساوی بجانب تقیض و هر دو مرادف اوست و تقلید اقتدار ثابت که به تشکیک مشکک زائل شود و جعل اقتدار ثابت که به تشکیک مشکک زائل نشود و مطابق بواقع نبود ۱۲ شرح - ۳ تعبیر این به لفظ خاص ماضی نیست بلکه اخبار به مطلق فعل خواه مضارع باشد خواه امر و نکته در تعبیر این افعال بعضی ماضی مطلق سوا ماضی افعال ناقصه و مقاربه این است که شغف با افعال قلوب خود زیاد عرف میباشند از افعال قلب غیر خود ۱۲ شرح - ترکیب عه قلب و ظننت انا کان من الظنة آه واد حرف ملغ ظننت مبتدا اذاز ظروف مبینه در معنی شرط کان فعلی از افعال ناقصه هو ضمیر و امده مذکر غائب راجع بجانب نسبت اسم من حرف مار الظنة ذوالحال با حرف جار با معنی مضاف بجانب مضاف الیه خبر در متعلق کائنه مقداد مال ذوالحال با مال مجرور جار با مجرور متعلق ثابتا مقدر واد طبرکان با اسم و خبر جمله فعلیه خبریه شرط شد لم حرف لغی باز م فعل مضارع یقتضی که در اصل یقتضی بود یا بسبب جزم افتاد فعل مضارع معروف هو ضمیه و امده مذکر غائب در و ستر راجع بجانب ظننت فاعل المفعول مرفوع بالثانی مفت مفعول به فعل با فاعل و مفعول به جمله فعلیه خبریه جزا شد شرط با جزا جمله شرطیه خبریه گردیده خبر گشت مبتدا با خبر جمله اسمیه خبریه معلوفه شد ۱۲ مل ۱۲ فل صفت مبتدا با مال متعلق بر مرفوع ۱۲ شش فل از مل و ک اداب علم اصل او غیلت بکسر و ابد نقل حرکت کبر و بنائے مجه وادیه را بسبب اجتماع ساکنین انگذند ۱۲ اشع ابر و صیه ۱۲ فل مبتدا قائم مقام شرط ۱۲ ۴

با خبر جمله اسمیه خبریه معلوفه شد ۱۲ مل ۱۲ فل صفت مبتدا با مال متعلق بر مرفوع ۱۲ شش فل از مل و ک اداب علم اصل او غیلت بکسر و ابد نقل حرکت کبر و بنائے مجه وادیه را بسبب اجتماع ساکنین انگذند ۱۲ اشع ابر و صیه ۱۲ فل مبتدا قائم مقام شرط ۱۲ ۴

ترکیب قرآن کل واحد من هذه آه فاعرف مطلق ال بالکسر حرف مشبه بالفعل تقتضي اسم منصوب خبر مرفوع کل مضاف بجانب امد موصوف من حرف جار بائذیه اسم اشاره والمعانی مشار الیه مجرور متعلق ثابت مقدروا وصفت موصوف باسم ان لا حرف نفی يقتضي فعل مضارع معروف بمؤنیه و امد مذكر فائبا راجع بجانب کل واحد و قد استترعا لالاندوی لفظ لغو متعلقا موصوف بار امد مفعول فعل بانامل مفعول به جمله فعلیه خبریه کشته خبر ان شدن بال اسم و خبر جمله اسمیه خبریه معلومه گردید ۱۲ شرح ۱۲ له قولہ فی ہذہ

الافعال لا يجوز ان اء ما حرف مطلق في حرف جار بائذیه اسم

اشاره والافعال مشار الیه مجرور متعلق لا يجوز لا حرف

نفی لا يجوز فعل مضارع معروف الاقتصار مصدر علی

حرف جار با امد مضاف بجانب مفعولين مجرور متعلق

الاقتصار وادام متعلق نامل فعل بانامل متعلق جمله

فعلیه خبریه معلومه گردید ۱۲ مل ۱۲ له بدائیکه نماة

مذوف با و بیل را اقتصار گویند و مذوف با و بیل را

اقتصار پس معنی مبارت شارح چنین باشد تا بتبیک

دلیل قائم نشود مذوف یک مفعول منصرف باشد لیکن

درین خلاف است نه مخشری در مفعول منع کرده و این

ماجب پیروی او نموده بدلیک در شرح مذکور است

بقول لانها کاسم واحد آه و در کشف مواضع ان ذکر دلان

جواز مذوف مفعول اول بقرینه حکم نموده مثل آیه کریمه که در

آل عمران واقع است و لا تحسبن الذین یجملون بما

أنهیم الله من فضلہ یؤثرون لهم در موردیکه تحسن بیائی

فیبت خراعه شود فاعلش الذین یجملون و مفعول ثانی

یؤثرون درین باقرینه مذوف دلالت یجملون موجود

است اگر گوئی مذوف مفعول اول بگونه جائز شد سوائے

ثانی گویم مفعول اول در اصل مبتلاست پس مذوف

نموده شد چنانکه مبتدا محذوف میگردد و مثل آیه کریمه

بَلْ أَعْمَاءٌ تَلْوَىٰ لَهَا أُمَّهَاتُهُمْ یَوْمَئِذٍ وَ هُمْ لَا یَعْلَمُونَ

یکبار پس دران نیز خلاف است نزد اکثر بائز است

و این مصغور تسمیع او نموده درین صورت از باب اعلی

شده در جواز مذوف هر دو مفعول برائے اقتصار چنانکه

می گوئی که اعلیت بغیر تقدیر چنین است و این مالک

مخالفت کرده با دعای این که منع ذهب سببیه نزد

محققین است که کلام سببیه را تدبر نموده اند و فرقی است در میان هر دو باب با این خط که و متبیکه گوئی علت و ظننت مثلا هر وقت که هر دو مفعول دران فاعله که

از ذکر هر دو مفعول ماحصل می شود بخراجه بود زیرا که معلوم است که انسان اکثر از علم و ظن غالی نباشد بخلاف مثل طبیعت و کسریکن مذوف مجعده هر دو مفعول یکبار وقت نیست تفریق

علیه است مثل قرآن من یسبح یکل ای یکل مسوده مادقا ۱۲ من مل ۱۲ قول لانها کاسم واحد آه لام حرف جار ان بالفتح حرف مشبه بالفعل مقتضی اسم منصوب خبر مرفوع هما خبریه تثنیه مذكر فائبا راجع

بجانب المفعولین اسم کاف جار با اسم موصوف و امد مفعول ثابت متعلق خبر ان شدن بال اسم و خبر جمله اسمیه خبریه معلومه گردید ۱۲ باقی الکلیه

عرفته و رایت قد یکون بمعنی ابصرت کقول تعان فانظر ماذا
فعل ضمیر هو نامل ۱۲ فعل نامل ۱۲

تروی و وجدت قد یکون بمعنی اصبت مثل وجد
مفعول ۱۲

الضالة ای اصبت فان کل واحد من هذه المعانی لا

یقضی الامتعلقا واحدا فلا یعدی ال الی مفعول واحد

والواحد المشترك بینهما هو زعمت مثل زعمت الله
مجموعه خبر ۱۲

غفور افهول لیقین و زعمت الشیطان شکور افهول للشک

وفي هذه الافعال لا يجوز الاقتصار علی احد المفعولين

لانها کاسم واحد ان مضمونها معا مفعول به فی الحقیقه
ترکیب از سابق ظاهر است ۱۲

هو مصدر المفعول الثاني المضا الی المفعول الاول لامعنه
فان

می گوئی که اعلیت بغیر تقدیر چنین است و این مالک

مخالفت کرده با دعای این که منع ذهب سببیه نزد

محققین است که کلام سببیه را تدبر نموده اند و فرقی است در میان هر دو باب با این خط که و متبیکه گوئی علت و ظننت مثلا هر وقت که هر دو مفعول دران فاعله که

از ذکر هر دو مفعول ماحصل می شود بخراجه بود زیرا که معلوم است که انسان اکثر از علم و ظن غالی نباشد بخلاف مثل طبیعت و کسریکن مذوف مجعده هر دو مفعول یکبار وقت نیست تفریق

علیه است مثل قرآن من یسبح یکل ای یکل مسوده مادقا ۱۲ من مل ۱۲ قول لانها کاسم واحد آه لام حرف جار ان بالفتح حرف مشبه بالفعل مقتضی اسم منصوب خبر مرفوع هما خبریه تثنیه مذكر فائبا راجع

بجانب المفعولین اسم کاف جار با اسم موصوف و امد مفعول ثابت متعلق خبر ان شدن بال اسم و خبر جمله اسمیه خبریه معلومه گردید ۱۲ باقی الکلیه

۱۵ قول و هو مصدر المفعول به و حرف عطف به مبتدا مصدر مضاف للمفعول موصوف بالثاني صفت مضاف اليه مضاف اليه موصوف المضاف اسم مفعول
الى حرف جار المفعول موصوف بالاول صفت موصوف باسم مفعول و هو متعلق باسم مفعول و هو متعلق باسم مفعول و هو متعلق باسم مفعول
ملت زيدا فاضلا آه اذ برای تبیین معنی مضاف ملت فاعلا فاعلا مفعول ثانی فعل با تامل و هو مفعول فاعلا

علمت زيدا فاضلا علمت فضلا زيدا فلو حذوا

كان كحذف بعض اجزاء الكلمة الواحدة و اذا توسطت هن

الافعال بين مفعوليهما و تاخرت عنهما جاز ابطال

عملها مثل نبيذا ظننت قائم و زيد اظننت قائما و زيد قائم

ظننت و زيد قائما ظننت فاعمالها و ابطالها حينئذ

متساويان و قال بعضهم ان اعمالها اولى على تقدير

التوسط و ابطالها اولى على تقدير التاخر و اذا

زيدت الهمزة في اول حلت و رایت صارا متعديين

الى ثلاثة مفاعيل نحو علمت زيدا عمرا فاضلا و اريت

بهمزة مرفوعة است لهذا يرتفع مشددا ۱۲

علمت زيدا فاعمالها و ابطالها حينئذ متساويان و قال بعضهم ان اعمالها اولى على تقدير التوسط و ابطالها اولى على تقدير التاخر و اذا زيدت الهمزة في اول حلت و رایت صارا متعديين الى ثلاثة مفاعيل نحو علمت زيدا عمرا فاضلا و اريت بهمزة مرفوعة است لهذا يرتفع مشددا ۱۲

فعل با فني و معنى ظرف است بملاف صورت تقدم افعال به و مفعول و بهر چه که درین مقام ابطال عمل با نیز نیست زیرا که فعل ماضی و دلیل بر حجاز ابطال ای که هر دو جزو کلام مستقل است امتیاز فعل و درین ها عامل بهیچ توسط و یا تاخر و عادت هر دو یا یکی ضعیف است پس از قبول اثر عامل ضعیف باز عادت را ندانند ۱۲ کذا فی الشرح ۱۲ همه ای زید قائم فی تلقی زید که فعل ماضی و در معنی ظرف گردیده ۱۲

ترکیب قرأ بمعنى المثال الاول آه فاعرف معلق معنى مختلف بجانب المثال که موصوف است والاول صفت او مبتدا عملت فعل بانامل زيدا مفعول به ملى حرف جاز
ان حرف ناصب فعل مضارع لعلم فعل مضارع معروف از افعال قلوب مقتضى دو مفعول به ضمير واحد مذکر غائب ودر ستر راجع بجانب زيد نامل مفعول

اول وفاضلا مفعول ثانى نامل بانامل ودر مفعول

جمله فعلیه خبریه بنامل مفعول مفرود گشته مجرور شده جازا

متعلق عملت واور بانامل و مفعول به و متعلق جمله

فعلیه خبریه گردیده خبر شده مبتدا با خبر جمله اسمیه خبریه

معلومه شده ۱۲ له قرأ و هذا مسموع من العرب

الى آخره واد حرف معلق هذا اسم اشارة مبتدا مثله

او زیادت به مسموع اسم مفعول من حرف هاء العرب

مجرور متعلق خود دو الحال فلا نام مفعول متعلق فعل معلق

که منفذ باشد واد فعل ماضی مجهول و در خبر واحد

مذکر غائب راجع بجانب مسموع ودر ستر نامل

لام حرف بار الاغش مجرور بار با خبر و متعلق فعل و

فعل بانائب نامل و مفعول متعلق و متعلق جمله فعلیه

خبریه گردیده حال شده دو الحال با حال خبر مبتدا با خبر

جمله اسمیه خبریه معلومه گردیده ۱۲ له براغش واد

میشود که اگر زیادت مفعول ثالث به سبب زیادت

مبزه و درین افعال قیاسی بر مسموع و در خبر این افعال

هم با تنقاس قیاس چنان گردیده مثل اکسوت مزا

جبهه و اجملک زیدا تا فاد و چنین مفعول ثالث به سبب

تضعیف در افعال قلوب و خبر او نیز زائد میگشت و این

بالا اتفاق درست نیست پس معلوم شد که این موقوف

بر سماع است قیاس را در دو محال نیست ۱۲ کذا نعم من

الرضی ۱۲ له این افعال بالوضع از قبیل اعلم فیستند بکن

چون مکرم معطای علم بهند با علم مذکور میشوند درین قسم کلام

است مجرور نه با علم احسن ساخته خبر خبریه با خبر و حدث

لاطن ساخته و این کلام در شرح تسبیل مردم الحاق چیزه از افعال

با علم اختیار نموده بنا برین که آنها مقام اعلم باری

نیشود و مگر ما هیچ احتمال موقوف بر محدود لیکن اطرات آنها پس استعمال آنها بصورت افعال که متعدی به مفعول میشوند نادرست ۱۲ کذا انی النبل ۱۲ له

مفعول مطلق فعل موقوف که آتش باشد و از جمله معترضات تحقیق او مکرر گردیده ۱۲ مل ۱۲ له اصله انما یث ۱۲

عمر اخالد اعلم افرید فیها بسبب الهمزة مفعول

اخرا لان الهمزة للتصیر فمعنی المثال الاول حملت

زید اعلم ان یعلم عمر افاضلا و معنی المثال الثاني حملت

عمر اعلم ان یعلم خالدا علما و ذلك مخصوص بکین

الفعلین دون اخواتهما وهذا مسموع من العرب

خلافا للاخفش فانه اجاز زیادة الهمزة فی جمیع

هذه الافعال قیاسا على اعلمت و اریئت لمواظنت

واحسبت و اخلت و اوجدت و از عمت زید اعلم

فاضلا و انبا و نبأ و اخبر و خبر ایضا تتعدی الى ثلثة

نیشود و مگر ما هیچ احتمال موقوف بر محدود لیکن اطرات آنها پس استعمال آنها بصورت افعال که متعدی به مفعول میشوند نادرست ۱۲ کذا انی النبل ۱۲ له

تفسیر مجمل باشد چنانکه در سواد کان آه تفصیل الایک
سواد مبتدا کان فعل از فعل ناقصه مقعنی اسم هر لغ
و طبر منصوب هر ضمیر و امد مذکر فاعل و مستتر راجع
بجانب الفعل اسم لازم معطوف طلیه با دیگر معطوفات
که مقدا و غیره باشد خبر کان کان با اسم و خبر جمله خلیه
طبری برگزیده و خبر مبتدا که سواد باشد با طبر که تفسیر سواد واقع
است و درین جا همان مانع است جمله اسمیه خبریه
معطوفه گردیده و اگر سواد بجای مستوفی گفته خبر مقدم قرار
دهند و کان آه را بتأویل کوز لازما و متعدلا مبتدا
اصتیح بجانب مانع نخواهد افتاد و نزو و بعضی سواد
خبر مبتدای محذوف است تا آن فالامران باشد ای
فالامران سوامی متوقو جمله که مقب اوست بیان
مبتدای محذوف است و همین مختار شارح رضی
است و چون فظ سواد مصدر است لهذا بملاحظه لفظی
مبتدائی بودنش ضروریست و نزو و بعضی سوا بمنزله
جزای مقدم است و جمله که بعد از شرط مؤخر تفسیر براد
ان کان لازما و متعدلا فالامران سواد لیکن مختار شارح
رضی اصن است زیرا که دران قلت حذف است و این
کثرت چنان که پیشینیه میست ۱۲ ش ۱۲ که قوله بر لغ
الفاعل آه بجز رفع میکند فاعل را فاعلا مثل تام زید و
زید یا تقدیر مثل حرب موش یا محلا در عرب مثل کنی باشد
که درین باره رفع هائز است و معطوف چنان که گفته میشود
و کنی باشد و لکنه و خواه در مثنی شام فاعل مفعول
اگر درین محل عربی بود مرفوع میشد و این رفع فاعل است
باین دو قسم اخیر و از فاعل چنینی مراد است که مفعول مالم
سیم فاعله را هم شامل باشد زیرا که خود نزو بعضی نماه و درین

معا ولا يجوز حذف احدهما بدون الاخر كما امر

اما القياسية فسيبعة عوامل

الاول منها الفعل مطلقا سواء كان لازما او متعديا

ماضيا كان او مضارعا امر اكان او نهيا كل فعل يرفع ^{١٢} فاعله ^{١٣} مبتدأ ^{١٤} فاعله

الفاعل نحو قام زيد وضرب زيد وإما إذا كان متعديا

فَيَنْصِبُ الْمَفْعُولَ بِهِ أَيْضًا مِثْلَ ضَرْبٍ فِي عَمْرٍاءَ لَا يَجُوزُ تَقْيِيدُ

الفاعل على الفعل بخلاف المفعول فازت قدومه عليه جائز

فامل فامل است باید داشت کرده ما یکیک فامل فعل راجع باشد اسناد آن فعل بجانب مصدرش نمایند چنانکه در آیه کریمه ثم بدالهم من بعد ما را آیات یا بدالهم بر تقدیر می کنند ای ظالمین که شما را می دانم و ازین هاست در تسلل از مصنوعات معصیتان است یعنی ملامت و در تسلل التسللی واقعا چنین ذکر کرده اند بعضی محققین ۱۲ ف چون زنجری در آیه کریمه کل اولئك كان من مشرکنا فاما مل مشرکانة ملعون گردید و میگوید که شکر کاین شاید مذموب گرفته است که مجوز تقدیم فامل اندخلاف مفعل ۱۳ ف چنانچه گذشته از ایل در حرف مفعل ملت پس یاکن ۱۴ ف متعلق کا نه مخدوف صلت الاول ۱۵ ف نمیخواهد و مرکز فاعب راجع بفعل ۱۶ ف نمیخواهد و فاعب راجع بفعل ۱۷ ف ترکیب بلا حمله سابق چه ننگ

فأما ۱۲ مع مثل زَيْدٌ أَضْرَبْتُ بهاشية مصدر هذا ۱ ترکیب مع قراد و هو اسم مذكر آه واد حرف ملف به مبتدا اسم مضارع باضفاف الیه و مع موصوف اشتق فعل باضی مجهول از اشتقاق بمنزله گرفتن کل از کل من حرف جار باضمیر و مصدر مکرر غائب راجع بجواب اسم ملام مجهول متعلق اشتق و الفعل مضارع الم لم یسم فاعله متعلق بملا فاعلیه غیر مکتبه صفت شمر من حرف باصفت غیر مبتدا باضمیر ملام امیر غیر مملو ذکر و ۱۲ مع ام یما بقلب الواو اعلی فعل باضی مجهول از اعلال بمنزله تفسیر و اعلان حرف علت برای تخفیف قیاما ملام فرج مع فعل الم لم یسم فاعله باضی ملام

طلب مع صفات بجواب الواو فاعل اوست فی حرف باضی غیر و مصدر مکرر غائب متصل ملام مجهول متعلق بقلب باضی فعل مبدی و انا مل کاضاف الی است و متعلق مضارع الی است و متعلق فعل مجهول جار و مجهول متعلق اعلی اسم حرف باضی مصدر صفات بجواب الواو فاعل است و انا مل فعل مبدی فی حرف جار انا مل مجهول متعلق بقلب مصدر واد بانا مل و متعلق مجهول مجهول متعلق متعلق بفعل فعل باضی الم لم یسم فاعله متعلق بصفات ملام فاعلیه غیر مکتبه گشت ۱۲ مع له قرار و خلف فاعل زور مجهول ما ز نیست و کسائی و داب تنازع ابیات و له بخلاف مضارع الشرح ۱۲ مع اشتقاق در لغت بمنزله گرفتن کل از کل و در اصطلاح یا متن مناسبت و قله و قله و معنی عان بر سر و است که اشتقاق منید و مناسبت و قله است و حرف و ترتیب چنان فرس از ضرب و کبر و کان مناسبت و قله است و حرف و ترتیب شکل منید از الجذب و اشتقاق که بقرین مناسبت و قله میان منید اشتقاق منید و اشتقاق و درین باقرین اصل الی است ۱۲ کثانی المراح ۱۲ مع بلای قرین و این را می گویند است و دلیل شان این است که هر فرع که ساخته شود انا مل لائق است ایکنه زیاده باشد و در انا نمچه حاصل باشد مثل در واره که از آنجوس و انجوسری که از کم بود و همین است مال فعل که در ویکه از آن منزه گان بر نسبت مصدر زیاده بود کوفیه باصطی فعلی است لال کرده اند این طریق که فعل مال مصدری شود مثل قدرت قسود و اعلی قبل معمولی باشد و معنی گفته که منافط است زیرا که قول شان که مال قبل معمولی باشد بمنزله ایکنه اصل در وقت عمل این است

ولا يجوز حذف الفاعل بخلاف المفعول فان حذفه جائز

نحو ضرب زيد والثاني المصدر وهو اسم حدث اشتق منه

الفعل وانما سمي مصدر الصدور الفعل عنه فيكون

محلا له قال البصريون ان المصدر اصل والفعل

فرع لا استقلاله بنفسه وعدم احتياجه الى الفعل

بخلاف الفعل فانه غير مستقل بنفسه ومحتاج الى

الاسم وقال الكوفيون ان الفعل اصل والمصدر

فرع لا اعلال المصدر باعلال وصحته بصحته نحو

قام قياما وقاوم قواما اعل قياما بقلب الواو

که مال بر لفظ معمول مقدم می باشد و نزاع درین است که وضع او غیر مقدم بر فعل است پس یکجه بود و یکجه از کجا معلوم شد ۱۲ کثانی النهل ۱۲ مع و کوفیه می گویند که مصدر از آن نماند که مصدر اصل از فعل است پس ظرف بمنزله مضارع باضی ملام امیر غیر مملو ذکر و ۱۲ مع ام یما بقلب الواو اعلی فعل باضی مجهول از اعلال بمنزله تفسیر و اعلان حرف علت برای تخفیف قیاما ملام فرج مع فعل الم لم یسم فاعله باضی ملام

[illegible]

اسمیه خبریه معطوفه شد ۱۲ کذا فی الشرع معه قول و لو کان
 بهذا القدره و لا حرف مطلق و حرف شرط برای ماضی اگر چه
 چه مضارع و دو برای استقاسه ثانی باشد بسبب انتقائے
 اول دو جمله را میخواند که فعلی از افعال ناقصه مقتضی
 اسم مرفوع و خبر مضرب و اسم اشاره یعنی شایر و انبه
 باشد از الیه القدر اسم کان یقتضی فعل مضارع معروف
 و خبر غیر و بعد از آنکس نائب راجع بجانب هذا القدر و دو کستر
 فاعل الا صانه و افعال با مطلقا حال مضطرب به فعل با فاعل
 و مضرب به جمله ضلیه خبریه گذشته خبر شد کان با اسم و خبر
 جمله ضلیه خبریه گردیده شرط شد یلزم فعل مضارع معوض
 آن حرف ناصب فعل مضارع یكون فعلی از افعال ناقصه
 اسم مرفوع و خبر منصوب میخواند و افعال با حرف جمله
 مجزوه متعلق ثابتاً مقدره و افعال فاعل با حال معطوف
 علیه و او حرف مطلق کم و فاعل محکم حال با حرف جمله
 بالهزیه مجزوه متعلق ثابتاً مقدره آن حال بعد حال فاعل کم
 درین صورت حال مرادف باشد یا حال است از غیر که
 در محکم است و راجع بجانب کم برین تقدیر حال مبتدیل
 باشد و حال مرادف آنکس از یک فاعل و حال فاعله
 حال متراعل آنکس از غیر فاعل که فاعل آن بود و حال باشد
 الحاصل فاعل حال با حال خود معطوف معطوف علیه معطوف
 اسم یکن و ماضی خبر یکن با اسم و خبر جمله ضلیه خبریه بتأیل
 خود فاعل فعل شد فعل با فاعل جمله ضلیه خبریه گذشته جزا
 گردید شرط با همز جمله ضلیه معطوفه گشت و مطلق باقی
 الا مثله بر بعد خبرها بر ماضی از قبیل ماضی بود و معمولی مختلف
 باشد اما مل به زیر که مصدر متعدد بر فعل است با حرف
 مصدر به پس مل نیکند بر چه متاخر باشد زیرا که مصدر

فيه يا لقلب الواد الفاقام وصم قوا ما الصحة قاومولا

شك ان دليل البصريين يدل على أصالة المصدر

مطلقا ودليل الكوفيين يدل على أصالة الفعل في الأفعال

فلا تلزم منه أصالة مطلقاً ولو كان هذا القدر يقضى

الاصالة بل ناماد. بکه ز بعد بالباء واکرم متکلبا بالهزة

السلامة في كل شيء

اصلاً و باقی از هسته کبریا و لا فانی به احدی
ملا فکیه ملا غزل فامل ملا غزل

يَعْمَلُ **عَمِلَ** **فَاعْلَمْ** **لَارِءًا** **وَأَفِيرُوعَ** **الْفَاءُ** **قُلْتُ**

مثلاً عجبی قیام زید وان کا متعدی یا فیر فع الفاعل

ينصب المفعول نحو اعجبني ضرب زيد عمر ازيد والمثلين

...

[illegible]

و این تفاوت را در فرق نیست اما کما بر خلاف دارد است و از آن جهت که عامل مقدم به طرف تبدیل یکسان نیز می باشد

مصدره ما لم يثبت وقتيكي مصغر بالشرية زوال مصدر
 از مینه اصل و مکتب معنی بهلت قصیر این مالک
 گفته که بهین جهت مصدر مجبور به غیر عاملی باشد
 اگر چه مصدر اصلی بسبب تجرید نازل شد لیکن
 معنی باقی است بلکه جهت جمعیت متعارف است
 و این مسئله غلافیت حامت بجزاز قائل شدند
 بقول عرب استلال آوردند ترکیه بجای س بقول اولاد
 الملاجم مع طمس معنی لبیک است و دیگر بجانب منع
 رقتند کذا فی الارضی ۱۲

له دلالتها ان يكون له ما حرف مضاف ثالث مضاف
 بجانب التخمير واحد مؤنث غائب مستند الى ان تاسم
 فعل مضارع يكون ضل اذا ضل ناقصة متعقبة كم رلوع
 و غیر محسوب بر غیر واحد مذکر راجع بسوی مصدر مذکر
 ذوالحال مضافا کم مفعول الى حرف بار المفعول مجرور
 متعلق مضافا واد غیر مال مضاف کون مصدر فاعله متعلق
 ناقصا سم مرفوع خبر محسوب ضل فعل خود میخا بد مضاف
 بجانب تخمیر واحد مذکر غائب کاسم اوست مبنیا اسم
 مفعول لام حرف جار مفعول موصوف التام مقام مضاف
 بجانب فاعل مفعول فیه قائم واد با مفعول فیه مفت
 موصوف باصفت مجرور واد با مجرور متعلق خبر کون واد با کم
 و غیر مضاف الیه مال ذوالحال با مل اسم يكون واد
 با کم و غیر مجرور علیه خبری بتاویل مفرد خبر مبتدا خبر
 جمله اسمیه خبری مطلقه گردید ۱۲ ۲

مجرور لفظا لاضافة المصدر اليه و مرفوع معنی لانه
 مفعول مضاف الیه ۱۲
 متعلق
 انشائي
 ۱۲
 خبر متعلق
 خبر متعلق
 خبر متعلق

فاعل وهو على خمسة انواع احدها ان يكون مضافا الى
 مفعول مضاف الیه ۱۲
 خبر متعلق
 خبر متعلق
 خبر متعلق

الفاعل ويذكر المفعول منصوبا كالمثال المذكور
 مفعول مضاف الیه ۱۲
 فاعل ۱۲
 خبر متعلق ۱۲

ثانيها ان يكون مضافا الى الفاعل ولم يذكر المفعول
 ترتيب مثل سابق ۱۲

نحو عجب من ضرب زيد و ثالثها ان يكون مضافا الى
 خبر متعلق ۱۲

المفعول حال كونه مبنيا للمفعول القائم مقام الفاعل

نحو عجب من ضرب زيد اي من اتيه ضرب زيد و اربعها
 مفعول مضاف الیه ۱۲
 خبر متعلق ۱۲
 خبر متعلق ۱۲
 خبر متعلق ۱۲

ان يكون مضافا الى المفعول ويذكر الفاعل مرفوعا
 مفعول مضاف الیه ۱۲
 خبر متعلق ۱۲

نحو عجب من ضرب اللص الجراد و خامسها ان
 مفعول مضاف الیه ۱۲
 فاعل مصدر ۱۲

قوله تعالى لا يسأم الانسان من دعا الخیر ای من
نفل^{۱۲} میگزاردادی از طلب بخوبی^{۱۳}

دعائہ الخیر آعلم ان هذه الصور جاریۃ فی مصداق
مشاوران لا یجوز
مشاوران لا یجوز
مشاوران لا یجوز

الفعل المتعدي وأما في مصدر الفعل اللازم فصورة

واحدة وهي ان يضاف الى الفاعل نرحوا عجبني قعود

زیداً و فاعلاً المصدر لا یكون مستترا ولا یتقدم معموله
مبتداً ۱۱ مجمله خبر ۱۲ خبر ۱۳

عليه والثالث اسم الفاعل وهو كل اسم اشتق من

فعل لذات من قام به الفعل وهو يعمل عمل فعله

کامصدر فان کا مشتقاً من الفعل اللازم فیرفع
تعلق یمل ۱۲ ترکیب ادبلاً گزشت ۱۳

حل له بانكما اسم ناعل داسم مفعول باوصف مثلاً
 با فعل از دروئے لفظ در معنی جائز نیست که ابتدا در
 ناعل و مفعول مثل فعل عمل کنند زیرا که طلب ناعل
 و مفعول و عمل و داننا خلاف وضع اینها است زیرا
 که اینها برائے ذاتیکه متعصب با مصدر باشند و ضروب
 اندوآن مصدر یا تائم یا آن ذات یا واقع بر آن بود
 ذاتیکه حال از چنین باشد ناعل و مفعول را چه گوید
 خواهد لهذا برائے عمل از اد شرط ضروری باشد و برای
 قوت به سبب ذکر چیزے قبل اینها که از دروئے وضع
 بسرے او متحد است و آن چیزے است که آن
 بهر دو را مخصوص سازد و مثل رمل ضارب و رمل
 محضوب و یا برای قوت به سبب آمدن اینها پس
 حرزیکه او لبعول اولی باشد مثل حرف نفی و حرف
 استنبهام و مبتدا خواه بالفعل باشد خواه واصل
 بود مثل زیر ضارب آخره و کان زیر ضارب با آخره و
 ظننک ضارباً خاک بودن اسم ناعل خبر مبتدا و مال
 نتر متقدم بر موصوف بود لیکن موصوف مقدر است و لیکن
 قول تکلف است خصوصاً در دو سنیکه حال نمرد ۱۲

کذا فی الرضی ۹۱۲

الفاعل فقط مثل زيد قائم أبوه وان كان مشتقاً من
الفعل المتعدي فيرفع الفاعل وينصب المفعول أيضاً

مثل زيد ضارب غلامه عمرو أو شرط عمله ان يكون بمعنى

الحال الاستقبال انما اشترط باحدهما ليكمل مشابهته
بالفعل المضارع لانه لما كان مشابهاً بالفعل المضارع
بحسب اللفظ في عدد الحروف والحركات والسكنات كان

بحسب المعنى ايضاً ويشترط ايضاً اعتماداً على المبتدأ فيكون

خبراً عنه مثل المثال المذكور او على الموصول فيكون صلة

له نحو الضارب عمرو في الدار اي الذي هو ضارب عمرو في الدار

اللام بمعنى الذي ١٢

وتركيبة قوله لا لا كان آه لام حرف جازان حرف شبه
بفعل اسم منصوب وخبر رفعه نحو ابد هو ضمير واحد مذكور
غائب متصل براجع بجانب اسم فاعل اسم لا اذ كان مجاز
است غير مازم فعل مضارع برود جمله كادل شرط باشد
دوم جزا مبرود كان لفظاً افعال ناقصة مقتضى اسم
مرفوع وخبر منصوب هو ضمير واحد مذكور غائب راجع بجانب
اسم فاعل دوم مستتر اسم مشابهاً اسم فاعل با حرف جار
باجزور بفعل موصوف المضارع صفت متعلق مشابهاً
بأحرف جار باسبب مضاف بجانب اللفظ متعلق
مشابهاً المذكور في حرف جار موصوف مضاف بجانب الحروف
معلوف عليه واو حرف معلق الحركات معلوف و
بمعين والسكنات معلوف عليه بالمعطوفات مضاف
اليه مضاف بامضاف اليه مجزور جار بالمجرور متعلق
مشابهاً مسطور مشابهاً مرفوعاً بمتعلقات خبر كان با
اسم وخبر جمله فعلية خبرية گشته شرط شده فاعل جزا
كان لفظ افعال ناقصة مقتضى اسم مرفوع وخبر منصوب
هو ضمير واحد مذكور غائب راجع بجانب اسم فاعل دوم
مستتر اسم وخبره كادل اصل او ميم اذا كان كذا بود جمله
محذوف شده عرض او تخوين در آخرش در آمد چنانكه كرر
وانتي مفعول فيه مشابهاً اسم فاعل با حرف جار باسبب
مضاف بجانب المعنى متعلق مشابهاً واو باستعلق خبر
كان بالاسم وخبر مفعول فيه جمله فعلية خبرية گردیده جزا
شده شرط با جزا جمله شرطية گشته خبر ان بالاسم وخبر
جمله اسمية خبرية بتاويل مفرد مجزور شده جار بالمجرور متعلق
ليكمل كذا بود ١٢ كذا في مل التركيب ١٢ عنه قوله مثل
الثال المذكور آه مثل مضاف بجانب المثال كوصوف

است والمذكور صفت او خبر مبتدأ محذوف است كماله بالشد ١٢ كذا في مل التركيب ١٢ مل متعلق متلبساً محذوف خبر كجمله ١٢ ف اي زيد ضارب
غلامه عمرو ١٢ ١٣

تركيب مع قول سواد آه سواد مبتدا كان فعله انما فعل ناقصة مقتضى اسم مرفوع وخبر منصوب برضمير واحد مذكور غائب راجع بجانب اسم فاعل دود ستر اسم با مفعول جازم مضاف الماضى كسقوط ماضى است دادا الحال واد الاستقبال من طرف مضاف مضاف اليه خبر واد محذوف متعلق بانه مقدر واد با متعلق خبر كان باسم غير مفعول عليه كونه خبر مضاف اليه خبر

على الموصوف فيكون صفة له مثل مرد برجل ضارب ابنه

جارية او على ذى الحال فيكون حالا عنه مثل مرد بزيد راكبا

ابوه او على النفي او الاستفهام بان يكون قبله حرف النفي او

الاستفهام مثل ما قائم ابوه واقائم ابوه وان فقد فى اسم

الفاعل احدا الشرطين المذكورين فلا يجعل اصلا بل يكون

حينئذ مضافا الى ما بعد مثل مرد بزيد ضارب عمرو امس

ان كان اسم الفاعل معروفا باللام يجعل فاما بعد في كل حال

سواء كان بمعنى الماضى او الحال والاستقبال سواء كان

معتمدا على احدا لامر المذكورة او غير معتمد مثل الضارب

جمله اسم خبر مبنية كشت درين صورت ماند در خبر تفسير بودن خبر است مر مبتدا واد اگر قوله كان بمعنى الماضى آه بتاويل كونه الماضى آه مبتدا موزع كونه سواد را خبر هو براين تقدير احتياج بجانب ماند نحو اهد افتاد و نزد بعت جمله كبر سواد واقع است ينزل شرط است و سواد و دين صورت خبر مبتدا كذا است كذا الامر الثالثة باشد و مجموع مبتدا خبر جزا او لفظ سراج كونه مصدر معنى اسم فاعل ليدل على انما مبتدأ خبر موزع بودن شرطية تقدير ماضى است يكون انما اسم الفاعل بمعنى الماضى او الحال او الاستقبال فالامر الثالثة سواد اى ستوى وفتا شاع شي ايكه خبر مبتدأ محذوف است و جمله كبر سواد واقع است بيان است مر مبتدأ محذوف را اى الامر الثالثة سواد مستوية و هي كونه بمعنى الماضى او الحال او الاستقبال و اين احسن است زيرا كه برين تقدير قلت محذوف است به نسبت صورت ثالث درين صورت بمعنى الماضى آه جمله مبنية خواهد بود ۱۳ له و اين بهر كه مذكور شد نزد بقرين است و نزد كوفيه و اخفش پس تعبير امتداد برين اشياء مذكور على نمايند و درين هنگام برائى ماضى بود و مضاف بسوى مفعول واجب گردوشل زير ضارب عمرو اس كسائى گفته كه مضاف واجب نيست زيرا كه نزد او اسم فاعل حامل است خواه بینه ماضى است خواه حال و استقبال اگر چه ماضى است ليكن مراد از و حكايه حال است و اگر برائى اسم فاعل معمول و غير باشد سوائى معمولي كه اسم فاعل بجانب او مضاف است و تخم كلام مقدر است منصوب ليدل على ماضى عمرو و هما اس درين جا منصوب است با على مقدر زيرا كه هر گاه گفته شد زيد علما كنده عمرو است پس گفته شد اما علماء ينفى زيد و چيز علما كنده و را پس گفته شد و هما اى علماء در هما ينفى علما كنده را و لا هم ۱۳ فل صفت بحال متعلق موصوف ۱۳

چيز علما كنده و را پس گفته شد و هما اى علماء در هما ينفى علما كنده را و لا هم ۱۳ فل صفت بحال متعلق موصوف ۱۳

ثابت مسطور حال وبہمین شیخ عند بعضے کثیر الحذر و بارط
حرف علف مجرور جار الحاصل ثابتاً مقدر بامتلق حال

فوالله بالمال مجرود جار با مجرود متعلق الموضوع واد
با متعلق صفت اسم و بهمین جهت الموضوع به نصب

خواننده مشيرود موصوف كه اسم الفاعل باشه صفت
اسم آن مثل مضاف اسم مضاف اليه مضاف الفاعل

مضاف الیہ معلوف الذی اسم مرمول لیس فعلیہ
اذا افعال ناقصہ مقتضی اسم مرفوع وغیر منصوب ہر ضمیر

واحده من ذكر غائب راجع بجانب اسم فاعل للبالغة
وفي العمل هرود جاري بالمجرور اول متعلق ثانيا مقدر وادو

خبر ليس وليس باسم خبر مجمله فعليه خبره صله شد
موصول باسمه صفت موصوفه که الفاعل باشد

بأصفت مصاف إليه مصاف بامضاف إليه و متعلق
خبران بالاسم وخبر ملة اسمية خبرية بتاويل مفعول

شده ۱۲ مل ترکیب عمده قردا الذي ليس الخ مفعلة

زیرا کہ قلع نکل از فساد معنی قلع مثل چر کہ قومل

معرفه بود معرفه نمیشود بلکه دائماً تکرر باشد و اسم معلول
اصلاً صفت الذاکره باشد و تکرر برقرار نیست مستغنی

انذاریں ست ۱۲ مع قول شرط علمہ کو ذالغ و اد حرف
مطلق شرط مضاف بجانب عمل کہ مضاف است بجانب

ضمیر و امد مذکر غائب راجع بجاناب اسم مفعول مبتدا
کون مصدر فعل ناقص اسم مرفوع و خبر منصوب مثل

فعل خود میخورد و مضاف است بسوئی ضمیر و ادم مذکر
والاستقبال که معلوف است مجرور بار باجر و متعلق ثابتا

بسمی الخاسل مجبور متعلق ثبوت مقدمہ کہ ہر مہمیر نامل و دستہ پوسٹل

است سوره که در کتاب ریت سل اناست پیر

عمر الان اوامس اوغدا هو زيدا علم ان اسم الفاعل

الموضوع للمبالغة كضارب في ضرر وفي مضارب بمعنى كثير

الفريق علامته وعليه معنى كثير العلم وحذر بمعنى

كثير الحذر مثل اسم الفاعل الذي ليس للمبالغة في

العمل وان زالت المشابهة اللفظية بالفعل لكنهم جعلوا

ما فيها من زيادة المعنى قائما مقام ما زال من المشابهة

اللفظية ورابعها اسم المفعول وهو كل اسم اشتق لث

من وقع عليه الفعل وهو يعمل عمل فعله المجهول

فی رفع اسم واحد بانہ قائم مقام فاعلہ بشرط عملہ کونہ بمعنی

_____

مقدّمه و خبر کون کون با اسم و خبر مبتدا با خبر جمله اسمیه خبری معلومه و خبر و همچنین قول اول و اتحاد آه و او حرف عطف اعتماد و
 قائل است علی حرف جار بالمبتدا خبر و متعلق اعتماد مذکر و همچنین کاف حرف جار با اسم موصول فی حرف جار با اسم مضاف

بناصل متعلق عملہ فعلی طور پر کیجیو۔ سڑکت پر سونے سے ملے ہوئے چار یا مجبورہ متعلق انعام مسطورہ اور استغاثات و مضامین قبلہ

انہی کے تحت ۹۱۲

لہ نام فاعل فعل می کند اگر چه مؤخر باشد یا مشداز معول مثل انا زید اضارب یا اسم فاعل مقدر بود نحو اضارب یا برائے مباله مثل زید شراب العمل یا شنی مثل

الحال والاستقبال اعتماداً علی البتداء کما فی اسم الفاعل

مثل زید مضروب غلامه الا اذا غدا او الموصول نحو

المضروب غلامه زیداً والموصول مثل جاء فی رجل مضروب غلامه

او ذی الحال مثل جاء فی زید مضروباً غلامه او حرف النفی

اولاً استفهام مثل ما مضروب غلامه وامضروب غلامه

واذا انتفی فیہ احد الشرطین المذکورین ینتفی عملہ
فاعل النفی ۱۳ جزا

وحینئذ یلزم اضافته الی ما بعدہ واذا دخل علیہ الالف
مرکز کیم غیره ۱۲ اسم مفعول ۱۳

واللام یكون مستغنیاً عن الشرطین فی العمل مثل جاء فی

المضروب غلامه وخامسها الصفة المشبهة وهي مشابهة
بمعنا ۱۳ جزا

الزیدان ضاربان عمراً یا مجموع الجمع سلامت یا بجمع مکسر مثل الزیدون ضاربون السمرة وضارب فالد او مذف فون تشبیه جمع با عمل دخول لام موصول برائے تخفیف از طول صلا جائز است مثل ہما الصان زید او ہم الضارب عمراً برائے فعل اسم فاعل از مرفوع ظرف و حال و مفعول شق اقتران استقبال شرط نیست زیر کہ برائے مل فاعل در ظرف ادنی مشابہت با فعل کافی است و حال مثل ظرف است در معنی مفعول مطلق مین مصدر است کہ اسم فاعل متضمن است پس برائے ادقوت اختصاص است با اسم فاعل ۱۲ کذا فی النہل ۱۳ ترکیب لہ قولہ اذا دخل علیہ الالف آہ و او حرف عطف اذا از ظرف مبنیہ متضمن معنی شرط و فعل فعل باضی معروف علی حرف جار باضیہ واحد ذکر غائب عملاً بمجرود متعلق و فعل الالف واللام معلوف طبع و معلوف فاعل فعل با نامل و متعلق جملہ فعلیہ خبر شرط شد یکن فقط اذا فعل ناقص متغی اسم مرفوع و خبر مصوب ہمزہ واحد ذکر غائب و مستتر اسم متغیا اسم فاعل من حرف جار الشرطین مجرور متعلق مستغنیانی حرف جار بالعل مجرور متعلق مستغنیاً مطر متغیان ذکر متعلقات خبر یکن آخبر جملہ فعلیہ خبر گرویدہ جزا شد شرط اجزا جملہ شرطیہ معلوفہ گرویدہ مل لہ قراعت مشبہ اسمے است کہ از فعل لازم مشتق است برائے زانیکہ آن فعل لازم تا ئم با اوست بر معنی غیبت و صیغہائے صفت مشبہ سماحی اندر دو قیاس را مجال نیست لیکن ہر گاہ از لکن یا عیب با شد ہر وزن افعل از روئے قیاس آید مثل ایض و اسودا و عودا و مے ۱۲ کذا فی النہل ۱۳

و کہ یکے بود لش بجنے مال یا استقبال است و دیگر انما و ادبر یکے از امود ششگانہ ۱۳ ف ہاں ہر دو شرط کہ اکنون مذکور شد ۱۲ :

تركيب عنه قرلة وهي مشتقة من الفعل آه واد حرف
 علف هي مبتدأ مشتقة اسم مفعول من قلب بدل الفعل
 موصوف باللائم صفت مجرور بار با مجرور متعلق مشتقة
 واد خبر اول والاسم نامل اذ لا لك كنه لزوم علم
 معنى اذ علم لفظ است على حرف بار ثبوت مصدره
 مضاف بجانب مصدره مضاف است بجانب خبره واد
 مؤنث فاعله لام حرف بدل فاعل مضاف بجانب خبر
 واد مؤنث فاعله مجرور بار با مجرور متعلق ثبوت على
 حرف بار سبيل مضاف بجانب الاستمرار كمنطوق عليه
 است والدوام معلوف مجرور بار با مجرور متعلق ثبوت
 مذكور با حرف بار حسب مضاف بسوى الوضع مجرور بار
 با مجرور متعلق ثبوت معلوف ثبوت مرقوم با مضاف اليه
 وتعلقات مجرور بار با مجرور متعلق والذكر خبر ثانى مبتدأ
 مت مبتدأ ما خبره خبر مجله اسمية خبرية معلوفه خبر ١٢
 عنه قرلة وتعمل مل فعلها آه واد حرف علف تعمل فعل
 مضارع موصوف وهي خبر واد مؤنث فاعله راجع بجانب
 القصة المشبهة واد كسرة فاعل مل مضاف بجانب
 فعل ك مضاف است بسوى خبره واد مؤنث فاعله
 واد ك بسوى صفت مشبهة لفظ مل مضاف
 اليه مفعول مطلق مشد من حرف بار خبر مجرور مضاف
 بجانب اشتراك مضاف است بسوى زمان بار با
 مجرور متعلق فعل لام حرف بار كون مصدره فعل ناقص
 اسم مرفوع وخبر منصوب مجرور مضاف بجانب خبره
 واد مؤنث فاعله ك اسم اوست با حرف بار كنه
 مجرور مضاف بسوى ثبوت بار با مجرور متعلق
 ثابتا مقدر كنه خبر كون بالاسم وخبر مجرور متعلق

باسم الفاعل في التصريف في كون كل منهما صفة
 مثل حسن حسان حسنون حسنة حسنتا حسنات
 موصوف

على قياس ضارب ضاربان ضاربون ضاربة ضاربتان
 متعلق بمؤنث خبر مبتدأ مؤنث ١٢

ضاريات وهي مشتقة من الفعل اللازم دالة على ثبوت

مصدرها لفاعلها على سبيل الاستمرار والدوام بحسب

الوضع وتعمل عمل فعلها من غير اشتراط زمان لكونها
 خبر مشد ١٢

بمعنى الثبوت واما اشتراط الاعتماد فمعتبر فيها الا
 بمعا حقيقين مقدر شرطا ١٢

ان الاعتماد على الموصول لا يتأتى فيها الا باللام الداخلة
 اسم ان ١٢

عليها ليست بموصول بالاتفاق وقد يكون معمولها
 اسم يكون ١٢

فعل بانامل ومفعول مطلق بتعلقات خبر مجله فعلية خبرية معلوفه كشت ١٢ مل ١٢ ف خبر متعلقات مشابه اند ١٢ شش ١٢

الف فصل دومین معرفه و محوره ذهب لبرترین است و کونین در محوره هر دو نصب بنا بر تمیزی گویند زیرا که از تمیز معرفه پاک ندارند و بعضی نحاة می گویند نصب هر دو جمع بنا بر تشبیه بمفعول است و این قول حمیدیت زیرا که قول تشبیه بالمفعول در معرفه بنا بر ضرورت بوده و هرگاه نصب بنا بر تمیز در محوره که در مابقی است ممکن باشد پس ضرورت نیست که نصب بنا بر تشبیه بمفعول گفته شود ۱۲ کنانی النبل ۱۲ و اضافت عبارت است از نسبت چیزی به بواسطه حرف جر مطلقا چون است

بزرگ و یا مقدر مثل غلام زید و آنکه بر تقدیر حرف جر است
اگر اضافت غیر صفت بجانب مفعول و یا باشد معنویت
در لغوی و معنوی بر سر گذر باشد چنانکه در کتاب
است ۱۲ کنز الی المنهل ۱۲ ترکیب قوله کل اسم آه بایه
دانست که هر مبتدا که متضمن معنی شرط باشد امکان
فا بر خبر لم یصح بود و آن مبتدا که متضمن بمعنی شرط است
یا اسم موصول است که صلا افضل بود یا ظرف یا نحو
موصوفه است که صفت ادیکه از فعل ظرف آید مثل
الذی یا مثنی ادنی الدار فله دهم ۱۲ عه کو را رسا دسا
آه و اد حرف سادس مضای بجانب ضمیر و امر و نش
خائبه راجع بسوئے عوامل قیاسیه مبتدا اکل مضای
یا اسم مضای الیه موصوف اضیف فعل با ضی مجهول
و ضمیر و امر مذکر فائز راجع بجانب اسم مفعول مالم
لیم فاعله الی حرف بار با مجرور که اسم موصوف و آخر
صفت ادست متعلق بفعل فعل مالم لیم فاعله و
متعلق جمله فعلیه خبریه صفت شد و موصوف با صفت
مبتدا متضمن معنی شرط فابرای جزای مجرور فعل مضارع
معروف الاسم موصوف بالا اول صفت ند الی ال فاعل
الثانی مفعول به مجرور اسم مفعول عن حرف بار الاسم
مطوف علیه و اد حرف عطف التنوین مطوف مطوف و همچنین
و اد حرف عطف مالم موصول یقوم فعل مضارع مطوف
و ضمیر و امر مذکر فائز و مستتر راجع بجانب المقدم
مضای با مضای الیه که ضمیر و امر مذکر فائز راجع
بجانب تنوین است مفعول فیه من حرف هار نونی که
و اصل فوین بود و نون بسبب اضافت افتاد و مضای
بجانب التثنی و الجمع مضای الیه یا مقار حرف

منصوباً على التشبيه بالمفعول في المعرفة وعلى التمييز

في النكرة ومجروها على الإضافة وتكون صيغة اسم

الفاعل قياسية وصيغها سماعية مثل حزن وصعب

وشديد وسادسها المضاف كل اسم اضيف الى

اسم اخر فيجرا الاول الثاني مجرد اعز اللام والتلويح

وما يقوم مقامه من فوحي التثنية والجمع لاجل

الإضافة^٢ والإضافة إما بمعنى اللام المقدرة إن لم
 جتدا ١٣١ بلا خبر تضمن بينه جناسا مقوم است بر شط ١٣

ليكن المضاف اليه من جنس المضاف ولا يكون ظرفا
 شرط مؤخر ١٢

لله مثل غلام زیدا واما بمعنی من ان کان من
ای غلام ازیدہ
جزائے مقدم ۱۲
شرط مؤخر ۱۲

حلف بامضاف الیہ مجرود جار با مجرود متعلق بقدم داد با قائل و مفعول فیه و متعلق بمجرور خبریہ مصلہ خبر موصول بامصلہ معلوف و معلوف علیہ با معلوف علیہ با مجرود جار مجرود متعلق بمجرور
دار متعلق ذوالحال کا الاسما الاول باشد با مال قائل لام حرف ہا مابین بفتح اول و سکون ثانی بفتح برائے مجرود کہ مضاف است بجانب الاضافہ سہلہا با مجرود متعلق
بفعل نزل با قائل و مفعول و متعلق بمجرور خبریہ قائم مقام جزا مبتدا بان خبر مجلہ اسمیہ خبریہ گردیدہ باز خبر شد مبتدا کہ سادہا باشد و جار کہ جملہ است جملہ اسمیہ خبریہ
معلوفہ ذکر وید ۱۲ حل فل مضاف الیہ مضاف ۱۲

لغز و شبه و لاله اگر چه بجانب معرفه مضامین اختلاف
 معنوی شوند بکوه باشند این وقت اختلاف برینها
 دخول لام منوع است آری اگر موصوف مغایرت
 یا مماثلت یا مشابهت مضامین الیه شهرت داشته
 باشد معرفه باشد و شرط اختلاف معنوی تنگی
 مضامین است و در حد غلاف کوفیه است پس
 ایشان نظریه الاثر و ابیات و ادعای بسبب
 اتحاد مضامین و مضامین الیه و میفرماید معرفه را مضامین
 غایت اول بکوه و مانند این سخن که مضامین یک
 فصول این فقط بود ۱۲ کذا فی المنهل ۱۳ ترکیب ۱۴
 قرار اول لغز و الواو حرف علف لام حرف بلد با ضمیر
 واحد حکم مجرور متعلق ثابت مقدر غیر مقدم لغز مضامین
 با ضمیر واحد مذکر غائب مضامین الیه میفرماید تفریق
 با ضمیر واحد مذکر غائب که مضامین الیه مثل خداست و حرف علف
 ۱۲ ملحق تحقیق پیوسته زیرا با ضمیر واحد مذکر غائب
 طایف من الیه با ضمیر پیوسته است از مسکه فرود کای
 زیرا با ضمیر مذکر غائب بلای ترفیع موم با این جمله ندا
 کنند ترکیب ۱۳ ۱۴ قول المراءین العامل آه المراء
 نام مفعول بن حرف بلد با مجرور خود العامل که موصوف
 است و المعنوی مفت و متعلق المراء و با متعلق
 مبتدا اکسم موصول یثرف فعل مضارع مجهول هر
 ضمیر واحد مذکر غائب و مستتر رابع بجانب مفعول
 بالم لیم فاعله حرف بلد و القلب مجرور متعلق بفعل
 فعل با مفعول بالم لیم فاعله متعلق جمله فعلیه خبریه
 گفت موصول باصل برینها اظهر جمله اسمیه خبریه

جنسہ مثل خاتم فضة واما بمعنی فی ان کان ظرفاً
۲ ای خاتم من فضة ۱۱ جزائے مقدم ۱۱

لَهُ نَحْوَ ثَرْبِ الْيَوْمِ وَسَابِعُهَا الْأَسْبَحُ التَّامُ كُلُّ اسْمٍ

تم فاستغنى عن الإضافة بأن يكون في آخره تنوين
متعلق باستغنى ١٢
جاء في باب قوله
مقدمة ١٣

اوياي قوم مقامه من فوني التثنية والجمع او

يكون في آخره مضاف اليه وهو ينصب النكرة

على انها تميز له في رفع منه الابهام مثل عندى
مثال اسم تام ١٢ تنوين ١٢

رطل زیتا و منوان سمن و عشرون درهما ولی

ملؤة عسلا واما المعنوية فمنها عددان المراد
من العامل المعنوي ما يعرف بالقلب وليس للسان

مطلوبه گردد ۱۲۵ قلمه لیس آه ملو حرف علف لیس فطه الاضال ناقصه متغنی اکم مرطوع و غیر منصوب لام حرف هاء با الهام مجرور متعلق تا بنامه در که
غیر است مضافه اول حرف هاء با مجرور ضمیر واحد مکرر فائز راجع بجا نب اکم موصول متعلق فعل و لیس با اسم و غیر متعلق جمله فعلیه غیره موصول شد بواسطه
حرف علف ۱۱۳

له قوله احد هما العامل في التبداء الخ احد مضاف بجانب ضمير تنبيه مذكور فائب مائد بسوئے عدلان مبتدا العامل اسم فاعل في حرف جار التبداء معطوف عليه بالواو
معطوف مجرور جار بالجر متعلق العامل والواو متعلق خبر مبتدا بالجر

حظ فيه احد هما العامل في المبتدا والخبر وهو

الابتداء اي خلوا الاسم عن العوامل اللفظية نحو

زيد منطلق وثانيهما العامل في الفعل المضارع و

هو صحة وقوع الفعل المضارع موقع الاسم مثل

زيد يعلم فيعلم مرفوع لصحة وقوعه موقع الاسم

اذ يضمن ان يقال موقع يعلم عالم فعامله معنوي

وعند الكوفيين ان عامل الفعل المضارع تجرده

عن العامل الناصب والجازم وهو مختار ابن مالك

عن العامل الناصب والجازم وهو مختار ابن مالك

عن العامل الناصب والجازم وهو مختار ابن مالك

عن العامل الناصب والجازم وهو مختار ابن مالك

عن العامل الناصب والجازم وهو مختار ابن مالك

عن العامل الناصب والجازم وهو مختار ابن مالك

عن العامل الناصب والجازم وهو مختار ابن مالك

معطوف خراجه لورد ١٢ له مائد انكروا فاع مبتدا وخبر
ابتداء است واین نزویک لبریزین است و نزویک
اینها پس نزد بعضی ابتداء مبتدا عامل است مبتدا
در خبر دین صورت عامل مبتدا معنوی باشد و عامل
طبر لفظی و بعضی گویند عامل مبتدا خبر است و
عامل خبر مبتدا یعنی هر یک در دو یک مائل است
و هر یک را در یک مائل و درین تقدیر هیچ یک
مجرور از عوامل تقدیر نیست و بعضی گویند که ابتداء
مبتدا هر دو خبر مائل است و این مذهب مشهور
نیست ١٣ کذا فی شرح نحو میر ١٢ له قوله اذ یصح
ان یقال الخ اذ ان ظروف منبیه برائے تعلیل یصح فعل
مضارع معنوی ان حرف ناصب فعل مضارع یقال
فعل مضارع مجهول فی حرف جار مجرور موقع که مضاف
است بسوئے یعلم متعلق فعل مالم مفعول مالم یسم
فالم فعل بالم مفعول مالم یسم فالم متعلق جملة فعلیه خبر
بتاویل مفرد و عامل شد فعل بانامل جملة فعلیه خبر معطویه
زید که علت لتقبل واقع است ١٢ له قوله عند اکثر الکوفیین
الخ و اد حرف عطف عند مضاف لبریزین اکثر مضاف است بجانب
الکوفیین ظرف ان حرف شبه فعل مقتضی اسم منصوب و خبر
مرفوع عامل مضاف بجانب الفعل که مرفوع است
و المضارع صفت اسم تجرید مصدر مضاف بجانب ضمیر
واحد مذكور فائب مائد بسوئے فعل مضارع که فاعل است من
حرف جار بالجر و العامل که مرفوع است و الناصب صفت
و الجازم صفت او براسط و حرف عطف متعلق مجرور و او بانامل و
متعلق خبر ان بالکوفیین و اسم خبریه بتاویل مفرد و بانامل
جملة ظرفیه معطوفه شمر ١٢ له و نزد بعضی مائل

معنوی سه قسم است در مذکور سوم عامل صفت نیز معنوی است یعنی صفت بودن از مرفوع رافع صفت است و همچنین صفت بودن از منصوب ناصب
صفت بودن از مجرور جار صفت ١٢ کذا فی شرح نحو میر ١٢ ۴

ترکیب اصل الجملہ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

نَحْمَدُكَ وَنُصَلِّي عَلَى حَبِيبِكَ خَيْرِ الْأَنْبَاءِ وَعَلَى آلِهِ الْعِظَامِ وَأَصْحَابِهِ الْكِرَامِ

مَقْدِمَةٌ: جو انسان کے بولنے میں آدے وہ لفظ ہے اور (لفظ ہائے) عرب میں دو قسم پر ہے مفرد اور مرکب۔ مفرد وہ لفظ ہے کہ اس سے ایک ہی معنی مفہوم ہوں اسے کلمہ بھی کہتے ہیں کلمہ تین قسم پر ہے اسم اور فعل اور حرف اسم وہ کلمہ ہے کہ معنی مستقل رکھتا ہو یعنی اسکے ساتھ بدون ملائے اور کسی کلمے کے اسکے معنی سمجھے جاویں اور مقترن ساتھ کسی زمانے کے نہ ہو جیسے زید یا باغ۔ فعل وہ کلمہ ہے کہ معنی مستقل رکھے اور اسکے معنی میں کوئی زمانہ مفہوم ہو اور زمانے میں ہیں ماضی اور مستقبل اور حال جیسے فَتَحَ يَفْتَحُ نَهَضَ يَنْهَضُ۔ حرف وہ کلمہ ہے کہ معنی مستقل نہ رکھتا ہو یعنی بغیر ملائے اور کسی کلمے کے اس سے کوئی معنی حاصل نہیں جیسے من اور اللی فاشدہ۔ ترکیب کے معنی آپس میں دو کلمے یا اکثر کو ملانا اور جو دو کلمے یا اکثر آپس میں ملے ہوئے ہوں انہیں مرکب کہتے ہیں۔ مرکب دو قسم پر ہے مفید اور غیر مفید وہ مرکب ہے کہ کلام تام ہو اور سماع کو اس پر اور ناکہ حاصل ہو اور نفاذ کی اصطلاح میں اسے مرکب اسنادی اور کلام تام اور جملہ بھی کہتے ہیں غیر مفید اس کا مکس ہے فاشدہ۔ جملہ اور کلام کے ترادف اور مرادیت اور خصوصیت میں اختلاف ہے فاشدہ معنی ہے جملہ اور لامقسم دو قسم پر ہے خبریہ اور انشائیہ اور ثانیہ لامقسم چار قسم پر ہے اسمیہ اور فعلیہ اور ظرفیہ اور شرطیہ کیونکہ جملے کا پہلا جزو اگر اسم ہو تو اسے اسمیہ کہتے ہیں جیسے زید قائم اور اگر فعل ہو فعلیہ کہتے ہیں جیسے فَتَحَ زَيْدٌ اور اگر ظرف ہو ظرفیہ کہتے ہیں جیسے عِنْدِي مَالٌ اور اگر مصدر کلمہ شرط سے ہو شرطیہ کہتے ہیں جیسے اِنْ تُكْرِمْهُنَّ أُكْرِمَنَّكَ اور ان ہی چار کو مصنف سے اِنْ اَصْلُ الْجُمْلَةِ اَرْبَعَةٌ اور اسکے مقابل میں صِفَةُ الْجُمْلَةِ قِسْمَةٌ کہا ہے۔ فاشدہ کوئی جملہ دو کلمے سے کم نہیں ایک کو مسند الیہ دوسرے کو مسند کہتے ہیں جیسے زَيْدٌ قَائِمٌ زید مبتدا کہ مسند الیہ ہے قائم خبر کہ مسند ہے، مبتدا ساتھ خبر کے جملہ اسمیہ ہوا فَتَحَ زَيْدٌ فتح فعل کہ مسند ہے زید اس کا نامل کہ مسند الیہ ہے فعل ساتھ فاعل کے جملہ فعلیہ ہوا جب کلمے سے زائد ہو جائے تین کرنا چاہیے کہ آپس میں کلموں کا علاقہ کس طرح پر ہے تاکہ مسند الیہ اور مسند واضح ہو فاشدہ بانٹا جائے کہ ترکیب میں بار مجرور اور ظرف ہمیشہ دوسری چیز کے متعلق ہوتے ہیں اور ان کے متعلق اکثر فعل یا شبہ فعل اور کبھی اسم بآدم معنی ہوا کرتا ہے اور دیکھنا چاہیے کہ وہ فعل اور شبہ فعل عبارت میں مذکور ہیں یا محذوف اگر مذکور ہیں تو اس صورت میں ان کے ساتھ علاقہ پکڑے گا اور اگر عبارت میں نہ ہوں اس صورت میں الیا لفظ مقدر ماننا چاہیے کہ جس سے معنی مقصود حاصل ہوں اور اکثر چند لفظیں مقدم ہوتی ہیں۔

ثَابِتٌ كَابِتٌ نَازِلٌ حَاصِلٌ مَوْجُودٌ مُسْتَقَرٌّ قَائِمٌ وَغَيْرُهُ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ اَوَّلًا وَاٰخِرًا وَالصَّلٰوةُ عَلٰی مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَالتَّحِيَّاتُ عَلٰی مَنْ قَبْلِ الْاُمَمِیِّیْنَ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ (ہا) حرف ہار (ام) مضاف لفظ (اللہ) موصوف (الرحمن) صفت اول (الرحیم) صفت ثانی موصوف ساتھ دو ذل صفت کے مضاف الیہ ہوا مضاف کا مضاف ساتھ مضاف الیہ کے مجرور ہوا ہار کا بار ساتھ مجرور کے متعلق ہوا اَبْتَدِیْ فعل محذوف کا کہ انا ضمیر مشکم مستتر اس میں فاعل ہے فعل محذوف ساتھ فاعل اور متعلق کے جملہ فعلیہ ابتداء ہیہ ہوا۔ فَحَمَّدٌ لَمْ يُعْلَمْ بِاِسْمِهِ اَوْ قَبْلَ اِسْمِهِ (محمد) فعل ضمیر مشکم مستتر اس میں ذوالحال (ہ) ضمیر مفعول کی (مُعْلَمٌ) معطوف علیہ (وار) حرف عطف (مسلم) معطوف معطوف علیہ ساتھ معطوف کے مال ہوا ذوالحال کا ذوالحال ساتھ مال کے فاعل ہوا فعل کا (با) حرف ہار (افتتاح) مجرور بار ساتھ مجرور کے متعلق ہوا فعل کا فعل ساتھ فاعل اور مفعول اور متعلق کے جملہ فعلیہ ہوا (هو المستغاث) (هو) مبتدا (المستغاث) خبر مبتدا ساتھ خبر کے جملہ اسمیہ ہوا یہ جملہ مال ہے ضمیر مفعول سے۔ اَعْلَمَ اَنْ اَصْلَ الْجُمْلَةِ عَلٰی اَرْبَعَةِ اَوْجِهٍ اَسْمِیَّةٌ وَفَعْلِیَّةٌ وَظَرْفِیَّةٌ وَشَرْطِیَّةٌ (اعلم) فعل ضمیر فاعل مستتر اس میں فاعل (ان) حرف مشبہ بالفعل اسم منصوب اور خبر مرفوع چاہتا ہے (اصل) مضاف (الجملہ) مضاف الیہ مضاف ساتھ مضاف الیہ کے ان کا اسم ہوا (علی) ہار (ادبجہ) مضاف (ادبجہ) مضاف الیہ مضاف ساتھ مضاف الیہ کے مبرل منہ (اسمیت) معطوف علیہ (وار) حرف عطف (فعلیت) معطوف (وار) حرف عطف (ظرفیت) معطوف

[illegible]

(نحو) مضاف (لَنْ تُكْفِرَ بِفِي أَكْوَافِكَ) مضاف الیہ مضاف ساتھ مضاف الیہ کے خبر ہوئی مبتدا محذوف کی مبتدا محذوف ساتھ خبر کے جملہ اسمیہ ہوا۔ (ان) حرف شرط (تُكْفِرُ) فعل خمیر مخاطب مستتر اس میں فاعل (فَوْن) و تائید (یا قی) مکمل مفعول بہ فعل ساتھ فاعل اور مفعول کے جملہ فعلیہ ہو کے شرط ہوا (اَكْفِرْ) فعل خمیر واحد مکمل مستتر اس میں فاعل (کَلَامُ) خطاب مفعول فعل ساتھ فاعل اور مفعول کے جملہ فعلیہ ہو کے جزا ہوئی شرط کی شرط ساتھ جزا کے جملہ شرطیہ ہوا وَصْفَةُ الْجُمْلَةِ قِسْعَةً (واو) حرف عطف (صفت) مضاف (الجملة) مضاف الیہ مضاف ساتھ مضاف الیہ کے مبتدا (قِسْعَةً) اس کی خبر مبتدا ساتھ خبر کے جملہ اسمیہ ہوا۔ (الْمُبَيَّنَةُ مَا يَبَيِّنُ الْكَلَامَ السَّابِقَ الْمُجْمَلُ) (اَوَّلُهَا) مبتدا اُسے محذوف (الْمُبَيَّنَةُ) مبدل منہ (ها) اسم موصول (يُبَيِّنُ) فعل خمیر نائب مستتر اس میں فاعل راجع ہے ما کی طرف (الکلام) موصوف (السَّابِقُ) صفت اَوَّلُ (المجمل) صفت ثانی موصوف ساتھ مفعول کے مفعول ہوا فعل کا فعل ساتھ فاعل اور مفعول کے جملہ فعلیہ ہو کے صلہ ہوا موصول کا موصول ساتھ صلہ کے بدل ہوا مبدل منہ کا مبدل منہ ساتھ بدل کے خبر ہوئی مبتدا کی مبتدا ساتھ خبر کے جملہ اسمیہ ہوا ترکیب مشہور سے یہ اَوَّلُ ہے۔ ترکیب مشہور ہے (أَحَدُهَا) مبتدا محذوف (الْمُبَيَّنَةُ) مبتدا (ها) اسم موصول بالبدہ الخ صلہ موصول ساتھ صلہ کے خبر ہوئی مبتدا کی مبتدا ساتھ خبر کے جملہ اسمیہ ہوا۔ فائدہ ۱۵ اس بجز دو نسخے ہیں ایک جو کھنگایا دوسرا (الْمُبَيَّنَةُ وَهِيَ مَا الْخ) اور اس تقدیر پر دو جملے ہوئے (مثل الکلمة على ثلاثة اقسام اسم وفعل وحرف) (فظہیر ۱۵) مبتدا محذوف (مثل) مضاف (الکلمة على ثلاثة الخ) مضاف الیہ مضاف ساتھ مضاف الیہ کے خبر ہوئی مبتدا کی مبتدا محذوف ساتھ خبر کے جملہ اسمیہ ہوا (الکلمة) مبتدا (على) حرف بار (ثلاثة) ممیز مضاف (اقسام) تمیز مضاف الیہ مضاف ساتھ مضاف الیہ کے مبدل منہ اسم (معلوم علیہ) (واو) حرف عطف (فعل) معلوف (واو) حرف عطف (حرف) معلوف (معلوم علیہ ساتھ معلوفین کے بدل مبدل منہ ساتھ بدل کے مجرور ہوا ہلکا ہلکا ساتھ مجرور کے متعلق ہوا ثابتہ کا ثابتہ ساتھ متعلق کے خبر ہوئی مبتدا کی مبتدا ساتھ خبر کے جملہ اسمیہ ہوا۔ یا (أَحَدُهَا) مبتدا محذوف (اسم) اس کی خبر مبتدا محذوف ساتھ خبر کے جملہ اسمیہ ہوا (واو) حرف عطف (ثانیہا) مبتدا محذوف (فعل) خبر مبتدا محذوف ساتھ خبر کے جملہ اسمیہ ہوا۔ (واو) مبتدا محذوف (حرف) خبر مبتدا محذوف ساتھ خبر کے جملہ اسمیہ ہوا (ثانیہا) (ثانیہا) مبتدا محذوف (المعللة) مبدل منہ (ها) اسم موصول (هي) مبتدا (المعللة) شائبہ فعل (لا) حرف ہار (ها) اسم موصول (قبل) مضاف (ها) ضمیر مضاف الیہ مضاف ساتھ مضاف الیہ کے ظرف متعلق ہوا (ثبت) مقدر کا ثبت فعل خمیر نائب مستتر اس میں فاعل فعل ساتھ فاعل اور متعلق کے جملہ فعلیہ ہو کے صلہ ہوا موصول کا موصول ساتھ صلہ کے مجرور ہوا بار کا بار ساتھ مجرور کے متعلق شائبہ فعل کا شائبہ فعل ساتھ متعلق کے خبر ہوئی مبتدا کی مبتدا ساتھ خبر کے جملہ اسمیہ ہو کے صلہ ہوا موصول کا موصول ساتھ صلہ کے بدل ہوا مبدل منہ کا مبدل منہ ساتھ بدل کے خبر ہوئی مبتدا کی مبتدا ساتھ خبر کے جملہ اسمیہ ہوا۔ (ثالث قولہا عَلَیْہِ السَّلَامُ لَا تَقْصُوْهُمَا فِي هَذِهِ الْأَيَّامِ فَإِنَّهَا أَيَّامُ أَكْبَلٍ وَشَرِّبَ وَجَعَالٍ) (فظہیر ۱۵) مبتدا محذوف (مثل) مضاف (قول) مضاف (۵) ضمیر مضاف الیہ مضاف ساتھ مضاف الیہ کے قول (على) حرف ہار (۵) ضمیر مجرور ہار ساتھ مجرور کے متعلق ہوا نازل کا نازل ساتھ متعلق کے خبر مقدم (السلام) مبتدا اُسے مؤخر مبتدا اُسے مؤخر ساتھ خبر مقدم کے جملہ معترضہ دعائیہ ہوا (لَا تَقْصُوْهُمَا فِي هَذِهِ الْخ) مقولہ قول ساتھ مقولہ کے مضاف الیہ ہوا مضاف کا مضاف ساتھ مضاف الیہ کے خبر ہوئی مبتدا کی مبتدا ساتھ خبر کے جملہ اسمیہ ہوا۔ (لَا تَقْصُوْهُمَا) فعل ضمیر مخاطب اس میں فاعل (فی) حرف ہار (هذه) اسم اشارہ (الایام) اشارہ الیہ اسم اشارہ ساتھ اشارہ الیہ کے مجرور ہوا بار کا بار ساتھ مجرور کے متعلق ہوا نازل کا نازل ساتھ فاعل اور متعلق کے جملہ فعلیہ ہوا (فَاعْلَمْ) اصل طاعت کے ان حرف مشہر بالفعل اسم منصوب خبر مرفوع پابتا ہے (ها) ضمیر اسم (ایام) مضاف (اکل) معلوف علیہ (واو) حرف عطف (شراب) معلوف (واو) حرف عطف (بہل) معلوف معلوف علیہ ساتھ معلوفین کے مضاف الیہ ہوا مضاف کا مضاف ساتھ مضاف الیہ کے خبر ہوئی

ہو کے معطوف علیہ ہوا (واد) حرف عطف (الخفص) مبتدا (مختص) شبہ فعل (با) حرف (الاسماء) مجرور بار ساتھ مجرور کے متعلق ہوا شبہ فعل کا شبہ فعل ساتھ متعلق کے خبر ہوئی مبتدا کی مبتدا ساتھ خبر کے جملہ اسمیہ معطوفہ ہوا۔ (فا) واسطیہ کے (لیس) فعل ناقص مقتضی اسم مرفوع و خبر منصوب کا ہے (فی) حرف جار (الانعال) مجرور بار ساتھ مجرور کے متعلق ہوا ثابتاً کا ثابتاً ساتھ متعلق کے خبر مقدم فعل ناقص کی (خفص) اسم مؤخر فعل ناقص ساتھ خبر مقدم اور اسم مؤخر کے جملہ فعلیہ نتیجہ ہوا (واد) حرف عطف (لا) شبہ لیس مقتضی اسم مرفوع و خبر منصوب کا ہے (فی) حرف جار (الاسماء) مجرور بار ساتھ مجرور کے متعلق ہوا ثابتاً کا ثابتاً ساتھ متعلق کے خبر مقدم (جزر) اسم مؤخر (لا) ساتھ اسم مؤخر اور خبر مقدم کے جملہ اسمیہ نتیجہ ہوا۔ (الْبَيْتُ دَائِمَةٌ مَّا وَقَعَتْ فِي أَوَّلِ الْكَلَامِ)۔ (سَادِسًا) مبتدا محذوف (الابتداءیۃ) مبدل منہ (ما) اسم موصول (وقعت) فعل ضمیر فاعل ستر اس میں فاعل کر راجع ہے مآ کی طرف (فی) حرف جار (اول) مضاف (الكلام) مضاف الیہ مضاف ساتھ مضاف الیہ کے مجرور ہوا جار کا جار ساتھ مجرور کے متعلق ہوا فعل کا فعل ساتھ فاعل اور متعلق کے جملہ فعلیہ ہو کر صلہ ہوا موصول کا موصول ساتھ صلہ کے بدل مبدل منہ ساتھ بدل کے خبر ہوئی مبتدا کی مبتدا ساتھ خبر کے جملہ اسمیہ ہوا۔ (وَمَثَلُ الْكَلِمَةِ عَلَى ثَلَاثَةِ أَضْرِبٍ) (فظیرۃ) مبتدا محذوف (مثل) مضاف (الكلمة على ثلاثة) مضاف الیہ مضاف ساتھ مضاف الیہ کے خبر ہوئی مبتدا محذوف کی مبتدا ساتھ خبر کے جملہ اسمیہ ہوا (الكلمة) مبتدا (على) حرف جار (ثلاثة) مضاف (اضرب) مضاف الیہ مضاف ساتھ مضاف الیہ کے مجرور ہوا جار کا جار ساتھ مجرور کے متعلق ہوا ثابت کا ثابت ساتھ متعلق کے خبر ہوئی مبتدا کی مبتدا ساتھ خبر کے جملہ اسمیہ ابتداءیہ ہوا۔ (المقطوعة ما وقعت بلا ارتباطی بالعدد) (سابعہا) مبتدا محذوف (المقطوعة) مبدل منہ (ما) اسم موصول (وقعت) فعل ضمیر فاعل ستر فاعل کر راجع ہے مآ کی طرف (با) حرف جار (لا) نافیہ (ارتباط) مصدر مضاف (شی) مضاف الیہ (با) حرف جار (العدد) مجرور بار ساتھ مجرور کے متعلق ہوا مصدر مضاف کا مصدر مضاف الیہ اور متعلق کے مجرور ہوا جار کا جار ساتھ مجرور کے متعلق ہوا فعل کا فعل ساتھ فاعل اور متعلق کے جملہ فعلیہ ہو کر صلہ ہوا موصول کا موصول ساتھ صلہ کے بدل مبدل منہ ساتھ بدل کے خبر ہوئی مبتدا کی مبتدا ساتھ خبر کے جملہ اسمیہ ہوا۔ (مَثَلُ الْبَابِ الثَّانِي فِي الْعَوَامِلِ اللَّفْظِيَّةِ الْقِيَاسِيَّةِ) (فظیرۃ) مبتدا محذوف (مثل) مضاف (الباب الثاني في العوامل اللفظية) مضاف الیہ مضاف ساتھ مضاف الیہ کے خبر ہوئی مبتدا کی مبتدا ساتھ خبر کے جملہ اسمیہ ہوا (الباب) موصوف (الثاني) صفت موصوف ساتھ صفت کے مبتدا (فی) حرف جار (العوامل) موصوف (اللفظية) صفت اول (القياسية) صفت ثانی موصوف ساتھ دونوں موصول کے مجرور ہوا جار کا جار ساتھ مجرور کے متعلق ہوا ثابت کا ثابت ساتھ متعلق کے خبر ہوئی مبتدا کی مبتدا ساتھ خبر کے جملہ اسمیہ ہوا۔ (الحالیتہ ما وقعت حالاً وثامناً) (الحالیتہ) مبدل منہ (ما) اسم موصول (وقعت) فعل ضمیر فاعل ستر ذوالحال (حالا) مال ذوالحال ساتھ مال کے فاعل ہوا فعل کا فعل ساتھ فاعل کے جملہ فعلیہ ہو کر صلہ ہوا موصول کا موصول ساتھ صلہ کے بدل مبدل منہ ساتھ بدل کے خبر ہوئی مبتدا محذوف کی مبتدا محذوف ساتھ خبر کے جملہ اسمیہ ہوا۔ (مَثَلُ جَاءَنِي زَيْدٌ وَأَبُوكَ ذَاكِبٌ) (فظیرۃ) مبتدا محذوف (مثل)

مضاف (جاء فی) مضاف الیہ مضاف ساتھ مضاف الیہ کے خبر ہوئی مبتدا محذوف کی مبتدا محذوف ساتھ خبر کے جملہ اسمیہ ہوا
 (جاء) فعل (فون) وقایہ (یائی) حکم مفعول (زید) ذو الحال (واو) مالیہ (ابو) مضاف (۵) ضمیر مضاف الیہ مضاف ساتھ مضاف الیہ
 کے مبتدا (اذا کب) خبر مبتدا ساتھ خبر کے جملہ اسمیہ ہو کے مال ہوا ذو الحال کا ذو الحال ساتھ حال کے فاعل ہوا فعل کا فعل ساتھ
 فاعل اور مفعول کے جملہ فعلیہ ہوا (الْمَعْطُوفَةُ مَا عَطِفَ عَلَى سَابِقِهِ) (تاسعہا) مبتدا محذوف (المعطوفۃ) مبدل منہ (ما) اسم
 موصول (عطف) فعل مجہول ضمیر فاعل مفعول مالم لیتم فاعلہ (علی) حرف جار (سابق) مضاف (۵) ضمیر مضاف الیہ مضاف ساتھ
 مضاف الیہ کے مجرور ہوا جار کا جار ساتھ مجرور کے متعلق ہوا فعل کا فعل مجہول ساتھ مفعول مالم لیتم فاعلہ اور متعلق کے جملہ
 فعلیہ ہو کر صلہ ہوا موصول کا موصول ساتھ صلہ کے بدل ہوا مبدل منہ کا مبدل منہ ساتھ بدل کے خبر ہوئی مبتدا کی مبتدا ساتھ خبر کے
 جملہ اسمیہ ہوا۔ (وَنَظَامُكَ كَثِيرٌ فِي الْعِبَارَاتِ الْعَرَبِيَّةِ)۔ (واو) حرف مطف (نَظَامُكَ) مضاف (۵) ضمیر مضاف
 الیہ مضاف ساتھ مضاف الیہ کے مبتدا (کثیر) شبہ فعل (فی) حرف جار (العبارات) موصوف (العربیۃ) صفت
 موصوف ساتھ مفت کے مجرور ہوا جار کا جار ساتھ مجرور کے متعلق ہوا شبہ فعل کا شبہ فعل ساتھ متعلق کے خبر ہوئی مبتدا کی مبتدا
 ساتھ خبر کے جملہ اسمیہ ہوا۔ †

تمت الجمل

(تمت) فعل (الجمل) فاعل فعل ساتھ فاعل کے جملہ فعلیہ خبریہ ہوا۔

بیان عوامل النحو وانواعها

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ط

بعد توحید خداوند و درود مصطفیٰ بست مدح خسر و غازی معین الدین حسین بر غلائق واجب و بر بندہ باشد فرض میں نصرت و فتح و ظفر اقبال و جاہ و سلطنت عامل اندر نحو متصل باشد چنین فرمودہ اند معنوی از دے دو باشد جملہ دیگر لفظی اند زال نو دیک دال سماعی ہفت دیگر بر قیاس	نعت آل پاک پیغمبر رسول مجتبیٰ حامی دین آفتاب معدت ظلی خدا چوں دمائے شایہ زادہ سال و مہ صبح و مسا باد باقی ہر دورا تاہست امکان بقا شیخ عبد القاہر جرجانی پیر ہدا باز لفظی شد سماعی دقیاسی اے فتا آن سماعی سیزدہ نعت بے روئے دریا

النوع الاول

نوع اول ہفتہ حرف جر بود میدال یقین باؤ، تاؤ، کاف، دلام، دواو، مُنْزُ، و مُنْزُ، خلا	کاندریں یک بیت آمد جملہ بے چون و چرا رُبَّ، مَا شَأْنُ، مِنْ، عَدَا، نِي، عَنْ، عَطَا، عَتَى اے

النوع الثاني والثالث

ان، با ان، کان، لیت، لکن، لعل	نائب اسمند و رافع در خبر ضد ما و لا

النوع الرابع

واو، یاو، ہمزہ، والا، ایا، وای، ہیا	نائب اسمند پس این ہفت حرف لے مقتدا

النوع الخامس

اَنْ وکن پس گئی اِذَنْ این پار حرف معتبر	نصب مستقبل کنند این جملہ دائم اقتضا

النوع السادس

اِنْ، وکن، کما، ولامر امر دلائے نہی نیر!	پنج حرف جازم فعلند ہر یک بے دعا

النوع السابع

مَنْ و مَا مہما وَاَيَّ حَيْثُمَا اِذَا مَا مَتَّى	ایما اتی ن اسم جازم آمد فعل لا

النوع الثامن

نامب اسم منکر نوع ہشتم چار اسم اولین لفظ عَشْرُ باشد مرکب با أَحَدُ باز ثانی کم جو استفہام باشد نے خبر!	ہست چون تمیز باشد آن منکر ہر کجا ہمچنین تا تسع تسعین بر شمرا این حکم را! ثالث ایثال کاتین رابع ایثال کذا

النوع التاسع

نہ بود اسمائے افعال کران شش نامبدا پس سروید باز رافع اسم راہیات دان	دونک بلہ علیک چہل باشد و صا باز شان ست و سرعان یاد گیر این بیہا

النوع العاشر

نوع عاشتر سیزده فعلند کایشان ناقصند کات صا اصبع امسوی واضعی ظل بات ماہرح مازال افعالے کزینہا مشتقند!	رافع اسمند و نامب در خبر چول ماوکا مافتی مادام ما انقل لیس باشد از قفا ہر کجا بینی ہمیں حکم ست در جملہ روا

النوع الحادی عشر

دیگر افعال مقارب در عمل چول ناقصند!	ہست آل گاد گرب با اوشک دیگر غے

النوع الثاني عشر

دیگر افعال یقین و کک بود کال بر دو اسم خَلْتُ باشد با عَلِمْتُ پس حَسِبْتُ باز عَمْتُ	چول در آید ہر یک منصوب سازو ہر دورا پس ظَنَنْتُ باز آيْتُ پس وَجَدْتُ بے خطا

النوع الثالث عشر

رافع اسمائے جنس افعال مدح و ذم بود	چار باشد نِعَمَ یُسَ سَاءَ اِنَّکَ حَبْدًا

عوامل قیاسیہ

بعد ازان ہفت قیاسی اسم فاعل مصدر ست پس صفت باشد کہ آن مانند اسم فاعلست	اسم مفعول و مضاف و فعل باشد مطلقاً ہفتم اسم تام باشد نامب تمیز را

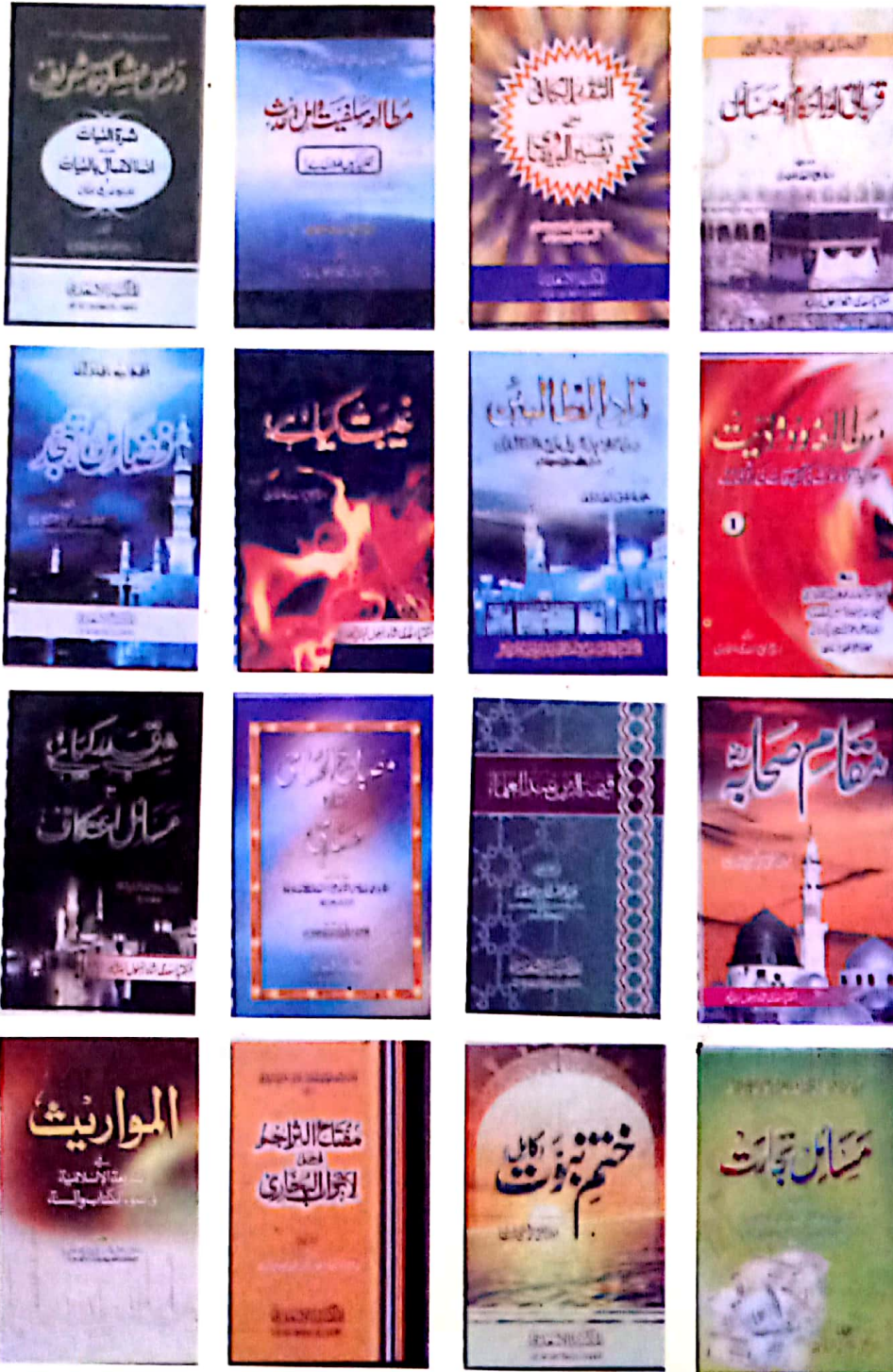
عوامل معنویہ

عامل فعل مفاعس معنوی باشد بدال! دولت و اقبال و جاہ و شاہزادہ برکمال!	ہمچنین معنی بود عامل یقین در مبتدا در تضامف باد دائم ختم کردم بر دُعا

تمام شد

ہماری چند اہم مطبوعات

MAKTABA-E-ASADI

Shah Bahlol Saharanpur (U.P.)

